D. CRAŞOVEANU RALUCA ARIANNA FLOREA

ASPECTE ALE CULTIVĂRII LIMBII ROMÂNE

Editura MIRTON Timişoara
2003

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CRAŞOVEANU, DUMITRU
Aspecte ale cultivării limbii române / Dumitru Crașoveanu, Raluca Arianna Florea. - Timișoara: Mirton, 2003
228 p.; 21 cm.
Bibliogr.
ISBN 973-585-869-X

I. Florea, Raluca Arianna

811.135.1

Scanned with OKEN Scanner

D. CRAŞOVEANU
RALUCA ARIANNA FLOREA

ASPECTE ALE CULTIVĂRII LIMBII ROMÂNE

Editura MIRTON Timişoara
2002

Scanned with OKEN Scanner

CUVÂNT ÎNAINTE

Lucrarea de faţă înmănunchează articole şi studii referitoare la *cultivarea limbii române*, publicate de noi între anii 1963-2001. Publicaţiile care (aproximativ în ordine cronologică) au găzduit – şi deseori au solicitat – aceste contribuţii au fost următoarele: cotidianul timişorean "Drapelul roşu" (D.r.), la rubrica săptămânală de limbă "Cum vorbim, cum scriem", săptămânalul literar şi de cultură ieşean "Cronica", revistele trimestriale "Limbă şi literatură", respectiv "Limbă şi literatură română", Bucureşti, editate de Societatea de Ştiinţe Filologice din România, săptămânalul "Realitatea bănăţeană", Timişoara, revista de învăţământ şi cultură, cu apariţie trimestrială, "Şcoala Mehedinţiului", Drobeta Turnu-Severin. Nu am inclus aici, însă, nici una dintre colaborările noastre la emisiunile de profil săptămânale "Odă limbii române", la Radio Bucureşti, şi "Ca un fagure de miere", la Radio Timişoara.

Elaborate de-a lungul a peste trei decenii, aceste contribuţii, analizând greşeli care încă există (sau persistă) în uzul lingvistic actual, îşi păstrează integral valabilitatea, inclusiv interesul pentru vorbitorul (cititorul) de azi şi stau, toate, sub semnul aceluiaşi deziderat permanent: semnalarea şi corectarea unor abateri (câteodată doar a unor tendinţe) de exprimare, din diferitele compartimente ale limbii: fonetică (ortografie, ortoepie), vocabular, semantică, morfologie şi sintaxă.

Scanned with OKEN Scanner

Desigur, articolele din lucrare se diferențiază între ele ca importanță și, implicit, ca întindere, – lucru cu totul firesc având în vedere că înseși faptele discutate în cadrul lor se deosebesc în ceea ce privește gradul de abatere de la norma exprimării corecte. Astfel, cele din prima parte a lucrării se referă la chestiuni mai puțin speciale, de unde și discutarea acestora în termeni oarecum mai simpli, pe spații relativ restrânse și cu trimiteri bibliografice răzlețe. În schimb, cele din partea a doua abordează aspecte mult mai importante privind exprimarea corectă, ceea ce a presupus și consultarea (cu trimiterile de rigoare) a unor surse bibliografice de neevitat. Acestea au fost și sunt lucrări– frecvent citate în cartea de față – ale unor reputați specialiști în domeniu (Iorgu Iordan, Al. Graur, Mioara Avram, Valeria Guțu Romalo, Theodor Hristea, G. I. Tohăneanu, Flora Șuteu) și, de asemenea, numeroase studii (necuprinse în Bibliografia selectivă) semnate fie de cei chiar acum menționați, fie de alți apreciați lingviști, – în cunoscute reviste de specialitate și în volume ca: "Limba română", "Limbă și literatură", "Studii și cercetări lingvistice", "Studii de gramatică", "Cercetări de lingvistică", precum și în Analele (seria Științe filologice) Universităților din țară, fără să neglijăm consultarea și a unor rubrici de profil din paginile diferitelor publicații cotidiene sau hebdomadare, – atunci când acestea ne-au fost accesibile. De la sine se înțelege că ori de câte ori a fost cazul am apelat la dicționarele de uz curent și la alte lucrări normative publicate în tiraje de masă.

Scanned with OKEN Scanner

Menționăm, totodată, şi faptul că multe dintre articolele din această a doua parte a cărții depăşesc nivelul de "semnalări" şi "corectări" ale unor erori de exprimare, şi se prezintă drept binevenite dezbateri în jurul unor aspecte sau fapte de limbă demne de o examinare cât mai riguroasă şi aplicată.

Cât priveşte "izvoarele" din care am cules materialul faptic discutat în lucrare, ele au fost – în primul rând – exprimarea vie de zi cu zi a celor din jur (indiferent de mediul lor socio-cultural, vârstă, profesie etc.), emisiunile şi interviurile la radio şi la tv, articole din presa scrisă (cotidiane, săptămânale şi mensuale cu profil literar-cultural-artistic), inclusiv volume relativ recente de literatură (proză, poezie) şi critică (eseistică).

Prin natura însăşi, deosebit de sensibilă, a domeniului abordat, lucrarea se adresează, cum şi este de aşteptat, unui public foarte larg şi foarte divers, – preponderent tânăr, în rândurile căruia sperăm să găsească o bună audiență. Ea vine să se alăture altor multiple mijloace, modalități şi eforturi orientate către un scop (am spune: național) comun: *însuşirea conştientă a normelor de exprimare corectă* sub toate aspectele – lexical, gramatical, semantic.

Conştienți că lucrarea nu este egală de la un capăt la celălalt, ea fiind susceptibilă de reveniri şi îmbunătățiri, aşteptăm cu interes impresii şi sugestii utile din partea stimatului cititor, pentru care îi adresăm, anticipat, caldele noastre mulțumiri.

Scanned with OKEN Scanner

Totodată, asigurăm conducerea Universității de Vest din Timişoara de întreaga noastră gratitudine pentru sprijinul real oferit în apariția prezentei lucrări.

AUTORII

Timişoara, brumărel 2002

Scanned with OKEN Scanner

ADVERBUL... ACORDAT*

Discuția în jurul acestei chestiuni cere să pornim de la adjectiv. Fără a intra în amănunte, amintim că trăsătura esențială care conferă unui cuvânt valoare de adjectiv este *acordul*. Specific acestei părți de vorbire este, așadar, faptul că ea se acordă în gen, număr și caz cu substantivul pe care-l determină.

O situație oarecum specială s-a creat în limba noastră în legătură cu unele adjective, ca **greu, ușor** și sinonimele lor neologice **dificil** și **facil**, care, urmate fiind de un supin, primesc valoare adverbială și, în consecință, nu se supun acordului. Într-o asemenea situație nu mai avem de-a face cu adjective, ci, desigur, cu adverbe, pe care le tratăm ca atare. Cu toate astea, o însemnată parte a vorbitorilor limbii noastre comit, atunci când scriu, dar mai ales când se exprimă oral, greșeala de a acorda, în împrejurarea amintită, adverbul cu substantivul în vecinătatea căruia se află. Fenomenul poate fi observat în două ipostaze, puțin diferite ca formă și aproape identice ca sens. Este vorba, într-un caz, de formulări de tipul: "problemă *ușoară (grea)*de rezolvat", "sensuri *dificile* de priceput", "saci *grei* de ridicat", "codri *ușori* de străbătut" etc. și, în alt caz, de exprimări ca: "problema *este ușoară (grea)* de rezolvat", "sensurile *sunt dificile* de priceput", "sacii *sunt grei* de ridicat", "codrii *sunt ușori* de străbătut".

---

*Apărut în D.r., anul XIX, nr. 5636 din 14 februarie 1963.

Scanned with OKEN Scanner

În primul caz, grupurile sintactice: "uşoară (grea) de rezolvat", "dificile de priceput", "grei de ridicat" şi "uşori de străbătut", luate ca atare, au, ce-i drept, valoare adjectivală, căci ele lămuresc substantivele "problemă", "sensuri", "saci", "codri" şi sunt, din punct de vedere sintactic, atribute pe lângă acestea. În al doilea caz, în care apare şi verbul copulativ **a fi**, aceleaşi grupuri sintactice funcţionează ca nume predicative în câte un predicat nominal. Dar, indiferent de funcţia sintactică a acestor grupuri, componentele lor *uşoară (grea), dificile, grei* şi *uşori* nu sunt de fapt adjective, ci sunt adverbe, aşa încât acordarea lor, în ambele cazuri, este socotită drept abatere de la normele gramaticale. Cum se explică greşeala săvârşită în exemplele de mai sus sau în altele de tipul acestora, constând în acordarea adverbului, vedem din rândurile care urmează.

Mai întâi, credem că vorbitorii care o comit consideră, probabil, grupurile sintactice respective (compuse din adverb şi supin) ca o unitate (locuţiune adjectivală), care unitate trebuie să se acorde în gen şi număr cu substantivul pe lângă care stă şi pe care-l lămureşte.

O altă explicaţie ar fi aceea că în conştiinţa subiecţilor vorbitori stăruie mai puternic construcţiile simple (foarte numeroase) fără supin ("problemă *uşoară*", "problemă *grea*", "sensuri *dificile*", "saci *grei*") decât cele (mai complexe şi mai puţin frecvente) în care supinul e prezent.

Formele corecte pentru exemplele discutate aici vor fi deci: "problemă **uşor** (problema **este uşor**) de rezolvat",

Scanned with OKEN Scanner

"sensuri **dificil** (sensurile **sunt dificil**) de priceput", "saci **greu** (sacii **sunt greu**) de ridicat", "codri **uşor** (codrii **sunt uşor**) de străbătut".

Aceeaşi greşeală poate fi observată şi în cazul adjectivelor **posibil**, **imposibil**, devenite adverbe, şi folosite, într-o formă acordată, în construcţii ca acestea: "măsură *posibilă* de înfăptuit", "sarcină *imposibilă* de realizat" (sarcini *imposibile* de realizat), în loc de "măsură **posibil** de înfăptuit", "sarcină **imposibil** de realizat" ("sarcini **imposibil** de realizat").

În încheiere ne oprim şi asupra adjectivului, întrebuinţat cu valoare adverbială, **nou**. Îl întâlnim acordat cu substantivul în construcţia "copii *noi-născuţi*" sau, mai scurt, articulat "*noii-născuţi*". Fiind considerată şi ea ca o unitate, formula "noii-născuţi" devine declinabilă, primind la genitiv şi dativ forma "*noilor-născuţi*". Ideea cuprinsă aici este, desigur, "copii de curând născuţi". Valoarea de adverb a elementului *noi*, şi deci acordul lui nejustificat cu substantivul "copii", reiese clar dacă în formulele de mai sus îl înlocuim cu un alt adverb, de pildă: *recent*. Vom spune în acest caz "copii *recent* născuţi" sau "*recent* născuţii" şi nu "copii recenţi născuţi" şi nici "recenţii născuţi".

Prin urmare, formele corecte vor fi "copii **nou-născuţi**" sau "**nou-născuţii**". O greşeală similară se observă şi în construcţia "cărţi *noi* apărute", în loc de: "cărţi **nou (recent)** apărute", foarte des întâlnită în afişele de reclamă ale

Scanned with OKEN Scanner

librăriilor. Un sprijin în acest sens ni-l pot oferi şi alte formule existente în limba noastră. Spunem şi scriem, de exemplu, "**liber-cugetători**" şi "**liber-cugetătorii**", iar nu "*liberi*-cugetători" sau "*liberii* cugetători".

Menționăm că, dată fiind frecvența acestui fapt de limbă, s-ar părea că unele dintre construcțiile amintite sau altele asemănătoare, deşi greşite, ar putea să se impună. Căci se întâmplă uneori în limbă, şi lucrul a fost nu o dată verificat, că ceea ce la un moment dat e considerat ca o greşeală poate deveni, după o perioadă de evoluție a limbii, o inovație, un fapt unanim acceptat şi deci considerat corect, firește dacă sunt îndeplinite anumite condiții, anumite cerințe. O asemenea posibilitate nu priveşte şi cazurile discutate aici pentru că, după cum s-a văzut, ele reprezintă abateri evidente de la normele exprimării corecte.

Scanned with OKEN Scanner

ELEMENTE DE COMPUNERE NEOLOGICE ŞI MOŞTENITE*

În dezvoltarea ei istorică, limba înregistrează, cum e şi firesc, progrese pe linia mijloacelor şi posibilităţilor de expresie. Fără îndoială, la un plus de expresivitate ajunge limba nu numai printr-o rafinare, mlădiere a mijloacelor sale, ci şi printr-un spor al numărului acestora.

Mai ales când e vorba de lexic, o îmbogăţire a elementelor se realizează pe două căi: internă şi externă. În cazul din urmă, limba umple anumite goluri, apelând la împrumuturi. Odată cu termenii care denumesc noţiuni concrete sau abstracte, pătrund din afară în limbă şi elemente necesare compunerii.

Vom urmări, în cele ce urmează, câteva astfel de elemente de împrumut în limba noastră, paralel cu perechile lor mai vechi, moştenite.

1. **Inter -** este un prefixoid latin care ne-a venit, în formă neschimbată, prin filieră franceză. *Dicţionarul limbii române moderne*, Bucureşti, 1958, s. v., precizează că este un "element de compunere însemnând "între", care serveşte la formarea unor substantive şi a unor adjective".

Acest component ne întâmpină în numeroase neologisme, cum sunt: *interacţiune, a intercala, a interpola, interferenţă, internaţional, internaţionalist* etc. sau în derivate,

* Apărut acum, cu titlul uşor modificat, în D.r., anul XIX, nr. 5606 din 10 ianuarie 1963.

Scanned with OKEN Scanner

tot noi, create după model francez, dar pe teren românesc: *a interzice, interzicere, interurban, interstelar, interplanetar* şi altele asemănătoare.

Foarte rar, îl regăsim la substantive. În această situaţie se află substantivul *internaţionalism* care nu s-a născut, cum s-ar putea crede, din *inter-* plus *naţionalism*, ci din adjectivul *internaţional* plus sufixul *-ism* (vezi şi alte neologisme asemănătoare: *clasicism, romantism, patriotism*).

Alături de **inter-** (împrumutat), trăieşte în limba română şi "fratele" său moştenit, **între-,** pe care-l putem observa în cuvinte ca: *întrepătrunde, întrepătrundere, a întredeschide, întredeschis, a întreţese, a întretăia, a se întrevedea* etc.

Făcând o comparaţie între ele, ne dăm seama că dintre aceste două elemente, unul (cel împrumutat) este mai productiv. (Totodată, e bine venită recomandarea ca, de câte ori este posibil, să folosim şi cuvintele din fondul vechi, în care figurează **între-**). Cât priveşte înviorarea compuşilor cu *inter-*, dovedită de numeroasele formaţii tot mai frecvente în ultimul timp, ea este o urmare a dezvoltării vieţii culturale şi sportive în anii din urmă. Iată câteva exemple: concurs *interraioane* sau *interraional*, întrecere *intercomune* sau *intercomunală*, fază *interregională, interfacultăţi* sau *interşcoli*.

Tot aici merită să fie amintit un alt termen recent, apropiat, ca formă, de *inter-*, dar deosebit de acesta ca sens. Este vorba de **intra-** însemnând "în", "în interiorul" şi frecvent utilizat în terminologia medicală. Câteva exemple: *intramuscular, intravenos, intramolecular, intravascular* etc.

Scanned with OKEN Scanner

2. **Extra-** a adus în limba noastră două sensuri: 1) "în afara", "în afară de" şi 2) "deosebit (de)","superior", "foarte". Cu primul sens a pătruns din franceză în cuvinte ca: *extralegal, extralingvistic, extrastatutar, exstatutar, extrateritorial, extravagant* ("care iese din comportamentul comun", "excentric", "bizar"), *extravaganţă, extracelular, extrabugetar* etc. şi tot cu acest sens a ajutat la derivarea, în română, a unor adjective de tipul: *extraşcolar, extrafamiliar, extraurban, extravilan.*

În a doua sa accepţiune, ne atrage atenţia acest component în formaţii neologice cum sunt: *extraordinar, extrafin, extraplat*. Uneori el poate fi desprins de adjectiv şi aşezat izolat în construcţiile cu valoare de superlativ "vin *extra*", "stofă *extra*", "mălai *extra*", "făină *extra*" şi altele, posibile. Cu privire la *extraordinar* trebuie spus că, din punct de vedere strict etimologic, lui îi este străină valoarea superlativă, întrucât a doua parte a lui, *ordinar*, păstrează sensul latinescului *ordinarius, -a, -um*, acela de "(fapt) obişnuit", "normal", "de rând", deci lipsit de orice conotaţie negativă, peiorativă – cf. *şedinţă ordinară* "şedinţă care se ţine în mod obişnuit, la anumite intervale", "care a fost din timp planificată, din timp rânduită". Aşadar, etimologic vorbind, *extra-ordinar* înseamnă "în afara obişnuitului", "ieşit din obişnuit", "dincolo de ceea ce este comun, de ceea ce este de rând". Din această valoare primară s-a dezvoltat, apoi, semnificaţia aproape exclusiv superlativă de "formidabil",

Scanned with OKEN Scanner

"excepțional", "cu totul deosebit" pe care, atât ca adjectiv cât şi ca adverb, o comunică *extraordinar* în exprimarea actuală.

Observația în legătură cu *inter-*, discutat la început, își găsește locul şi aici. Paralel cu *extra-*, coexistă în limba noastră şi dubletul său moştenit **stră-**, care a primit o asemenea formă datorită acțiunii erozive a legilor fonetice prin care el a trecut de-a lungul timpului.

Valorile pe care le comportă sunt următoarele. În primul rând formează compuse de la adjective sau substantive, arătând vechimea, depărtarea în timp sau în spațiu: *străvechi, strămoş, strămoşesc, străbun, strănepot*. În al doilea rând, el se poate alipi verbelor (mai rar unor adjective: *strălimpede, strălucitor, străveziu*) şi în acest caz sugerează fie o intensificare a acțiunii, cum se poate deduce din exemplele: *a străluci, a străfulgera, a strălumina*, fie trecerea dintr-o parte într-alta, cum lasă să înțelegem exemplele: *a străbate* (sinonim parțial cu *a răzbate*), *a străpunge* ("a perfora"), *a străvedea* (a trece cu privirea prin ceva) etc.

Aceste două elemente neologice, **inter-** şi **extra-** au o situație aparte în sensul că ele coexistă în limbă paralel cu dubletele lor moştenite **între-**, respectiv **stră-**, față de care sunt, putem spune, chiar mai viabile. Faptul își găsește explicația în aceea că, pe de o parte, elementul moştenit s-a diferențiat, ca formă, de cel împrumutat,evitându-se astfel o concurență omonimică, şi, pe de altă parte, majoritatea vorbitorilor au pierdut sentimentul etimologic, nemaivăzând că la baza amândorura stă acelaşi element latin.

Scanned with OKEN Scanner

TOPICA ATRIBUTULUI SUBSTANTIVAL*

Prin topică înțelegem *locul și ordinea* în care sunt așezate cuvintele în propoziție și propozițiile în frază.

Ca fapt de sintaxă, topica este reclamată de gândire. Limba fiind haina în care se înveșmântă cugetarea noastră, e și firesc ca înlănțuirea cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază să fie "traducerea", într-o formă sensibilă, exteriorizată, a înlănțuirii gândurilor și ideilor pe care dorim să le comunicăm. În același timp, topica este, fără îndoială, un instrument admirabil la îndemâna celui care vorbește sau scrie, ajutându-l pe acesta nu numai să dea o mai mare claritate spuselor sale, dar și să accentueze, printr-o anumită așezare a lor, anumite elemente socotite de el ca fiind de o importanță deosebită în cadrul comunicării.

În limba noastră topica este mult mai liberă decât în altele, cum ar fi, de pildă, franceza sau germana. Și, cu toate că româna nu cunoaște reguli absolut rigide în privința topicii, un anumit simț lingvistic al vorbitorilor ei, precum și coerența logică firească, existentă între noțiuni, au dus la închegarea câtorva norme și reguli de care, pentru limpezimea exprimării, trebuie să se țină seama în procesul scrierii sau al comunicării orale.

---

* Apărut în D.r., anul XIX, nr. 5642 din 21 februarie 1963

Scanned with OKEN Scanner

Ne vom referi, în cele ce urmează, *la topica atributului substantival*.

În mod obişnuit, într-o topică aşa-zisă obiectivă, atributul substantival *stă după termenul determinat*. Aceasta, pentru că el (dar nu numai el, ci atributul în general) reprezintă, de obicei, ceea ce este nou şi determină elementul cunoscut. Spunem şi scriem: cartea *fratelui*, caietul *unui prieten*, masă *de brad*, pădure *de stejar*, dragoste *de patrie*, stofă *de lână*, stilou *cu pastă* ş. a. m. d.

Întrucât atributul substantival poate fi, după cum se vede şi din exemplele de mai sus, atât genitival cât şi prepoziţional, trebuie făcute câteva observaţii în ceea ce priveşte topica acestora.

În mod frecvent, substantivul, în propoziţie, apare determinat de două sau chiar mai multe atribute substantivale. Pentru a nu da naştere unei greşite înţelegeri a sensului, e indicat ca imediat lângă substantiv să fie aşezat atributul prepoziţional, urmat fiind de cel genitival, deci: **substantiv + atribut prepoziţional + atribut genitival**. Câteva exemple vor fi edificatoare în acest sens. Iată-le: "puterea **de muncă a tatălui**", "amintirile **din liceu ale colegului**", "fotografia **de la mare a prietenului**". Substantivele determinate sunt, în aceste exemple: *puterea, amintirile, fotografia*, iar atributele care se impun în primul rând atenţiei sunt cele prepoziţionale: "**de muncă**", "**din liceu**", "**de la mare**" (ele şi stau nemijlocit lângă substantivele respective).

Scanned with OKEN Scanner

Dacă schimbăm topica atributelor substantivale în exemplele date, spunând, de pildă, "fotografia *prietenului* **de la mare**", se ajunge la un sens total deosebit, căci atributul "*de la mare*" nu mai lămureşte de data aceastasubstantivul "*fotografia*", ci substantivul "**prietenului**". Aşadar sensul este, în exemplele amintite, direcct influenţat de topica atributelor. O inversare a ordinii acestora duce la o schimbare a înţelesului.

Aceeaşi ordine (substantiv + atribut prepoziţional + atribut genitival) se menţine şi dacă atributul prepoziţional este exprimat printr-un *infinitiv lung*. În exemple ca acestea: "setea **de cunoaştere a elevului**", "precizia **de măsurare a aparatului**", "preţul **de vânzare a produselor**" şi altele asemănătoare, dacă vom schimba ordinea atributelor, zicând: "preţul *produselor de vânzare*", sau "precizia *aparatului de măsurare*", vom înlesni comiterea unei confuzii din partea ascultătorului, în ceea ce priveşte receptarea exactă a sensului. "Preţul *de vânzare* **a produselor**" este cu totul altceva decât "preţul *produselor* **de vânzare**"; substantivele determinate sunt, în primul caz, *vânzare*, în al doilea, *produselor*. Şi, dacă în scris, chiar inversând ordinea atributelor, sensul iniţial totuşi se menţine ajutându-ne de virgulă, exprimarea orală face deseori loc echivocului.

Altă dată substantivul poate avea ca determinante nu numai atribute substantivale, ci şi atribute adjectivale. Având în vedere că adjectivul exprimă o trăsătură deosebitoare proprie unui substantiv, atributul adjectival va sta imediat în

Scanned with OKEN Scanner

urma substantivului, "lipit" de acesta. Atributele substantivale însă, care, datorită prepoziţiilor (în cazul atributelor prepoziţionale) şi articolului (în cazul atributelor genitivale), menţin tot timpul foarte clar raportul stabilit între ele şi substantivul determinat, pot sta şi mai departe de substantiv, adică în urma atributului adjectival. Topica ar fi, în acest caz, aceasta: **substantiv + atribut adjectival + atribut substantival prepoziţional + atribut substantival genitival.** Exemplele care urmează vor pune în lumină acest lucru: "haina **veche de catifea a fratelui**", "stiloul **nou cu peniţă de aur al colegului**", "maşina **nouă cu motor puternic a lui X**". De remarcat aici, doar tangenţial, e faptul că unele adjective, ca: *vechi, nou, unic, adevărat, mare* şi altele au, în funcţie de poziţia lor înainte de sau după substantivul pe care-l lămuresc, valori semantice diferite (vezi *infra*, mai pe larg). Astfel, în exemplul: "Tatăl meu şi-a cumpărat o **nouă** *casă*" adjectivul **nouă** aşezat înaintea substantivului înseamnă "*încă o casă*, în afară de cea pe care o are", iar dacă vom schimba topica, spunând "Tatăl meu şi-a cumpărat o *casă* **nouă**", acelaşi adjectiv înseamnă "o casă *de curând* construită".

Este adevărat că de la aceste reguli generale se mai... întâmplă şi "abateri", de obicei în poezie, dar aceasta este o chestiune aparte, ce ţine de alte raţiuni decât acelea ale exprimării obişnuite.

Scanned with OKEN Scanner

PRONUMELE PERSONAL DE ÎNTĂRIRE*

Articolul de față este un răspuns la unele sesizări făcute de câțiva vorbitori, referitoare la întrebuințarea *pronumelui personal de întărire*[1] . Despre acest pronume s-a mai scris, nu cu mult în urmă, în cadrul acestei rubrici, indicându-se acolo câteva norme privitoare la utilizarea lui corectă. Dacă în legătură cu el se mai ridică totuşi nedumeriri, aceasta este o dovadă că pronumele în discuție mai are încă anumite aspecte în legătură cu care un număr, desigur mic, de vorbitori oscilează între forma corectă şi cea incorectă.

Pronumele de *întărire* se înscrie în sfera pronumelui personal. Denumirea sa (*de întărire*) se justifică prin aceea că el accentuează sau insistă asupra persoanei indicate de pronumele personal propriu-zis. Locul său va fi deci lângă pronumele personal respectiv sau, dacă e vorba de persoana a III-a, lângă un substantiv sau un echivalent al acestuia.

În general, datorită formelor sale numeroase şi diferite una de alta în funcție de genul şi numărul persoanelor la care se raportează, pronumele de întărire nu este atât de frecvent folosit, preferința celor mai mulți vorbitori îndreptându-se spre

---

* Apărut în D.r., anul XIX, nr. 5648 din 28 februarie 1963.

[1] În ediția a doua (Bucureşti, 1963) a *Gramaticii Academiei* acest pronume este considerat ca având valoare exclusiv adjectivală (cf. vol. I, p. 154) şi, în consecință, este indicat să vorbim despre un *adjectiv pronominal de întărire*, deoarece el se acordă în gen şi număr cu pronumele sau cu substantivul însoțit.

Scanned with OKEN Scanner

echivalentele adverbiale ale acestuia, care sunt: *chiar* şi *singur*. Se aude destul de des: *chiar* tu (ai recunoscut aceasta) = tu *însuţi* (*însăţi*) sau: *însăţi* tu = tu *singură, singură* tu (ai spus-o).

Când vorbitorii (cei mai mulţi) se "încumetă" totuşi să folosească pronumele de întărire, comit unele greşeli care constau (cele mai multe) în lipsa acordului. Auzim, de pildă, atunci când vorbeşte o persoană de sex feminin sau când cineva se adresează unei persoane de acest sex, forme ca acestea: *eu însumi, tu însuţi* în loc de *eu* **însămi**, *tu* **însăţi**; auzim, de asemenea, *noi însuşi, voi înşişi,* în loc de *noi* **înşine (însene)**, *voi* **înşivă (însevă)**.

Nesiguranţa mai mare şi, ca o consecinţă, greşeala mai frecventă se observă în întrebuinţarea acestui pronume la persoana a III-a plural. Oricare dintre noi va fi auzit, desigur, pe un interlocutor al său spunând: *ei însuşi* au afirmat-o; *înşişi fetele*; *însăşi vorbele* lui exprimă aceasta etc., – în loc de **ei înşişi, înseşi fetele, înseşi vorbele**. Greşelile apar, mai frecvent, la persoanele a II-a şi aIII-a singular şi plural şi faptul îşi găseşte explicaţia în aceea că tocmai aceste persoane apar mai des în vorbire, dat fiind că, în mod obişnuit, vorbim mai mult cu alţii sau despre alţii, şi mai puţin despre noi înşine (vezi acad. I. Iordan, *Limba română contemporană*, ediţia a 2-a, Bucureşti, 1956, p. 379).

Iată deci formele corecte ale acestui pronume: **eu însumi, tu însuţi, el însuşi, noi înşine, voi înşivă, ei înşişi**

Scanned with OKEN Scanner

pentru genul masculin, singular şi plural; **eu însămi, tu însăţi, ea însăşi, noi însene, voi însevă, ele înseşi (însele)** pentru genul feminin, singular şi plural.

Aşa după cum aminteam la început, pronumele de care vorbim stă numai în legătură cu pronumele personal (sau chiar demonstrativ: *acesta însuşi, acela însuşi*) ori cu substantivul (eventual cu un echivalent al acestuia) pe care-l întăreşte. A-l folosi singur (fără elementul lângă care trebuie să stea) înseamnă a ne abate de la normele limbii literare actuale. Să evităm, aşadar, formulări ca acestea: "*însumi* m-am gândit la aceasta"; "am lucrat *înşine* la câmp"; "trebuie să te duci *însuţi*"; "a făcut-o *însuşi*", din care lipsesc pronumele personale *eu, noi, tu, el*, formulări pe care exprimarea literară actuală le consideră învechite.

Tot în afara unei întrebuinţări corecte este considerată şi plasarea unor elemente lexicale între pronumele de întărire şi pronumele personal sau substantivul la care se referă, ca în exemplele: "*eu* am scris aceste cuvinte *însumi*"; "*noi* l-am anunţat *înşine*"; "*faptele* vorbesc despre aceasta *înseşi*" etc.

O greşeală comisă mai ales în scris este despărţirea acestui pronume în elementele sale componente. Plecând de la construcţii ca acestea: "adu-mi cartea!", "scrie-ţi lecţiile!", "ajută-ne!", "străduiţi-vă!", în care avem a face cu o îmbinare între un verb la imperativ şi formele conjuncte ale pronumelui personal sau reflexiv, cei mai mulţi fac o greşită analogie şi scriu *însu-mi, însu-ţi, înşi-ne, înse-vă*, deşi formele acestui pronume se scriu totdeauna legat.

Scanned with OKEN Scanner

Un alt aspect al problemei, care ține mai ales de factorul subiectiv, este acela al *locului* pronumelui de întărire. El poate sta şi înainte, însă mai ales după pronumele personal sau substantiv. Putem spune de pildă: **tu însuți** sau **însuți tu**, dar ne vine greu să zicem *înşine noi, înşivă voi*, sau *însele ele* şi, ca dovadă, aceste ultime forme nici nu se aud în vorbire.

Se pare totuşi că, antepus, are o nuanță mai puternică, echivalând cu construcțiile *chiar şi, până şi*. De exemplu: "*însăşi* fetița aceea a observat acest lucru" înseamnă: "*chiar şi, până şi* fetița aceea a observat acest lucru".

În mod obişnuit, este recomandabil ca pronumele (adjectivul) de întărire să fie folosit în legătură cu nume de persoană sau de (alte) ființe personificate.

Scanned with OKEN Scanner

ÎNTREBUINȚAREA CORECTĂ A UNOR CONJUNCȚII*

Ca element al lexicului, conjuncția nu are o valoare noțională în sensul în care despre o asemenea valoare se poate vorbi în cazul substantivului sau verbului. Ea este inclusă printre aşa-zisele "unelte (sau instrumente) gramaticale", ajutând la stabilirea unor raporturi sintactice. O discuție în jurul conjuncției este, fără îndoială, una de ordin sintactic, întrucât ea, conjuncția, exprimă diferite raporturi în cadrul propoziției şi al frazei.

Se întâmplă frecvent ca anumite conjuncții să fie întrebuințate, în mod greşit, în locul altora. În această situație se creează, implicit, şi o schimbare de sens. Este cazul lui **că**, o conjuncție subordonatoare cu valori multiple, adică putând exprima diverse raporturi în interiorul frazei. Nu aducem aici mulțimea de exemple din care ar putea să se vadă diferitele ei valori. Menționăm însă că această conjuncție este utilizată adesea în locul adverbului relativ cu valoare conjuncțională **când**. În exemple ca acestea: "acum, **că** lucrurile stau mai bine, putem merge", "acum, **că** munca e gata, vine şi el", "e pentru prima dată **că** cineva îmi spune asemenea cuvinte" şi altele, conjuncția **că** este inadecvat întrebuințată şi socotită ca un fapt de jargon (franțuzism). Înlocuind-o cu **când**: "acum, **când**

* Apărut în D.r., anul XIX, nr. 5654 din 7 martie 1963.

Scanned with OKEN Scanner

lucrurile...", "acum, **când** munca...", "e pentru prima dată **când** cineva îmi spune...", exprimarea devine mai limpede şi mai îngrijită. Şi nici n-ar putea fi altfel de vreme ce adverbul relativ **când** reia şi precizează sensul adverbului precedent **acum**.

Dar nu e numai atât. Ceea ce atrage atenţia în mod cu totul neplăcut la această conjuncţie (**că**) mai este şi întrebuinţarea ei acolo unde nu este necesară. Fenomenul poate fi observat cu deosebire în spaţiul lingvistic bănăţean.

Este vorba de construcţii ca acestea: "mă întreabă **că ce** citesc", "mă întreabă **că ce**-am făcut", "m-a rugat să-i spun **că unde**-am fost" ş.a.m.d. Asemenea formulări incorecte (cu conjuncţia **că**) s-au născut iniţial pe buzele vorbitorilor care au altă limbă maternă decât româna. Aceştia gândesc în limba maternă (germană, maghiară sau sârbă) dar se exprimă în română. De la ei fenomenul s-a răspândit în rândul celorlalţi vorbitori, care nu cunosc decât româna ori au ca limbă maternă româna, dar mai vorbesc şi alte limbi. În orice caz, folosirea conjuncţiei **că** în asemenea situaţii nu este necesară şi devine chiar supărătoare, *cacofonică* atunci când o întâlnim în faţa unor subordonate completive directe şi indirecte introduse prin *cum, când, care*.

Este indicat, aşadar, ca în astfel de cazuri să se renunţe la conjuncţia **că**, ea fiind absolut de prisos.

În fine, câteva cuvinte şi despre conjuncţia cu valoare de adverb **şi**. Neputând insista aici mai mult, precizăm că avem în vedere situaţiile când apare precedată de adverbul

Scanned with OKEN Scanner

comparativ **ca**, deci **ca şi**, în propoziţii în care se stabileşte o comparaţie, de exemplu: "O, tu crai cu barba-n noduri **ca şi** câlţii când nu-i perii" (Eminescu); "... m-oi trezi cu tine acasă, **ca şi** cu fraţii tăi" (Creangă).

Întrucât aceste comparaţii se realizează cu ajutorul adverbului amintit **ca**, iar al doilea termen al lor poate fi o propoziţie introdusă prin adverbele relative **cum** şi **când**, care, împreună cu adverbul comparativ, ar duce la o nedorită cacofonie, s-a simţit nevoia evitării acesteia prin introducerea conjuncţiei **şi** între cele două elemente cu pricina. S-a ajuns în felul acesta la locuţiunile conjuncţionale **ca şi când**, **ca şi cum**, întâlnite atât în limbajul uzual, cât şi în cel artistic: "Să fie neagră umbra în care-oi fi pierit, / **Ca şi când** niciodată noi nu ne-am fi găsit, / **Ca şi când** anii tineri de dor ar fi deşerţi" (Eminescu).

Pornind de aici, numeroşi vorbitori, din teama de a nu comite cumva vreo cacofonie, îl introduc pe **şi** chiar şi acolo unde el nu este necesar. Foarte frecvent auzim spunându-se: "vorbeşte **ca şi** un diletant", "te exprimi **ca şi** un avocat", "formulări **ca şi** acestea", "îmi eşti **ca şi** un frate" şi multe altele similare.

În asemenea construcţii comparative trebuie să se renunţe la conjuncţia **şi**, căci ea trădează, aici, din partea celui care o foloseşte, o hipersensibilitate lingvistică gratuită.

Precizări interesante şi utile sunt de făcut, de altfel, şi cu privire la întrebuinţarea altor conjuncţii. Le vom da curs într-o intervenţie viitoare. Deocamdată, din cele înfăţişate mai

Scanned with OKEN Scanner

sus se poate reține, drept concluzie, că utilizarea conjuncțiilor cere o atenție deosebită, întrucât gândirea, care e, în ultimă analiză, un sistem de relații, are nevoie de elemente conjuncționale adecvate, care să exprime corect și precis asemenea relații.

Scanned with OKEN Scanner

sus se poate reține, drept concluzie, că utilizarea conjuncțiilor cere o atenție deosebită, întrucât gândirea, care e, în ultimă analiză, un sistem de relații, are nevoie de elemente conjuncționale adecvate, care să exprime corect și precis asemenea relații.

Scanned with OKEN Scanner

CUVINTE CU GRAFIIDIFERITE*

Există în limba română nu puține îmbinări lexiale în a căror redare grafică se pot strecura (şi se strecoară) greşeli. Aceasta, datorită faptului că ele se scriu în două feluri. Pentru a discerne fără dubiu între situațiile în care acestea se scriu legat (într-un cuvânt) şi cele în care se scriu despărțit (în două sau mai multe cuvinte), trebuie să se țină seama de principiul *sintactic* al ortografiei româneşti, potrivit căruia sensul şi valoarea gramaticală a acestora decid în ceea ce priveşte scrierea lor.

Astfel, se scrie într-un cuvânt **altădată** atunci când îmbinarea este un adverb de timp având sensul "odinioară", "cândva", ca în exemplele: **Altădată** *era mlaştină pe aici* (Sadoveanu); *S-au dus şi nu se mai întorc / Frumuseți de* **altădată** (Ion Pillat).

Aceeaşi îmbinare trebuie însă scrisă despărțit, în două cuvinte, **altă dată**, când fiecare dintre acestea îşi păstrează sensul şi valoarea morfologică de: adjectiv nehotărât (*altă*), respectiv de substantiv feminin (*dată*), sensul fiind "cu altă ocazie", "în altă zi", de exemplu: *Îți voi aduce cartea* **altă dată**, *azi nu am timp*; *Vino* **altă dată**, *acum sunt ocupat*. Scrierea în două cuvinte este şi mai evidentă când îmbinarea este însoțită de o prepoziție şi cuprinde articolul nehotărât

* Apărut în D.r., anul XIX, nr. 5660, din 14 martie 1963.

Scanned with OKEN Scanner

feminin **o**: *Fiecare dintre ei se referă* **la o altă dată**; *El vorbeşte* **despre o altă dată** *decât cea amintită; Procesul a fost fixat* **pentru o altă dată**. Ortografierea separată este la fel de clară şi când substantivul *dată* este folosit la plural: **Alte dăţi** *veneai mai vesel; Vântul tremură-n perdele / Astăzi ca şi* **alte dăţi**, / *Numai tu de după ele, / Vecinic nu te mai arăţi!* (Eminescu).

Ca adverb de timp cu sensul "cândva", "odinioară", **odată** se scrie totdeauna aşa, adică într-un cuvânt: *Trăia* **odată** *un împărat*; **Odată** *pe locul acesta exista un castel; Sper că tot ne vom cunoaşte* **odată**. La felse scrie, legat, şi în alte câteva situaţii, şi anume: a) când, tot ca adverb, are sensul "în sfârşit" şi însoţeşte forme verbale de imperativ: *Isprăveşte* **odată** *şi vino!*; *Termină* **odată** *cu vorbele acestea!*; *Stăpâne, fii* **odată** *bărbat şi nu-ţi face inimă rea* (Creangă); b) când are sensul (modal) "brusc", "îndată", "imediat": *Şi cum ajunge în grădină,* **odată** *începe a smulge la salăţi* (Creangă); *Ş-***odată** *cheamă Spânul pe Harap-Alb şi-i zice răstit* (Creangă); c) Când este urmat de prepoziţia **cu** în cadrul locuţiunii prepoziţionale **odată cu** însemnând "în acelaşi timp", "simultan", "concomitent": **Odată cu** *toamna, vin şi ploile*; d) Când este urmat de pronumele relativ **ce** cu care formează locuţiunea conjoncţională **odată ce** având sensul "de vreme ce", "din moment ce", de pildă: **Odată ce** *ţi-ai recunoscut greşeala, înseamnă că eşti vinovat.*

Dacă însă această îmbinare are sensul unui numeral adverbial, adică "o singură dată", opus lui "de două (mai

Scanned with OKEN Scanner

multe) ori", evident că se va scrie în două cuvinte, de exemplu: *Revista apare* **o dată** *pe lună; nu* **o dată** *mi-a cerut să-i vorbesc despre...; l-am chemat* **o dată**, *l-am chemat* **de două ori** *şi tot n-a venit.* De asemenea, când în context **dată** este folosit ca substantiv articulat nehotărât cu procliticul **o** se înțelege că grafia nu poate fi decât **o dată**, cu sensul "eveniment însemnat", "zi în care s-a petrecut ori se va petrece un eveniment important", de pildă: *24 Ianuarie este* **o dată** *importantă în istoria poporului român; fiecare om are* **o dată** *de naştere.*

Dublă grafie avem şi în perechea **bineînțeles**, respectiv **bine înțeles**. Într-un caz este vorba de adverbul modal cu sensul "firește", "desigur", "se-nțelege": **Bineînțeles** *că nu m-am supărat; L-am sprijinit,* **bineînțeles**, *căci îmi era prieten.*

În celălalt caz se păstrează distinctă atât valoarea participiului *înțeles*, cât şi valoarea adverbului *bine*, sensul îmbinării fiind "bine priceput", "bine perceput", "clar înțeles", "înțeles fără greşeală", ca în exemplele: *Sper că am fost* **bine înțeles**; *Vorbind mai clar, vei fi şi mai* **bine înțeles**. Demn de reținut este aici, pe de o parte, că participiul se poate schimba după gen şi număr, de pildă: *Ea nu a fost* **bine înțeleasă** *în ceea ce avea de spus; Fetele erau* **bine înțelese** *între ele – Băieții erau* **bine înțeleşi** *între ei*; totodată, în virtutea sensului său pasiv, participiul poate fi urmat de un complement de agent, de exemplu: *Ei nu au fost* **bine înțeleşi de către cei prezenți** *în sală; Toate întrebările au fost* **bine înțelese de**

Scanned with OKEN Scanner

către elevi. Pe de altă parte, ordinea celor două componente ale îmbinării poate fi intervertită, sensul rămânând neschimbat: *Ei nu au fost* **înțeleși bine** *de către cei prezenți – Toate întrebările au fost* **înțelese bine** *de către elevi*.

O altă pereche ce ne poate reține atenția este **întruna**, respectiv **într-una**. Se scrie fără cratimă atunci când avem a face cu un adverb modal, rezultat din contopirea (implicit pierderea identității) celor două componente, şi însemnând "mereu", "în continuu", "fără întrerupere", de exemplu: *Aleargă* **întruna** *de colo până colo; Becul din colț clipește* **întruna**.

Grafia cu liniuță de unire între cele două elemente – prepoziția *întru* şi pronumele nehotărât *una* – arată că acestea îşi mențin fiecare valoarea morfologică şi sensul lexical, ca în aceste enunțuri: *Mi-a telefonat* **într-una** *din zile;* **Într-una** *din case locuiau bunicii lui*. De asemenea, se scriu totdeauna cu cratimă **dintr-una** (la fel ca **dintr-o**): *Lua* **dintr-una** *şi punea în cealaltă* şi **printr-una** (la fel ca **printr-o**): **Printr-una** *din crăpături se vedea ce este în curte*.

O deosebire clară, în scris, trebuie făcută şi între **demult**, adverb de timp cu sensul "cândva", "odinioară" şi răspunzând la întrebarea *când?*, ca în propozițiile: *Toate acestea s-au petrecut* **demult**, *în alte vremuri; Trăia* **demult**, *într-o țară depărtată, un împărat vestit* – şi perechea sa **de mult**, în care se disting prepoziția *de* şi adverbul *mult*, semnificând "de mult timp", "de multă vreme" şi răspunzând la întrebarea *de când?*,

Scanned with OKEN Scanner

spre exemplu: **De mult** *nu l-am mai văzut pe aici; Voi fi bătrân şi singur, vei fi murit* **de mult** (Eminescu).

Scris într-un cuvânt (*demult*) şi precedat de prepoziţia *de* se obţine locuţiunea adjectivală **de demult**, determinând substantive: *Vremuri (oameni, poveşti)* **de demult**. Scrisă în două cuvinte, combinaţia poate fi precedată de adverbele (de aproximaţie) *cam* şi (de negaţie) *nu*: *Nu mi-au scris* **cam de mult**; *Şi colegul meu a trecut* **nu de mult** *pe acolo.*

Deoparte, ca adverb de loc cu sensul "alături" se scrie într-un cuvânt (şi se pronunţă în trei silabe: deo-par-te): *Strânge bani şi-i pune* **deoparte**; *Nu intră în joc, stă* **deoparte**. Din contră, când se opune (corelativ) sintagmei *de altă parte*, aceeaşi combinaţie se va scrie în trei cuvinte: **de o parte**, respectiv în patru cuvinte când este precedată de prepoziţia *pe* şi corelată cu îmbinarea *pe de altă parte*: **De o parte** *stau băieţii,* **de altă parte** *sau fetele;* **Pe de o parte** *mă laudă*, **pe de altă parte** *mă critică.*

Adverbul **totuna** se scrie numai aşa, adică legat, şi are sensul "acelaşi lucru", "la fel", folosit mai ales în expresia *a-i fi totuna: Că vii azi sau că vii mâine, mie mi-e* **totuna**; **Totuna** *e dac-ai murit Flăcău ori moş îngârbovit, Dar nu-i* **totuna** *leu să mori Ori câine-nlănţuit* (Coşbuc).

Dacă, însă, cele două elemente constitutive îşi păstrează valoarea de adverb, respectiv de pronume nehotărât, îmbinarea, însemnând "pe alese", "care mai de care", se va scrie despărţit: *A umplut coşul cu pere* **tot una şi una**; *Ştia să cumpere picturile cele mai valoroase,* **tot una şi una.**

Scanned with OKEN Scanner

În fine, amintim aici şi de confuzia foarte frecventă care se face, atât în vorbire cât şi în scris, între conjuncția disjunctivă **ori** (= "sau") şi adverbul cu valoare de conjuncție conclusivă **or** (= "aşadar", "prin urmare"), preluat din limba franceză. Conjuncția **ori** se foloseşte pentru a lega între ele două propoziții coordonate ale căror acțiuni se exclud una pe cealaltă: **Ori** *te poartă cum ți-e vorba,* **ori** *vorbeşte cum ți-e portul*, în timp ce adverbul-conjuncție **or** este utilizat atunci când vorbitorul (scriitorul), ajuns la capătul unei expuneri, caută să încheie printr-o constatare de sinteză sau printr-o concluzie: "**Or**, *din faptele şi documentele examinate riguros în această pledoarie, rezultă că numitul Barbădeasă nu poartă nici o vină în cauza aflată pe rol*". Nu sunt puțini cei care, într-o asemenea situație, pronunță şi scriu conjuncția *ori*, ei săvârşind, astfel, regretabila confuzie de care aminteam mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

INTENȚIE ȘI CORECTITUDINE *

În rândurile de mai jos dorim să atragem atenția asupra unui fapt de limbă care, deşi conține o anumită greşeală, trece totuşi aproape neobservat tocmai datorită "cultivării" lui pe scară largă de către marea masă a vorbitorilor. Ne gândim, aici, la acele situații în care vorbitorul, dorind să insiste asupra ideii pe care intenționează s-o redea, socoteşte că nu e suficient dacă ea este exprimată o singură dată şi, în consecință, apelează la un al doilea element, prin care crede că o conturează mai pregnant.

Fenomenul este, la prima vedere, aşa cum am afirmat, inobservabil. Dacă, însă, stăruim mai atent asupra lui, ne edificăm îndată asupra faptului ca atare.

Concret, este vorba despre cazurile în care se... "recurge" la repetarea negației.

Negația **nu** este repetată, în asociere uneori cu prepoziția **fără**, în combinație cu verbe ca: "a se abține", "a se opri", "a se teme", "a împiedica" şi altele. De exemplu, uncunoscut al nostru, evocând anii studenției sale, şi-a amintit de figura unui coleg şi bun prieten despre care spunea: "... **nu** pleca niciodată la drum, **fără** să **nu** ia, în geantă, o carte". Un învățător, vrând să arate atmosfera de larghețe în care l-a crescut pe unicu-i fiu, spunea, printre altele: "... **nu** l-am oprit să **nu** meargă la

* Apărut în D.r., anul XIX, nr. 5672 din 28 martie 1963.

Scanned with OKEN Scanner

teatru" sau "... **nu** l-a împiedicat nimeni să **nu** facă ce vrea". În dezbaterile pe care le susțin membrii unui colectiv, unul dintre participanții la cuvânt, ajuns spre sfârşitul chestiunilor pe care le discută, spune, înainte de a se fi aşezat: "În fine, **nu** mă pot abține să **nu** amintesc şi...". Un altul, dorind, desigur, să arate franchețea de care a dat dovadă atunci când, fără ocoluri, i-a reproşat ceva unui prieten sau unui superior, spune: "... **nu** m-am temut să **nu** i-o spun pe şleau", iar cel vizat, dându-şi seama că obiecțiile ce i s-au adus sunt întemeiate, constată: "**N**-a pierdut ocazia să **nu** mi-o zică".

Luate *tale quale*, adică aşa cum sunt ele exprimate, aceleaşi formulări au o semnificație cu totul alta, complet contrară intenției celui care le-a formulat, în speță: "**nu** l-am oprit să **nu** meargă la..." = "i-am *permis* **să nu meargă** (să renunțe) la...", "**nu** l-am împiedicat să **nu** facă ce vrea" = "i-am *permis* **să nu facă** ce vrea", "**nu** m-am temut să **nu** i-o spun pe şleau" = "am avut curajul **să nu** i-**o spun** pe şleau", "**n**-a pierdut ocazia să **nu** mi-o zică" = "a folosit (fructificat) ocazia **să nu** mi-**o spună**".

Fără îndoială, exemplele de acest fel ar putea fi înmulțite, dar nu este necesar. Demn de remarcat e altceva, şi anume: enunțurile de mai sus, deşi cuprind negații, au totuşi, în ciuda acestui fapt, un sens **afirmativ**. Căci, ca să luăm numai două din exemplele amintite, cel care spune "*nu* l-am oprit să *nu* meargă la teatru" vrea să arate că i-**a permis** (fiului sau altcuiva) acest lucru, iar cel ce afirmă "*nu* m-am temut să *nu* i-o spun pe şleau" arată şi el că "i-**a spus**-o pe şleau".

Scanned with OKEN Scanner

Negaţia **nu**, repetată în propoziţia a doua, în fiecare din exemplele amintite sau în altele asemănătoare, este un element în plus, fie el chiar justificat de un motiv uşor vizibil: tendinţa de a da o mai mare expresivitate comunicării. Şi faptul acesta se poate verifica destul de simplu, punând întrebarea: "Nu mă pot abţine *de la ce*?"; "Nu l-a oprit *de la ce*?"; "Nu s-a temut *de ce*?". Evident că: "de (la) **a aminti**", "de (la) **a merge** la teatru", "de **a** i-o **spune** pe şleau" etc.

Ceea ce stă în intenţia vorbitorului se poate transmite interlocutorului, în asemenea cazuri, tot atât de bine chiar fără repetarea negaţiei. Este deci indicat, în situaţii de acest gen, să renunţăm la adverbul de negaţie **nu** în a doua propoziţie, menţinându-l numai în prima, şi să spunem: "**nu** pleca la drum fără să-şi ia (a-şi lua) o carte în geantă", "**nu** l-am oprit să meargă la teatru", "**nu** l-a împiedicat nimeni să facă ce vrea", "**nu** mă pot abţine să amintesc" etc. etc., aşa cum este corect şi, în acelaşi timp, logic. (Vezi pentru această problemă: acad. Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a "greşelilor"*, ediţia a doua, Iaşi, 1947, p. 440.).

Un alt element care atrage atenţia prin frecvenţa lui în limbajul uzual îl reprezintă adverbul **tot**, plasat în imediata vecinătate a pronumelui demonstrativ de idenitate cu valoare adjectivală *acelaşi, aceeaşi, aceiaşi, aceleaşi.*

Vrând, ca şi în cazul negaţiei, să insiste, de data aceasta însă asupra identităţii unei noţiuni cu ea însăşi sau asupra locului ori a timpului în care se consumă o acţiune, o parte a

Scanned with OKEN Scanner

vorbitorilor consideră că folosindu-l numai pe *acelaşi* (şi celelalte forme ale lui) spun prea puţin şi, pentru a completa un anumit "gol", îi antepun adverbul *tot*, zicând: *tot acelaşi*, *tot aceeaşi* etc.

Iată câteva exemple pe care le-am auzit destul de des: "am călătorit *tot* cu *acelaşi* tren", "ne-am întâlnit *tot* în *acelaşi* loc", "*tot* cu *aceeaşi* ocazie l-am văzut şi pe X", "am lucrat *tot* în *aceleaşi* condiţii", "*tot* în *aceeaşi* carte am mai citit despre..." etc. etc. Indiferent dacă asemenea construcţii stau în cazul nominativ sau în acuzativ cu prepoziţie, ele reprezintă un fapt care se apropie mult de ceea ce se cheamă *tautologie*. Într-o exprimare îngrijită vom zice însă: "**tot** în **acea** zi" ori: "în **aceeaşi** zi", dar nu şi: "**tot în aceeaşi** zi".

Deci, ca să evităm o astfel de construcţie, care nu numai că nu este corectă, dar nici nu sună plăcut, e indicat să recurgem ori numai la adverbul **tot**, ori numai la adjectivul demonstrativ de identitate **acelaşi, aceeaşi** etc., ori să folosim adverbul **tot** împreună cu adjectivele demonstrative simple: **acel, acea, acele, acei**.

Vom spune şi vom scrie aşadar: "**tot** cu **acel** tren" sau "cu **acelaşi** tren", "**tot** în **acel** loc" sau "în **acelaşi** loc", "**tot** cu **acea** ocazie" sau "cu **aceeaşi** ocazie", "**tot** în **acea** carte" sau "în **aceeaşi** carte" etc.

În concluzie, remarcăm că precizia şi claritatea exprimării au de suferit când în vorbire sunt introduse elemente care, contrar aşteptărilor şi bunelor intenţii ale vorbitorilor, se dovedesc a fi de prisos.

Scanned with OKEN Scanner

Repetițiile sunt necesare și aduc un așteptat spor de expresivitate atunci când sunt susținute de o evidentă motivație stilistică, dar trebuie avut în vedere ca ele să nu dăuneze conciziunii, să nu facă exprimarea prolixă și, mai ales, să nu încalce normele limbii literare.

Scanned with OKEN Scanner

DOUĂ NEOLOGISME*

În procesul de pătrundere a neologismelor în limba noastră (mă refer mai cu seamă la cele din limba franceză) se poate distinge o perioadă în care unele dintre acestea circulă cu două şi uneori chiar cu trei forme, mai mult sau mai puţin diferite, vorbitorii oscilând între una şi cealaltă, fără să ştie în mod sigur care dintre ele este cea corectă.

Fluctuaţia aceasta nu trebuie să ne surprindă, ea are o explicaţie, şi anume: cei mai mulţi vorbitori nu cunosc etimonul neologismelor respective şi, ca atare, le apropie de anumite cuvinte care există deja în limba română şi cu care, de fapt, se aseamănă sub aspect fonetic. Se ajunge în felul acesta la fenomenul cunoscut sub numele de *etimologie populară*.

Dăm mai jos două exemple ilustrative în acest sens: Este vorba decuvintele **intrepid** şi **jantă**.

1. Adjectivul **intrepid** a intrat în limba noastră prin filieră franceză. În latină exista verbul *trepidare*, însemnând "a tremura", "a vibra" (cu referire mai ales la lucruri). Alături de acesta exista şi adjectivul *trépidus* "cel care tremură, vibrează". Derivat cu prefixul *in-* s-a obţinut *intrepidus* "care nu tremură" (în sens concret, propriu).

Întrebuinţat în sens figurat, el a ajuns să definească o calitate a unei persoane, a unui om, *intrepidus* însemnând deci

* Apărut în D.r., anul XIX, nr. 5678 din 4 aprilie 1963.

Scanned with OKEN Scanner

"cel care nu tremură", "curajos", "care înfruntă pericolul", "neînfricat". În română, om **intrepid** înseamnă "om curajos", "îndrăzneț", "cutezător".

Datorită unei doar aparente asemănări cu "întreprinzător" (element format în limba noastră – *a întreprinde* + suf. *-tor*), anumiți vorbitori îl pun pe *intrepid* în legătură cu verbul *a întreprinde*, ajungând să spună *întreprid* sau chiar *întreprind*, aşa cum nu trebuie, căci e greşit. Fenomenul e analog cu ceea ce se petrece uneori cu substantivul *repercusiune*, care, prin analogie cu termeni ca: "incursiune", "excursiune" (în care consoana **-r-** se justifică etimologic), ajunge să fie pronunțat: "repercursiune", formă de asemenea greşită.

2. În limbajul familiar circulă frecvent formula "*a rămâne pe geantă*", însemnând "a rămâne fără bani". Cuvântul *geantă* din această expresie nu are nimic comun cu *geanta* care înseamnă "poşetă" sau "servietă". În expresia amintită avem a face nu cu acest termen, ci cu francezul **jante**, care înseamnă "partea exterioară a unei roți de automobil sau bicicletă, pe care se montează anvelopa". Ne dăm seama acum că expresia de mai sus s-a născut inițial în cercul şoferilor. "A rămâne pe geantă" înseamnă pentru ei "a rămâne cu o roată dezumflată şi a nu mai putea continua drumul". Ceea ce vrem să remarcăm nu e însă numai folosirea expresiei în sens figurat, dar şi faptul că silaba inițială a cuvântului în discuție nu trebuie să sune *gea-* ci **ja-**, deci: **jantă**. Dacă silaba inițială **ja** s-a păstrat în

Scanned with OKEN Scanner

cuvinte venite din franceză ca: *jalon, jachetă* (fr. *jalon, jaquette*), ea trebuia să se mențină și în **jantă**.

Așadar, expresia ar fi trebuit să sune **a rămâne pe jantă**. Formula însă s-a răspândit sub forma pe care am amintit-o la început, prin etimologie populară, și foarte puțini se mai întreabă dacă ea conține sau nu vreo greșeală. Avem aici încă un exemplu de felul cum, prin uz, unele cuvinte se răspândesc în limbă sub o anumită formă, evident improprie.

Scanned with OKEN Scanner

FORME HIPERCORECTE (I)*

Un fenomen interesant, care are o anumită importanță și se petrece în interiorul unei limbi, este acela al *hipercorectitudinii*.

Aflându-se într-o oarecare legătură cu alte fenomene, cum ar fi *analogia* sau *contaminația*, formele hipercorecte sunt forme greșite (greșeli), care apar în vorbire sau în scriere tocmai din preocuparea obsesivă a subiectului vorbitor de a nu greși, de a se exprima literar. Știind că anumite fapte de limbă sunt incriminate ca neliterare, cei mai mulți vorbitori caută să refacă ei înșiși alte forme și obțin astfel forme hipercorecte, adică "mai mult decât corecte", care pot fi de ordin fonetic, morfologic sau chiar sintactic, aceștia având în permanență sentimentul că n-au greșit. În fond, din teama aceasta, excesivă, de a evita greșeala, ei trecdincolo de limitele corectitudinii și ajung la ceea ce nu se așteptau: la forme greșite, hipercorecte.

Aducem în acest sens două exemple ilustrative.

Astfel, un caz tipic de ceea ce se cheamă hipercorectitudine poate fi obsèrvat în folosirea verbului **a trebui**.

Înainte de a-l discuta sub aspectul care ne interesează aici, e indicat să arătăm că, singur, el apare mai rar cu funcție de predicat al propoziției și numai în situații de tipul: "îmi

* Apărut în D.r., anul XIX, nr. 5712 din 16 mai 1963.

Scanned with OKEN Scanner

trebuie cerneală", "îmi trebuiau bani", "mi-au trebuit cărți" etc. În asemenea împrejurări, verbul *a trebui* (predicatul propoziției) este întrebuințatlatimpuridiferite(poate fi folosit chiar şi la moduri diferite) şi, ceea ce este mai important pentru noi în discuția de față, el se foloseşte în relație directă cu substantive şi se şi acordă în număr cu substantivele respective, aici "cerneală", "bani" şi "cărți". E şi firesc să fie aşa, căci substantivele amintite sunt subiecte (gramaticale) pentru propozițiile de mai sus şi, după cum se ştie, între subiectul şi predicatul unei propoziții trebuie să existe un acord gramatical sub raportul numărului şi al persoanei.

În afară însă de formulări de natura acestora, pot fi întâlnite în limbă situații– şi acestea sunt cele mai numeroase – când verbul *a trebui* este folosit ca semiauxiliar modal (exprimând modalitatea sub forma unei necesități) pe lângă un alt verb, acesta din urmă de obicei la modul conjunctiv, împreună formând din punct de vedere sintactic un predicat verbal compus[1]. Într-un atare caz, verbul de care vorbim se foloseşte la moduri şi timpuri diferite, însă el nu se mai acordă în număr şi persoană cu subiectul, ci rămâne invariabil, fiind folosit numai la persoana a III-a singular: **trebuie, trebuia, va trebui, a trebuit**.

În ciuda acestui fapt, cei mai mulți vorbitori, dorind să marcheze mai exact persoana-subiect, conjugă acest verb la

[1] Cf. Valeria Guțu, *Semiauxiliarele de mod*, în "Studii de gramatică", vol. I, 1956, p. 57-81.

Scanned with OKEN Scanner

toate persoanele şi spun, exprimându-se hipercorect: "eu *trebuiam* să plec", "tu *nu trebuiai* să lucrezi", "voi *trebuiaţi* să mergeţi", "noi *am trebuit* să venim", "voi*aţi trebuit* să ştiţi", "noi *vom trebui* să citim" ş. a. m. d. Menţionăm că numai în cazul persoanei a treia *plural* acordul verbului *a trebui* cu subiectul ar avea o explicaţie: dorinţa de a nu o confunda cu persoana a treia *singular*, motiv pentru care s-au născut formele: "ei *trebuiau* să...", "ei *au trebuit* (*vor trebui*) să...", de asemenea hipercorecte, căci, dacă l-am înlocui pe *a trebui* aici cu ceea ce, de fapt, el exprimă (necesitatea), am spune: "*era* necesar să vină (ei)", "*a fost* necesar să plece (ei)", şi nu "*erau* necesar să vină" sau "*au fost* necesar să plece". Se vede aşadar că e greşit să acordăm (să conjugăm) în astfel de cazuri verbul *a trebui*, şi limba literară cere ca, în locul construcţiilor greşite, amintite mai sus, să spunem: "eu **trebuie** să plec", "tu **trebuia** să pleci" ("Tu **trebuia** să te cuprinzi / De acel farmec sfânt" – Eminescu), "voi **trebuia** să mergeţi", "noi **a trebuit** să venim", "noi **va trebui** să citim" ş. a. m. d. Observăm că verbul *a trebui* a suferit schimbări numai în ce priveşte categoria timpului, rămânând ca marca persoanei (desinenţele) să treacă asupra celui de-al doilea verb la conjunctiv. Este aici, am putea spune, o dovadă de felul cum în limbă se urmăreşte în permanenţă o anumită ordine, care în cazul acesta s-a realizat, ca să folosim alţi termeni, printr-o împărţire a sarcinilor, şi anume: a fost trecută pe seama semiauxiliarului exprimarea ideii de timp şi a rămas în atribuţia verbului

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

următor la conjunctiv redarea ideii de persoană și număr (cu ajutorul, desigur, al desinențelor personale).

Un alt exemplu, care se încadrează în fenomenul amintit în titlul articolului, ni-l oferă construcția **în ceea ce privește**. În procesul vorbirii sau al scrierii, cere după ea un substantiv, care poate fi la singular sau la plural. Cei mai mulți vorbitori, considerând că substantivul care urmează acestei construcții este subiectul verbului *privește*, acordă acest verb cu substantivul respectiv care se găsește la plural și ajung să spună: "în ceea ce *privesc* excursiile studenților, suntem de acord cu...", "în ceea ce *privesc* spusele colegului meu...", "în ceea ce *privesc* examenele trecute, s-a afirmat că...". Formele acestea sunt hipercorecte și, în același timp, greșite, căci construcția **în ceea ce privește** se folosește **invariabil**, indiferent dacă substantivul care urmează după ea este la singular ori la plural. Ea exprimă o notă relațională și este echivalentă cu alte construcții cum sunt: *referitor la, relativ la, în privința, în legătură cu*, putând fi, în context, înlocuită cu oricare dintre acestea.

Reluând, în exemplele de mai sus, construcția în forma ei corectă, vom spune: "**în ceea ce privește examenele** din sesiune", "**în ceea ce privește spusele**", "**în ceea ce privește excursiile**". Construcția se folosește, repetăm, invariabil: **în ceea ce privește**.

FORME HIPERCORECTE (II)*

Arătam în articolul din numărul trecut că fenomenul de *hipercorectitudine* nu poate şi nici nu trebuie să fie discutat izolat. Şi este locul aici să facem încă o precizare, anume că fenomenul lingvistic pe care-l analizăm este de observat mai ales la neologisme. Comparativ cu elementele moştenite, care, având o mare vechime şi fiind solid prinse în ţesătura limbii, sunt cunoscute tuturor vorbitorilor, neologismele sunt cuvinte mai mult sau mai puţin recente, preluate din alte limbi, cu care limba română a venit în contact. Ele nu sunt, toate, vehiculate de întreaga masă a vorbitorilor. O serie de oameni nu le cunosc sau, chiar dacă le cunosc, au impresia că forma sub care le-au auzit este greşită şi, în consecinţă, atunci când apelează la ele, vrând să ocolească o presupusă greşeală, le dau o formă uşor modificată, ei având convingerea că s-au exprimat corect, literar.

În rândurile demai jos vom aduce alte câteva exemple de forme hipercorecte care se aud, trebuie să recunoaştem, din ce în ce mai rar tocmai datorită faptului că sunt concurate de formele într-adevăr corecte.

Aşa, de pildă, se mai aude şi se vede chiar scris *intinerar* cu pluralul *intinerare* sau *intinerarii*. Forma corectă este **itinerar**, căci el, prin filieră franceză, vine din latinescul

* Apărut în D.r., anul XIX, nr. 5718 din 23 mai 1963.

Scanned with OKEN Scanner

itinerarius "drum, traseu", obținut și el, la rându-i, din *iter, itineris* "drum", "cale", "mers".

Fiecare dintre noi întâlnește, aproape zilnic, forma hipercorectă*complect, -ă* (*a complecta, complectare*). Forma indicată de limba literară este **complet, -ă (a completa, completare)**; noi am luat-o din franceză (*complet*) și ea nu reprezintă altceva decât participiul trecut **completus** al verbului latin *compleo, complçre, complevi, completum* ("a întregi, a umple, a împlini, a termina"). Așadar, etimologic privind lucrurile, consoana *-c-* nu se justifică aici. Forma "complect" a apărut, desigur, prin analogie cu alte cuvinte în care există, într-adevăr, un **-c-** justificat însă etimologic, de exemplu: *corect, perfect, suspect, defect* etc. Menționăm că forma corectă **complet, completă** câștigă teren prin larga ei utilizare în titluri ca: "Opere **complete**", "Ediție **completă**".

Nu o dată am auzit persoane care, vrând să treacă dintr-o parte în cealaltă a străzii, spuneau: "hai să *transversăm*". Verbul nu este "a transversa", ci **a traversa**. Nu sunt sigur că cei care-l pronunță în forma "a transversa" știu că noi l-am împrumutat din franceză, unde el sună *traverser* (fără *-n-*), dar am convingerea că aceștia îl pun în legătură cu prefixul, tot latinesc, *trans-*. Apropierea între aceste două elemente e posibilă pentru că prefixul respectiv chiar conține ideea de "trecere dintr-o parte în alta", "(de) dincolo de", "de peste", după cum se poate deduce din formații de tipul: "a transborda", "a transpune", "transcarpatic", "transalpin", "transsiberian" etc.

Scanned with OKEN Scanner

Formele corecte sunt deci: **a traversa, traversare**.

Fără îndoială, faptele de hipercorectitudine sunt numeroase şi pot fi culese din compartimente diferite (morfologie, sintaxă, fonetică). În discuția de aici n-am adus decât câteva, mai frecvente în limbă, care sunt totuşi suficiente pentru a atrage atenția vorbitorilor asupra fenomenului ca atare şi, implicit, asupra altor exemple, existente sau posibile.

Scanned with OKEN Scanner

LOCUL ADJECTIVULUI FAȚĂ DE SUBSTANTIV*

În comunicare, în general, substantivul nu este întrebuințat singur, ci însoțit de un adjectiv, fie calificativ, fie determinativ. Locul pe care îl primește adjectivul față de substantiv interesează discuția noastră. Spre deosebire de alte limbi, ca franceza sau germana, în care adjectivul ocupă poziția dinaintea substantivului, în română locul tradițional al adjectivului este *după* substantivul regent. Cel puțin așa se prezintă lucrurile în vorbirea obișnuită, unde adjectivul postpus exprimă o însușire ce aparține în mod obiectiv unui lucru, unei ființe: carte *frumoasă,* drum *lung*, copac *înalt*, actor *celebru*, fată *blondă*, băiatul *acela*, viața *noastră*, poetul *însuși*, lumea *toată* etc. Adjectivele – atât cele calificative, cât și cele determinative – din aceste exemple pot sta și înaintea substantivelor respective, fără ca sensul lor obiectiv să se schimbe: *frumoasa* carte, *lungul* drum, *înaltul* copac, *celebrul* actor, *blonda* fată, *acel* băiat, *a noastră* viață, *însuși* poetul, *toată* lumea. Bineînțeles că această posibilitate de a fi așezate și în fața substantivului nu caracterizează orice adjectiv, ci în mod preponderent pe acelea care exprimă însușiri de natură să miște, să impresioneze simțirea noastră. Condiția aceasta o îndeplinesc în primul rând adjectivele care desemnează

* Apărut în D.r., anul XX, nr. 5736 din 13 iunie 1963.

Scanned with OKEN Scanner

diferite însuşiri morale, cum ar fi: bunătatea (*sfios, blând, blajin, milos*), răutatea (*rău, ticălos, nemernic, mizerabil*), spaima (*groaznic, îngrozitor, odios, oribil*) etc. Putând fi plasate şi înaintea substantivului, astfel de adjective redau câte o însuşire reală, pe care însă vorbitorul (scriitorul) o exprimă ca o apreciere personală ce ţine, evident, de zona sensibilă a afectului.

La polul opus adjectivelor la care ne-am referit până aici se situează adjectivele cu topică fixă, care stau fie numai în urma substantivului, de exemplu: costum *gata*, fustă *maro*, unghi *drept* (*ascuţit*), metru *patrat*, noapte *polară*, femeie *bine*, hoţ *sadea*, şcoală *primară*, liceu *pedagogic*, studii *universitare* etc., fie numai înaintea substantivului, de pildă: *unii* oameni, *alte* vremuri, *aşa* prieteni, *ceva* bani, *fiecare* băiat, *orice* zi, *câtă* vrajbă, *niscaiva* mâncare, *nici un* sfanţ, *ditamai* găliganul, *coşcogeamite* haidamacul (acestea din urmă conotate negativ). Tot aici se încadrează şi adjectivul *biet*, totdeauna încărcat afectiv (în sens pozitiv, sau în sens peiorativ, ironic): *bietul* tata, *bietul* bogătaş, *bietul* hoţ.

Între aceste două subgrupe îşi găseşte locul o a treia categorie, destul de restrânsă, de adjective care pot sta atât înaintea substantivului, cât şi după substantiv, dar de fiecare dată având un *alt* înţeles. Sunt de menţionat aici adjectivele: **adevărat, bun, mare, pur, nou, diferite, simplă, următoare**. Astfel, în exemplul "Prietenul meu şi-a cumpărat o **nouă** *maşină*", adjectivul **nouă** antepus substantivului înseamnă

Scanned with OKEN Scanner

"*încă o maşină*, pe lângă cea pe care deja o are", iar dacă vom schimba topica, spunând "Prietenul meu şi-a cumpărat o *maşină* **nouă**", acelaşi adjectiv, acum postpus substantivului, va însemna "o maşină *recent fabricată, proaspăt ieşită* pe porţile fabricii". De asemenea: "o **bună** *parte* din acea lecţie s-a consumat cu strigarea catalogului" este altceva decât "acea lecţie a avut şi o *parte* **bună**" (= "o calitate"), după cum, iarăşi: "Ceea ce spune el este o **adevărată** *poveste*" (= "născocire") nu înseamnă acelaşi lucru cu "Ceea ce spune el este o *poveste* **adevărată**" (= "întâmplare reală") şi nici "Spusele lui sunt **simple** *promisiuni*" (= "amăgiri, vorbe goale") nu este totuna cu "el se exprimă în *cuvinte* **simple**" (= "fireşti, necăutate"). Tot aşa, a spune "Bunicul meu a fost un **mare** *om* politic" (= "important, însemnat") este altceva decât a zice "Bunicul meu a fost un *om* **mare**" (= "corpolent, voinic") şi zicând "Depoziţia lui în instanţă a fost o **pură** *invenţie*" (= "o minciună, o născocire") nu este deloc acelaşi lucru cu a spune "El a dus o *viaţă* **pură**" ("de nimic întinată, neatinsă de murdărie"), sau, la fel: "amintesc **următoarele** *opere*" (= "opere pe care le voi cita, aminti imediat") şi "mă puteţi găsi aici şi în *zilele* **următoare**" (= "care vin") reprezintă două enunţuri diferite în ceea ce priveşte sensurile respectivului adjectiv poziţionat diferit faţă de substantivul pe care îl determină.

Socotind că toate aceste adjective (cele mai multe vechi, moştenite, altele mai noi, împrumutate) se află în fondul

Scanned with OKEN Scanner

lexical principal, se poate vedea încă o dată legătura strânsă dintre acesta şi sintaxă, ea constând în faptul că unele elemente din clasa adjectivului, prin dubla posibilitate de aşezare faţă de substantiv, îşi dublează sensul şi îşi lărgesc considerabil aria de întrebuinţare prinzând astfel rădăcini tot mai puternice şi trainice în lexicul românesc fundamental, adică acolo unde le situează frecvenţa lor tocmai prin aceasta mereu sporită. Să le utilizăm, prin urmare, respectând relaţia strânsă între topica faţă de substantiv şi sensul adecvat acestei topici.

Scanned with OKEN Scanner

ASIMILAREA NEOLOGISMELOR*

O problemă mult discutată, care continuă să rămână, oricând, discutabilă (poate şi pentru faptul că prin natura ei e mereu actuală), este aceea a adaptării şi adoptării neologismelor.

În general, neologismele care pătrund în română suferă modificări în primul rând sub aspectul formei pe care au avut-o în limba din care provin. Cu timpul, ele se coformează sistemului fonologic şi morfologic al limbii române. Operaţia aceasta se petrece, însă, lent. Lucru firesc, căci, la început, ele sunt cunoscute de un număr restrâns de vorbitori (ne gândim mai ales la termenii tehnici) şi numai după un anumit răstimp, când sunt cunoscute de vorbitori din ce în ce mai numeroşi, primesc "certificatul" pentru o circulaţie mai largă sau chiar unanimă, în funcţie de importanţa lor.

Lucru cunoscut, aşadar, chestiunea asimilării neologismelor este una nu simplă, ci dimpotrivă. În cele ce urmează ne vom referi doar la neologismele terminate în **-um**. Dintre neologismele cu această terminaţie, o largă circulaţie o au cel puţin două, la care ne şi oprim acum: **maximum, minimum**, intrate direct din limba latină sau prin filieră franceză.

---

* Apărut în D.r., anul XX, nr. 5742 din 20 iunie 1963.

Scanned with OKEN Scanner

Aceste două elemente lexicale au, în limba noastră, fiecare o triplă valoare. Ele sunt, adică: adverbe, adjective, substantive.

Ca *adverbe* sunt folosite invariabil, cu forma de mai sus şi au sensul: "cel mult" (*maximum*) şi "cel puţin" (*minimum*). De exemplu: "coşul cântăreşte **maximum** 40 de kg", "astronava a efectuat **minimum** 50 de rotaţii".

Cu valoare de *adjective*, ele sunt întrebuinţate fără terminaţia *-um* şi primesc forme distincte pentru masculin, neutru şi feminin, atât la singular, cât şi la plural. Câteva exemple: "indice **maxim (minim)**", "notă **maximă (minimă)**"; "indici **maximi (minimi)**"; "cerinţe **maxime (minime)**" etc. Cu această valoare, cunosc o foarte bună frecvenţă în actul comunicării şi nu generează nici un fel de ezitări pentru vorbitori.

A treia valoare cu care sunt utilizate neologismele amintite este aceea de *substantive*. În această calitate, ele apar cu terminaţia specifică lor, *-um*. De pildă: "**Maximum** de efort"; "**minimum** de rezistenţă".

În procesul comunicării, cuvintele sunt însă flexionate, îşi schimbă, adică, forma pentru a putea intra în relaţie unele cu altele, redând, în felul acesta, trăiri, gânduri şi idei. Aşadar, nici neologismele **maximum** şi **minimum**, cu valoare de substantiv, nu pot rămâne în forma aceasta, de nominativ. Vorbitorii sunt puşi în situaţia de a le articula, "flexiona". De aici începând intervine incertitudinea şi ezitarea celor mai

Scanned with OKEN Scanner

mulți. Prin articulare, corpul lor fonetic sporește cu o silabă, care seamănă aproape până la identitate cu cea precedentă. Formele articulate *maximumul, minimumul* (care sunt, de fapt, cele corecte) prezintă greutate în pronunție și, pe lângă aceasta, dau impresia că sună cam nefiresc.

Situația pare că devine și mai dificilă când se iveşte nevoia de a le trece la pluralul articulat.

Numărul silabelor creşte, în acest caz, şi mai mult: *maximumurile, minimumurile*, iar accentul, care era pe silaba antepenultimă, adică inițială, rămâne stabil, însă mult mai departe de silaba finală. De aceea, pentru a înlătura această greutate, cei mai mulți vorbitori de limbă română au mers pe principiul brevilocvenței, adică al exprimării pe scurt, cu efort minim, şi au redus cu o silabă corpul fonetic al neologismelor respective, în forma lor articulată la singular şi la plural. Adică în loc de *maximumul, minimumul* şi *maximumurile, minimumurile* (aşa cum ar cere gramatica), au spus **maximul, minimul, maximurile, minimurile**, ca şi când formele de la care s-a pornit ar fi fost *maxim* şi *minim*. *Dicționarul limbii române moderne* (Bucureşti, 1958, s. v.) consemnează forma *minim* (substantiv neutru), iar despre *minimum* ne spune că e doar o variantă şi face trimiterea la *minim* (p. 501). Pentru celălalt neologism, acelaşi dicționar indică, la p. 483, ambele forme *maxim, maximum* – substantive neutre.

În domeniul matematicii şi fizicii s-a renunțat la pluralele *maximumurile, minimumurile*, adoptându-se formele latineşti

Scanned with OKEN Scanner

de plural: **maxima, minima** (intrate la noi, se pare, din limba germană).

De remarcat e şi faptul că mai avem în română câteva neologisme (terminate tot în **-um**), care s-au adaptat mai repede datorită posibilităţilor de a se încadra în tipare gramaticale deja existente în limba noastră. Este cazul lui **ultimatum**, care, pierzând terminaţia *-um*, a intrat în rândul participiilor terminate în **-at**. Forma sa articulată este deci: **ultimatul** şi **ultimaturile** (rar *ultimatumul* sau *ultimatumurile*).

Neologismul **album** a rămas în forma sa iniţială. Motivele ar fi două: accentul pe ultima silabă şi volumul fonetic destul de redus care, prin articulare, a mai câştigat o silabă, ceea ce n-a făcut decât să-i consolideze poziţia în limbă.

Exemplele aduse aici arată că în procesul de pătrundere a neologismelor în limba noastră a existat şi poate încă mai există un răstimp de oscilaţii, de ezitări, în care se caută forma cea mai potrivită sistemului fonetic şi morfologic românesc. În urma acestei perioade de "tatonare", de căutări, unele dintre neologisme sunt *adaptate*, iar altele *adoptate*. Se înţelege, desigur, că fenomenul acesta se petrece nu numai în română, ci în orice limbă aflată în situaţia de a împrumuta cuvinte din alte limbi, cu care vine în contact sub o formă sau alta.

Scanned with OKEN Scanner

SUFIXE DIMINUTIVALE (I)*

Sufixele diminutivale sunt acele particule care, ataşate la sfârşitul unei teme, fac ca elementele derivate cu ajutorul lor să denumească obiecte (în sens gramatical şi fiinţele sunt obiecte) de dimensiuni mici sau mai mici, plăpânde, care, prin însăşi înfăţişarea lor, parcă "cer" din partea noastră dezmierdare, ne îndeamnă să ne apropiem de ele cu delicateţe şi gingăşie. Asemenea obiecte ne impresionează plăcut, mişcă şi fac să vibreze coarde fine ale simţirii noastre.

Reacţia sufletească în faţa unor astfel de obiecte (realităţi), vorbitorul şi-o exprimă lingvistic cu ajutorul acestor sufixe diminutivale, care, trebuie să precizăm, comportă mai totdeauna şi o valoare *afectivă*, pe lângă cea obiectivă.

Sufixele diminutivale au valoare obiectivă atunci când cuvintele derivate cu ajutorul lor denumesc obiecte din realitatea înconjurătoare care sunt într-adevăr reduse ca dimensiuni, adică mai mici.

Iată câteva exemple, în care sunt folosite sufixe diminutivale diferite: *măsuţă, căsuţă, băncuţă, cărticică, bucăţică, lopăţică, scăunel, strugurel, cocoşel, lădiţă, furchiţă, linguriţă, râuşor, colţişor* etc. Observăm că sufixele diminutivale: **-uţă, -ică, -el, -iţă, -şor (-işor),** din exemplele de mai sus, arată că e vorba de obiecte de dimensiuni reduse, mai mici decât se prezintă ele în mod obişnuit.

---

* Apărut în D.r., anul XX, nr. 5760 din 11 iulie 1963.

Scanned with OKEN Scanner

Dar, dacă, inițial, aceste sufixe au avut în primul rând o valoare obiectivă completată, discret, de una afectivă, cu timpul au ajuns ca, în anumite împrejurări, să piardă valoarea diminutivală obiectivă propriu-zisă şi să rămână bogat (chiar exclusiv) încărcate cu valoare afectivă. Ele au fost, adică, alipite la cuvinte care nu mai denumesc obiecte cu adevărat reduse ca dimensiuni, ci ființe (uneori lucruri) mult prea dragi nouă, despre care nu ne putem exprima altfel decât aşa cum cere prețuirea pe care le-o nutrim.

Astfel, dacă sufixul diminutival **-uță** arată, în exemplele amintite, că avem a face cu obiecte mai mici decât în mod obişnuit, în cuvântul **măicuță** el exprimă cu totul altceva. Nu e vorba de o maică (o mamă) mai mică, ci de mama pe care fiecare o iubim neprețuit de mult. În întreaga trilogie sadoveniană *Frații Jderi*, cel mai mic dintre frați, Ionuț, vorbind cu (şi despre) mama lui adoptivă, comisoaia Ilisafta, îi spune tot timpul **mămuța**, iar părintelui său natural, comisul Manole Păr-Negru, i se adresează, nesmintit, cu apelativul **tătuța**, pe amândoi iubindu-i la fel de mult Jderul cel mititel.

Frații şi surorile, fie ei copii sau oameni în vârstă, sunt şi rămân pentru noi **frățiori** şi **surioare** (sufixul diminutival: **-ior, -ioară**), buna este **bunica**, sau, şi mai mult, **bunicuța** (sufixele diminutivale **-ică, +ică, +uță**).

Sufixul diminutival **-el** are valoare obiectivă în: **copăcel, strugurel, scăunel**, dar el pierde valoarea strict diminutivală şi se învesteşte cu valoare afectivă în formula "*băiețelul*

Scanned with OKEN Scanner

mamei", cu care mama se adresează fiului ei care e un "băiețel" ceva mai mare, trecut bine de... 40 de ani.

Sufixul diminutival **-iță** are valoare obiectivă în: **lădiță, săpiță**, dar el este inundat de o puternică valoare afectivă în **doiniță** (cunoscutul cântec popular) unde nu e (nu poate fi) vorba de o doină mică, ci de cântecul prea drag poporului nostru, în care acesta și-a destăinuit și alinat durerea în vremuri de răstrişte.

Sufixul **-șor**, în cuvântul **râușor**, poate avea valoare obiectivă dacă e vorba de un râu mai mic, sau poate conține numai valoare afectivă atunci când **râușorul** nu mai e un râu mic, ci unul chiar mare care însă, vorbitorului plecat de mult de la vatra părintească, i-a rămas drag, fiindcă în undele lui și-a dezmierdat verile copilăriei.

Nu este exclus, de asemenea, ca un sufix diminutival să aibă în același timp atât valoare obiectivă, cât și valoare afectivă. De pildă, în formula "căsuța părintească", **căsuța** poate fi într-adevăr o casă mică, o casă cât se poate de modestă, dar atât de iubită, pentru că în ea ne-am născut și am copilărit, a cărei ușă învechită o mai deschidem la răstimpuri, de sărbători, cu sufletul copilului de altădată, sau către care, de oriunde am fi, ne întoarce mereu – nostalgic – gândul tainic și pribeag, cum spune poetul.

Sufixul diminutival **-aș** se comportă și el ca și celelalte sufixe diminutivale, având valoare obiectivă în exemple ca: **bastonaș, creionaș, castronaș** sau valoare afectivă în: **iepuraș, ciobănaș, băiețaș**.

Scanned with OKEN Scanner

Alături de aceste două valori, el a primit şi o conotaţie peiorativă, depreciativă, cu vădită intenţie ironică, aşa cum o arată exemplele: **scriitoraş, profesoraş, doctoraş, ingineraş** etc. Şi, pentru ca ironia să fie şi mai "tuşată", acestor formaţii diminutivale le sunt deseori alăturate cuvinte ca *biet, oarecare*, în enunţuri de tipul: "Este şi el un **scriitoraş** *oarecare*", "... un *biet* **profesoraş**", "... un **ingineraş** *de rând*", – întocmai cum despre un om de bară cu limba ascuţită, se spune că "este şi el, acolo, un (mic) **avocăţel**".

Încărcătura afectivă puternică pe care o poartă sufixele diminutivale se vede şi din aceea că unele dintre ele sunt folosite în exprimări eufemistice (în acest caz ele se alipesc, de regulă, adjectivelor). Aşa, de pildă, despre un obiect foarte murdar sau foarte rupt, pentru a reduce din gravitatea faptului, spunem că "este puţin **murdărel**" sau "puţin... **rupticel**".

Fără îndoială, observaţii de acest gen se pot face în legătură şi cu alte sufixe diminutivale, iar sensurile arătate aici nu sunt singurele pe care ele pot să le exprime, legate, bineînţeles, de contextul lingvistic, dar şi, mai cu seamă, de contextul de situaţie.

Scanned with OKEN Scanner

SUFIXE DIMINUTIVALE (II)*

În articolul precedent aminteam de valoarea obiectivă şi de cea afectivă a câtorva sufixe diminutivale.

În rândurile de mai jos atragem atenţia asupra unor cuvinte derivate cu ajutorul sufixelor diminutivale, cuvinte care, în ciuda faptului că au aspect diminutival, sugerează ideea de "mare", de "durată", de "prelungire" în timp sau în spaţiu. Legătura între sensul diminutival şi aspectul de asemenea diminutival, care a existat cândva, a dispărut, cuvintele respective devenind false diminutive şi fiind întrebuinţate de obicei cu sens opus, negativ şi ironic.

Clasicul nostru Ion Creangă ne oferă în "Povestea lui Harap-Alb" un exemplu admirabil pentru ceea ce spuneam chiar acum. Fiind cât pe ce să piară în casa de aramă încinsă de flăcări, şiretlic al împăratului Roş, ortacilor de peripeţii le vine salvarea din partea lui Gerilă, caracterizat prin buzele sale vestit de mari (el mai era numit pentru aceasta şi Buzilă), care "suflă de trei ori cu **buzişoarele** sale cele iscusite, şi casa rămâne nici fierbinte, nici rece, cum e mai bine de dormit într-însa". În altă parte, unul dintre ortaci îl apostrofează astfel pe Gerilă: "– Zău, nu şuguieşti, măi Buzilă?... ... Ia, mai bine ogoieşte-te oleacă şi mai strânge-ţi **buzişoarele** acasă".

Forma diminutivală "buzişoarele" are, desigur, tocmai sens augmentativ şi autorul a folosit-o, fără îndoială, cu înţeles

* Apărut în D.r., anul XX, nr. 5767 din 18 iulie 1963.

ironic, fapt dovedit şi de complinirea adusă formei amintite, adică "buzişoarele" sale erau aşa cum mărimea lor impresionantă nu permitea să fie: "cele iscusite". Umorul sănătos şi savuros care ţâşneşte de aici este mai mult decât evident.

Ziulică este, formal, diminutiv al lui **zi**, dar sensul lui este, dimpotrivă, "o zi foarte lungă, foarte încărcată de treburi, o zi obositoare" sau "o zi care trece foarte greu". Expresii ca: "am trudit toată **ziulica**", "n-am stat deloc câtu-i **ziulica** de mare", "Şi pentr-o vorbă rea ce-i spui, / El toată **ziulica** lui / Munceşte supărat" (Coşbuc) şi altele asemănătoare învederează cu prisosinţă acest lucru.

Diminutivul lui **noapte – nopticică** – are, de asemenea, înţeles de "noapte foarte lungă", "noapte care dă impresia că nu se mai sfârşeşte". Câteva expresii curente: "n-am închis ochii toată **nopticica**", "toată **nopticica** am fost pradă gândurilor", "câtu-i **nopticica** de mare, stăteam la gura sobei şi spuneam la poveşti". (Şi lungi, într-adevăr, sunt nopţile de iarnă!)

Vinişor, diminutiv al lui **vin**, nu vrea să spună că vinul este sau a fost "mai puţin bun" sau "în cantitate mică", ci, din contră, că vinul a fost (sau este) "foarte bun", "cu alese virtuţi de licoare", pe care i le-a conferit mai ales vechimea lui. Când cineva spune că "s-a îndeletnicit cu un **vinişor** de patru sau de opt ani", cel care ascultă înţelege, desigur, că vinul a fost din cel mai bun.

Scanned with OKEN Scanner

Diminutivul lui **ger** este **geruleț**. Când spunem: "afară e un **geruleț** straşnic" sau "pe un **geruleț** ca acesta nu-mi arde de plimbare", vrem să reliefăm că gerul de afară este tăios, este foarte aspru.

Depărtişor, forma diminutivală a adverbului **departe**, redă şi el ideea de "distanță apreciabilă", "destul de departe": "*Bădişor* **depărtişor** / Nu trimite-atâta dor" (Blaga). În construcțiile: "de aici până în satul X este cam **depărtişor**" sau "toată întinderea, până hăt **depărtişor**, e numai şes", diminutivul "depărtişor" arată, discret, că distanța interpusă e una la care, a o străbate pe jos, cu greu se încumetă cineva.

Multişor şi **demultişor** spun şi ele că nu e vorba de "mai puțin mult", "mai puțin demult", "nu tocmai mult", ci de "foarte mult" sau de "foarte demult". De exemplu: "e cam **multişor** (sau **demultişor**) de atunci", în care **multişor** (**demultişor**) redau ideea de "apreciabilă depărtare în timp". Cunoscuta poezie *1907*a lui Alexandru Vlahuță începe cu versurile devenite proverbiale: "Minciuna stă cu regele la masă / Şi asta-i cam de **multişor** poveste. / De când sunt regi, de când minciună este, / Fac împreună cea mai bună casă".

Pentru aceste probleme poate fi revăzută partea respectivă din *Limba română contemporană* a acad. Iorgu Iordan şi studiul *False diminutive*, publicat de D. Bîrsan în vol. al III-lea din lucrarea *Formarea cuvintelor în limba română*, Editura Academiei, Bucureşti, 1962.

Scanned with OKEN Scanner

Din discuția, succintă, de până aici şi din exemplele aduse sperăm să se fi putut evidenția valorile multiple ale sufixelor diminutivale, coloratura lor afectivă, uneori exclusivă, precum şi bogăția de nuanțe pe care ele o imprimă cuvintelor-bază la care sunt ataşate.

Scanned with OKEN Scanner

VERBE CARE ÎŞI SCHIMBĂCONJUGAREA*

Limba ca sistem are un caracter dinamic. Compartimentele ei nu sunt tranşant şi închis separate unul de celălalt. Între ele există o continuă interacţiune, vădită prin aceea că o schimbare survenită într-unul are reverberaţii şi repercusiuni în celelalte. În limbă se produc în permanenţă schimbări (se inovează şi se renunţă la anumite forme), uneori insesizabile, care pot servi drept manifestări ale tendinţei către corectitudine şi chiar către perfecţiune. Caracterul dinamic al limbii se observă şi în ceea ce ne-am propus să discutăm aici, adică în fenomenul aşa-numit de *migrare* a unor verbe dintr-o conjugare în alta.

Ca să restrângem sfera afirmaţiei, precizăm că procesul amintit se observă mai ales la verbele din cele două conjugări de mijloc: a II-a şi a III-a. S-a remarcat în ultimul timp că anumite verbe aparţinând conjugării a doua au trecut la conjugarea a treia. Astfel, verbe ca: *a rămânea, a ţinea, a umplea* (chiar şi *a plăcea*), care erau în conjugarea aII-a[1],

* Apărut în D.r., anul XX, nr. 5879 din 28 noiembrie 1963.

[1] Iată, spre exemplu, cum, în câteva frumoase (şi de suflet) epistole adresate, la început de secol XX, poetului Octavian Goga, profesorul şi apoi şeful şcolii lingvistice clujene, Sextil Puşcariu, scria: "Cred deci că e inutil să-ţi mai spun că sentimentele mele faţă de tine nu le poate schimba nimeni şi sunt încredinţat că tu îmi vei *rămânea* prieten..." (Cernăuţi, 12 II 1907); "Eu îţi voi scrie la timp şi te voi *ţinea* în curent" (Cernăuţi, 26 I 1912); "Mi-ar *plăcea* dacă mi-ai scrie două-trei vorbe..." (Braşov, 27 IV 1912). Am extras exemplele din volumul *Octavian Goga în corespondenţă*, Editura Minerva, Bucureşti, 1988, pp. 378, 380, 381. Adaosul acesta îl consemnăm acum, în anul 2002.

Scanned with OKEN Scanner

alături de *a bea, a cădea* etc., aşa cum oindică terminaţia *-ea* la infinitiv, specifică acestei conjugări, au trecut în conjugarea a III-a, primind terminaţia *-e*, caracteristică acesteia din urmă. Ele sună astăzi: **a rămâne, a ţine, a umple**, având şi forma de infinitiv lung adecvată accentual: *rămânere, ţinere, umplere*. De altfel, caracterul labil al conjugării a II-a a fost mereu reliefat de gramaticile limbii române şi se pare că situaţia aceasta e o continuare a unei realităţi existente încă în limba latină.

Dar "certificatul" că aceste verbe s-au desprins definitiv din conjugarea a II-a şi s-au integrat total celei de a III-a nu se poate da încă, întrucât procesul migrării lor, sub toate aspectele, de la una la cealaltă din conjugările amintite încă nu s-a încheiat pe deplin. Acest lucru ni-l spune oscilaţia între o formă şi alta create pentru verbele amintite la *anumite moduri*. E vorba, mai precis, de modul *imperativ*, unde fluctuaţia se produce, de fapt, nu între două forme propriu-zise (adică două învelişuri sonore deosebite), ci între două maniere de a le accentua.

Conform sensului în care am văzut că evoluează aceste verbe, – trecerea în cadrul conjugării a III-a – formele lor de imperativ pentru persoana a II-a plural ar trebui să fie şi chiar sunt, în procent majoritar: rămâneţi, ţineţi, umpleţi, cu accentul pe silaba **-mâ-** în primul, pe silaba **ţi-** în al doilea şi pe silaba **um-**, în al treilea cuvânt, aşa cum se întâmplă cu verbele existente în conjugarea a III-a, de exemplu: **ru**peţi, **tra**geţi, **scoa**teţi etc.

Scanned with OKEN Scanner

Pentru unii vorbitori, însă, conştiinţa că aceste verbe au aparţinut conjugării a II-a este încă puternică şi le va părea, deci, incomod să renunţe la felul în care ei au fost deprinşi să le accentueze la imperativ, persoana a II-a plural. Din această pricină, ei vor continua să accentueze: rămânéţi, ţinéţi, umpléţi, de fiecare dată reliefând prin accent ultima silabă: -neţi, pleţi. Este adevărat că aceste accentuări sunt regionale, însă, oricum, ele există –, aşa cum, tot regional şi tot la imperativ plural, există şi accentuarea *zicéţi* (în loc de *ziceţi*) pentru un verb (*a zice*) care e de conjugarea a treia, nu a doua (!).

Se spune că uzul este cel care, în cele din urmă, decide, atunci când e vorba de anumite schimbări în limbă. Dacă este aşa, credem că în curând fluctuaţiile de care vorbeam mai sus, observate la verbele amintite, vor deveni din ce în ce mai rare, căci uzul pledează pentru încorporarea lor totală în tiparele conjugării a III-a, unde de la început au fost ospitalier primite.

O situaţie în bună măsură diferită, în sensul unei poziţionări mai stabile în conjugarea a II-a, o prezintă verbele *a plăcea, a tăcea, a zăcea*, din fondul moştenit al limbii, şi mai recentele *a apărea, a dispărea*. În cazul lor, pe lângă aceste forme infinitivale în *-ea*, pot fi semnalate şi variante în *-e*: *a pláce, a táce, a záce, a apáre, a dispáre*, ca şi cum ar fi de conjugarea a III-a. Astfel, auzim sau citim formulări ca: "mi-**ar plăcea** să pictez" dar şi "mi-**ar place** să pictez", "cărţile **vor zăcea** în depozit" dar şi (destul de frecvent) "cărţile **vor**

Scanned with OKEN Scanner

zace în depozit", "în curând **va apărea** un nou volum" dar şi (tot mai des) "în curând **va apare** un nou volum", "plecăm când **va dispărea** ceaţa" dar şi "plecăm când **va dispare** ceaţa". Spunând (mai sus) că aceste verbe au o poziţie mai stabilă în conjugarea a II-a, am avut în vedere atât formele lor de infinitiv lung: **plăcére, tăcére, zăcére** (la fel cu **cădére, durére, vedére, vrére** etc.), cât şi formele accentuale la imperativ, persoana a doua plural: **plăcéţi, tăcéţi, zăcéţi, apăréţi, dispăréţi** (la fel cu **cădéţi, vedéţi** etc.).

Scanned with OKEN Scanner

ÎN LEGĂTURĂ CU ACORDUL ATRIBUTULUI*

Despre problemele pe care le ridică atributul, ca parte secundară de propoziție, din punct de vedere gramatical și, implicit, al exprimării, s-a mai discutat în cadrul acestei rubrici. De data aceasta am dori să abordăm o altă chestiune: **a acordului**, adică tocmai a acelui fapt prin care se certifică raportul de subordonare în care stă atributul adjectival față de substantivul determinat. Între atribut și substantivul determinat se stabilește un triplu acord: în gern, în număr și în caz. Din toate aceste aspecte ale acordului ne vom opri doar la ultimul, *acordul în caz*, întrucât aici se comit mai des unele erori.

Când atributul este exprimat morfologic printr-un adjectiv, iar acesta stă în urma substantivului, acordul său cu substantivul la care se referă apare clar numai la genitiv-dativ singular, feminin. Avem în vedere situația cea mai simplă, în care substantivul din combinație este articulat cu articolul nehotărât *un, o*. De pildă: "o lecție *frumoasă*" la nominativ-acuzativ, față de "al, a, ai, ale unei (sau unei) *lecții frumoase*" la genitiv-dativ. În cazul genului masculin, în aceeași ipostază, atributul rămâne neschimbat: "un câmp *frumos*" la nominativ-acuzativ și "al, a, ai, ale unui (sau unui) câmp *frumos*" la genitiv-dativ.

---

* Apărut în D.r., anul XXI, nr. 5992 din 9 aprilie 1964.

Scanned with OKEN Scanner

Dacă inversăm topica, trecând atributul adjectival nearticulat înaintea substantivului, situaţia rămâne, sub aspectul acordului în caz, aceeaşi. Cel care suportă acum flexiunea este adjectivul, iar acordul în caz cu substantivul următor apare tot numai la genitiv-dativ feminin, singular.

Să verificăm pe exemplele de mai sus: feminin, la nominativ-acuzativ: "o *frumoasă* lecţie", iar la genitiv-dativ: "a, al, ai, ale unei *frumoase lecţii*" (deci atât *frumoase* cât şi *lecţii* sunt în cazul genitiv-dativ). La genurile neutru şi masculin, substantivul care urmează adjectivului rămâne neschimbat de la nominativ până la acuzativ: "un *frumos peisaj*, al unui *frumos peisaj*, unui *frumos peisaj*, un *frumos peisaj*".

Până aici, nici o dificultate. Chestiunea însă, fără să devină mai complicată în esenţă, reclamă mai multă prudenţă din partea noastră atunci când natura morfologică a atributului se schimbă, când el se exprimă, adică, prin forma de *participiu* a unui verb.

Exemplele care urmează vor arăta despre ce este vorba. Se aude, astfel, frecvent: "Soluţia problemei *rezolvată* în ora de seminar a fost justă", sau, la şedinţă: "Subscriem propunerii *făcută* de colegul nostru", sau: "Trebuie neapărat să fac azi rezumatul cărţii *citită* alaltăieri". Ceea ce ne atrage imediat atenţia în astfel de exemple este, desigur, lipsa de acord între substantiv şi atributul său participial. Cele spuse însă la începutul acestor rânduri arată limpede că *un acord în caz al*

Scanned with OKEN Scanner

atributului cu substantivul este obligatoriu la genitiv-dativul singular al substantivelor feminine. De ce, atunci, atributele: *rezolvată, făcută, citită*, exprimate prin participii, să stea la nominativ, când substantivele feminine: "problemei", "propunerii", "cărții" sunt la genitiv-dativ (singular)? Normele limbii literare cer să spunem: "Soluția problemei **rezolvate**...", "... rezumatul cărții **citite**...", "subscriem propunerii **făcute**" ş. a. m. d. Să adăugăm, apoi, că greşeala e frecventă mai ales atunci când atributul se găseşte la o oarecare distanță față de substantivul regent, ceea ce face ca legătura gramaticală dintre ele să se estompeze sau chiar să se piardă, devenind astfel posibil dezacordul. Iată şi un exemplu, suficient de convingător pentru a mai fi nevoie de altele; "Am luat parte la lucrările adunării generale a colectivului de muncă de la întreprinderea X, *ținută* ieri în sala Y". Atributul adjectival participial *ținută* se referă, neîndoielnic, la substantivul feminin în genitiv "adunării" aşa încât trebuie spus: "... lucrările adunării... **ținute**...", iar nu "lucrările adunării... **ținută**".

Este recomandabil ca, în situații de acest gen, pentru a se evita greşeala (dezacordul), să fie reluat, la forma de nominativ, substantivul determinat. Adică, în exemplul deja menționat: "Am luat parte la lucrările adunării generale a unui colectiv de muncă de la întreprinderea X, **adunare ținută** în sala Y".

Scanned with OKEN Scanner

Acordul în caz trebuie făcut şi dacă atributul este exprimat printr-un adjectiv pronominal *demonstrativ*. Brevilocvenţa în exprimare, graba sau orice alte motive eventuale nu pot constitui o scuză atunci când suntem acuzaţi de abateri ca acestea: "cartea femeii *aceea*", "mănuşa omului *acela*", "poşetele studentelor *acelea* două", "servietele oamenilor *aceia*", aşa cum ne e dat să auzim în diverse ocazii, înloc de: "femeii **aceleia**", "omului **aceluia**", "studentelor **acelora**" etc. Problema acordului atributului participial şi demonstrativ se înscrie, de bună seamă, în sfera amplă a acordului şi ea nu este numai o normă a limbii literare, ci şi – mai ales – una a limbii înseşi.

Scanned with OKEN Scanner

ADAOSURI INUTILE*

Există greşeli comise fie din necunoaşterea unor fapte de limbă, fie din dorința (şi tendința) cunoscută sub numele de hipercorectitudine. Asupra acesteia am stăruit şi cu alt prilej[1], dar ne vom opri şi în cele ce urmează, privind-o aici din alt unghi. Exemplele pe care le aducem acum vor evidenția cazul a două construcții.

Unul dintre aceste cazuri îl reprezintă conjuncția compusă **ca să**. Cum bine se ştie, ea apare, ba chiar este necesară, ca element introductiv, în propoziții circumstanțiale de scop ("învăț temeinic **ca să** pot răspunde bine la examen"), în unele consecutive ("îl cunosc prea bine, **ca să** mă îndoiesc de sinceritatea lui"), mai rar în atributive (când între componentele acestei conjuncții sunt intercalate deseori alte cuvinte: "ideea **ca** el **să** mă însoțească m-a câştigat în cele din urmă"), precum şi în alte tipuri de subordonate. În afara acestor situații, în care prezența ei se impune, conjuncția în discuție ne atrage în chip neplăcut atenția în formulări, mai ales orale, unde absolut suficientă şi la locul ei ar fi doar conjuncția simplă **să**. Iată câteva mostre, spicuite la întâmplare, dintr-un bogat şir de exemple pe care le-am reținut în diverse ocazii: "vrem *ca să* subliniem", "s-a hotărât *ca să* lucreze", "pot *ca*

---

* Apărut în revista "Cronica" (Iaşi), anul II, nr. 7 (54) din 18 februarie 1967.

[1] Vezi *supra* **Forme hipercorecte (I), Forme hipercorecte (II).**

Scanned with OKEN Scanner

să spun că...", "dorim *ca să* plecăm" etc. Folosirea conjuncției compuse **ca să** în locul celei simple **să** ("vrem **să** subliniem", "pot **să** spun" etc. – așa cum ar trebui) este, în cazurile amintite mai sus și în altele similare, nejustificată și neliterară. Ea ne surprinde cu atât mai mult cu cât apare în exprimarea unor vorbitori ce se găsesc într-un contact – am zice: permanent – cu cartea. Și să nu uităm că și Caragiale, la vremea lui, a incriminat-o acolo unde nu-și avea rostul și a făcut din ea (de fapt, din folosirea formei locuționale **pentru ca să**) unul din mijloacele lingvistice de caracterizare (ironizare) a personajelor sale. E un secol de atunci, și cu toate astea...

Celălalt caz este cel al îmbinării **ca și**, la care ne-am mai referit în această lucrare (vezi *supra*, articolul *Întrebuințarea corectă a unor conjuncții*). Folosită în realizarea comparativului de egalitate ("el este tot așa de sârguincios *ca* sau *ca și*prietenul său"), unde nu întotdeauna se face simțită nevoia celui de al doilea element: **și**, această îmbinare este obligatorie în fața unor propoziții (modale comparative) începătoare cu adverbele relative *cum* și *când*, cu care formează locuțiunile conjuncționale **ca și cum, ca și când**. Explicația faptului este, desigur, dorința de evitare a unei cacofonii. Printr-o extindere însă – iarăși nepotrivită – a sferei de întrebuințare a acestei construcții, unii vorbitori o utilizează, cu totul greșit, și în acele situații în care nu mai poate fi vorba de vreo comparație sau de evitarea vreunei stridențe fonetice (fonice) jenante. Avem a face aici cu depășirea limitelor

Scanned with OKEN Scanner

corectitudinii tocmai din dorința expresă de a nu greși sau, probabil, de a se exprima mai "distins", mai "aparte" decât restul vorbitorilor. Considerând, pe de o parte, că e corect a spune "X a fost propus ca conducător" dar observând, pe de altă parte, că are de evitat aici o construcție cacofonică (pe care, de altfel, el însuși, fără temei, și-o creează), vorbitorul neavizat, în loc să renunțe pur și simplu la acel inutil *ca*, dimpotrivă, va recurge la un *și* "salvator" (punând deci ceva în plus în exprimarea sa) și va spune: "X a fost propus *ca și* conducător". De aici greșeala s-a extins la alte situații și o auzim des. Este numai o impresie, și aceea falsă, a crede că cineva se exprimă corect sau "mai corect" dacă va spune: "prietenul meu a fost ales *ca* (sau *ca și*) președinte", "el a fost numit *ca* (sau *ca și*) director" – așa cum ne este dat să auzim destul de frecvent–, în loc de: "prietenul meu a fost ales președinte", "el a fost numit director", cum, de fapt, este corect și literar, aici nefiind vorba de nici o comparație. Prezența fie a lui **ca**, fie a lui **ca și** în situații de acest gen este cu totul *de prisos* și *neavenită*, iar abandonarea lor în aceste cazuri, o necesitate. În limbă, ca și aiurea, tot ce-i prea mult strică. O exprimare simplă, dar corectă și limpede, învederează întotdeauna, din partea autorului ei, un ascuțit simț lingvistic și, prin urmare, și o bună cunoaștere a normelor limbii literare.

Scanned with OKEN Scanner

CONSTRUCȚII SINTACTICE*

În mod obișnuit, abaterile de la exprimarea literară privesc mai cu seamă domeniul *morfologiei* și constau în folosirea greșită a unor cuvinte din punctul de vedere al formei acestora. Mult mai ușor sesizabile, dat fiind că sunt azi tot mai îngrădite, abaterile de această natură sunt și mai ușor de evitat de către cei care ar fi tentați să le comită.

Alături de acest soi de erori pot fi semnalate însă și abateri care se referă la domeniul *sintaxei*, ele constând din îmbinări mai puțin reușite de cuvinte. Făcându-și apariția și în limba scrisă (primează aici cronicile literare), asemenea construcții primesc "dreptul" de a circula și puterea de a se impune, dobândind în scrisul și în vorbirea unor concetățeni caracterul unor clișee.

Am releva în acest sens formulări de genul: "merită amintită contribuția", "se cuvine menționată ideea" etc., care, fără să fie total greșite, sunt, totuși, nerecomandabile. Ele păcătuiesc prin aceea că sunt incomplete. Participiile (în cazul nostru: **amintită, menționată**) care urmează după verbele impersonale *merită* și *se cuvine*sunt elemente constitutive ale unor predicate verbale la **diateza pasivă**. Dacă este așa, și nici nu poate fi altfel, atunci se cere să folosim în aceste cazuri și auxiliarul **a fi**, care este indicele unei atari diateze. E de

* Apărut în revista "Cronica" (Iași), anul II, nr. 10 (57) din 11 martie 1967.

Scanned with OKEN Scanner

preferat, aşadar, să se spună "*merită* **să fie** (sau **a fi**) **amintită** contribuţia", "*se cuvine* **să fie** (sau **a fi**) **menţionată** ideea" etc. În felul acesta, exprimarea se întregeşte şi devine exactă. Să compare cineva: "a meritat **lăudat**" cu "a meritat **să fie lăudat**" şi lesne se va convinge că preferabilă este doar a doua formulare, cea cu auxiliarul **a fi**, întrucât numai ea poartă atributul exactităţii şi corectitudinii.

Acelaşi lucru s-ar putea spune şi despre îmbinările cu verbul **a trebui**. În cazul acestuia, însă, absenţa auxiliarului din construcţia pasivă imediat următoare nu este atât de stânjenitoare, dovadă că, alături de construcţiile complete din punctul de vedere al diatezei (pasive): "*trebuie* **să fie făcut**", "*trebuie* **să fie remarcat**" etc. s-au impus, prin frecvenţa lor deosebită, şi echivalentele mai scurte şi mai comode: "**trebuie făcut**", "**trebuie remarcat**", "**trebuie spus**", care ni se par firesti. Numai că, de multe ori, în asemenea construcţii scurte apare fără rost prepoziţia **de**. În speţă, prin analogie cu formulări corecte, ca "*mai sunt* **de spus** unele chestiuni", "*ar mai fi* **de adăugat** unele lucruri" etc. , s-a ajuns uşor la construcţiile de-a dreptul urâte "mai trebuie *de* spus", "ar mai trebui *de* remarcat" etc., în care folosirea prepoziţiei *de* este complet *inoportună* şi se cere a fi evitată cu desăvârşire. (Vezi în acest sens şi precizările *Gramaticii Academiei*, ediţia a II-a, vol. I, p. 214 şi 231, *Observaţii*).

În sfârşit, mai semnalăm aici şi folosirea neliterară şi neromânească a verbului la conjunctiv după adverbul **înainte**,

Scanned with OKEN Scanner

în fraze ca acestea: "**Înainte** *să ajung* la serviciu, am trecut pe la librărie", "Înainte *să sosească* trenul, a venit şi el la gară" etc. Limba literară respinge, pe bună dreptate, asemenea formulări şi le recomandă pe cele cu infinitivul: "**Înainte de a ajunge** la serviciu...", "**Înainte de a sosi** trenul..." etc., căci ele sunt în spiritul şi în firea limbii române şi fac dovada unei exprimări atente, îngrijite.

Scanned with OKEN Scanner

CUVINTE INADECVATE*

(Cuvinte... "căutate")

E un fapt binecunoscut că, dintre compartimentele unei limbi, lexicul sau vocabularul ei reprezintă partea cea mai mobilă, partea în care, sub ochii noştri, apar unele cuvinte noi, expresie a noilor realităţi ale vieţii sociale, în timp ce altele îşi atenuează – motivat – frecvenţa în exerciţiul lingvistic cotidian sau ies complet din uz.

În ceea ce priveşte apariţia de noi cuvinte, asistăm, zi de zi, la o primenire permanentă a lexicului limbii române, cu termeni pe care îi adoptăm din alte limbi sau îi creăm în limba noastră, apelând la resursele şi posibilităţile ei interne de îmbogăţire. Şi nu întârziem să spunem că, din acest al doilea punct de vedere, limba română a dovedit şi dovedeşte că are un registru de procedee amplu şi diversificat, exploatat cu profit de către condeiele inspirate ale literaturii noastre.

Procedeul cu precădere solicitat în acest sens este **derivarea** cu sufixe, cu prefixe sau cu sufixe şi prefixe simultan. Adică, în marginile unor tipare deja constituite, vorbitorul şi scriitorul contemporan, orientându-se după o listă întreagă de modele lexicale pe care le are la îndemână, poate el însuşi să formeze un cuvânt nou, apt să comunice mai adecvat ceea ce stăruie în intenţia sa. În acest sens, revistele

* Apărut în revista "Cronica" (Iaşi), anul II, nr. 25 (72) din 24 iunie 1967.

Scanned with OKEN Scanner

noastre literare şi cotidianele centrale şi regionale ne oferă, de la un număr la altul, o serie de termeni şi cuvinte noi, formate potrivit procedeului amintit.

Astfel, doar spicuind dintr-o listă destul de bogată, constatăm că după modelul lui *tractorist*, *maşinist* etc. s-au format cuvintele **excavatorist** şi **buldozerist** (cf., de exemplu, *Gazeta literară*, 16 febr. 1967); după modelul lui *a dezbina, a dezarticula, a demineraliza, a denicotiniza* etc. au luat naştere verbele **a dezescalada** ("*dezescaladarea* războiului") şi **a destufiza** ("defrişări şi *destufizări*" – *Flacăra*, nr. 2, 1966). Existând deja în limbă formele: *constituţional, compoziţional, gravitaţional, proporţional* etc., n-a fost greu să se ajungă la derivatul **organizaţional** ("latură *organizaţională*" – *Cronica*, 29.IV. 1967).

Toate aceste formaţii noi şi altele – zeci – similare ne dau sentimentul încrederii în vitalitatea unui asemenea procedeu, pe care limba noastră îl cultivă pe scară largă. Ele nu ne apar ca fiind forţate, contrafăcute şi, dacă un ochi grăbit în lectură le poate trece uneori cu vederea, aceasta nu dovedeşte altceva decât caracterul lor firesc, conform cu sistemul şi normele limbii.

Nu acelaşi lucru, însă, se poate spune şi despre alte "formaţii", şi ele numeroase, cu care ne întâlnim în paginile unor ziare şi reviste. Spre exemplu, derivate ca: **atracţios** ("căminul trebuie să conţină în permanenţă un fond interesant, *atracţios*"), **atracţioase** ("formele cele mai vii şi *atracţioase*")

Scanned with OKEN Scanner

şi **atracţiozitate** ("*atracţiozitatea* şi firescul cerut de metodele moderne de educaţie"(exemplele le-am extras dintr-un cotidian central) pot fi, ce-i drept, alăturate unor forme ca: *minuţios, minuţiozitate, preţios, preţiozitate* etc. şi este de presupus că cititorul se opreşte asupra lor şi le înregistrează. Dar ne întrebăm dacă el le şi întâmpină cu acelaşi sentiment şi pe unele, şi pe altele. Noi spunem că nu. Am crede că *atractiv şi atractivitate*, cuvinte general cunoscute şi întrebuinţate, nu sunt deloc mai puţin expresive şi nici mai prejos decât formele *atracţios* şi *atracţiozitate*, aşa încât ele nu numai că sunt de preferat, dar chiar pun sub semnul îndoielii necesitatea acestora din urmă, care, oricum, comportă o notă de ceva căutat şi artificial. Ba încă mai mult, *atracţios*, prin sunetul lui "înţepat" (ca şi *atracţiozitate*, desigur) cheamă în preajmă-i (sau împinge gândul spre) termeni marcaţi (sau conotaţi) negativ în plan semantic, cum ar fi: *oţios, prezumţios, preţios* ("afectat"), *specios*.

Apoi, ca să dăm un alt exemplu, este oare absolut indispensabil termenul (de natură participială?) **lecturate** ("Lucrările *lecturate* au stârnit numeroase discuţii" – *Contemporanul*, 19 mai 1967)? Comunică el mai bine şi are mai multă acoperire şi mai multe şanse de a fi înţeles decât sinonimul său atât de propriu şi atât de obişnuit **citit, citită**? Suntem, iarăşi, convinşi că nu.

Firește, nu am semnalat aici decât câteva dintre "formaţiile" de acest gen, deşi lista lor este mult mai

Scanned with OKEN Scanner

cuprinzătoare, şi, presupunând că cel ce intenţionează să transmită ceva are tot interesul să fie cât mai bine şi mai uşor înţeles, se pune întrebarea dacă, în aceste cazuri, asemenea elemente lexicale stau într-adevăr în serviciul comunicării. Răspunsul este, firește, negativ. Caracterul larg inteligibil al unei comunicări este asigurat în primul rând de expresia lingvistică firească şi adecvată pe care ea o îmbracă, "despodobită", adică, de termeni şi cuvinte în sprijinul cărora nu poate fi invocată o justificare propriu-zisă, credibilă.

Scanned with OKEN Scanner

COMPARAȚIA UNOR ADJECTIVE CARE... NU SE COMPARĂ*

În general, este cunoscut că există în română adjective care nu pot fi trecute prin diversele trepte ale comparației. Spunem că acest fapt este cunoscut "în general", întrucât numeroşi vorbitori, dintr-o vină nu totdeauna numai a lor, nu cunosc suficient de bine nici care sunt aceste adjective şi nici cauza sau explicația care face ca ele să "refuze" comparația. Fără îndoială, seria adjectivelor de acest fel e mult mai amplă decât se crede în mod obişnuit, iar privitor la explicația amintită, trebuie spus că ea nu este aceeaşi în cazul tuturora, fapt pentru care lucrările de specialitate le şi ordonează în două sau chiar trei grupe deosebite.

Astfel, într-o primă grupă sunt incluse acele adjective, împrumuturi latino-romanice, care, aşa cum le cunoaştem, reprezintă deja forme de comparativ, de exemplu: **anterior, posterior, ulterior, inferior, superior, exterior, interior, major, minor**, sau de superlativ absolut, cum sunt: **maxim, minim, proxim, ultim, optim, suprem, infim, intim.**

Într-o a doua grupă se încadrează acelea, fie împrumuturi, fie elemente aparținând fondului vechi românesc, care, prin sensul lor, nu se lasă, în principiu, supuse

* Apărut în "Realitatea bănățeană", nr. 86 din 27 iunie 1995, p. 7 şi nr. 92 din 4 iulie 1995, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

comparației, însușirea exprimată de ele neputând exista în grade diferite. Altfel spus, ele exprimă o valoare absolută. Sunt de menționat aici, între altele: **absolut, complet, egal, esențial, desăvârșit, gata, general, întreg, particular, principal, secundar, oral, mort, viu, universal, unic.**

În fine, o a treia grupă le reunește pe cele al căror conținut corespunde valorii de superlativ. Iată câteva dintre acestea: **colosal, cumplit, enorm, etern, excelent, genial, gigantic, imens, indispensabil, mortal, nesfârșit, uriaș, veșnic**.

Așadar, pentru toate aceste adjective trecerea prin gradele de comparație trebuie evitată. De altfel, împotriva unor exprimări ca: *mai inferior, mai superior, mai optim* sau *cel mai optim, foarte optim* s-a luat și se ia mereu atitudine și – drept rezultat pozitiv – ele au devenit azi sporadice. Dar, în afară de acestea, încă multe dintre adjectivele enumerate mai sus le întâlnim, nu numai în vorbire ci și în scris, folosite la comparativ și, mai ales, la superlativ, și încă atât de des, încât – în mod curios – faptul în sine pare a trece neobservat, sau, oricum, el nelăsând prea multe semne de mirare.

Astfel, nu o dată, auzim sau citim că o lucrare foarte bogată în fapte este și... "*foarte completă*", ori "*mai completă*" decât alta (altele), că un referat ori un articol are un caracter "*prea general*" sau "*foarte general*", în el nefiind cuprinse aspecte care ar fi fost "*mai esențiale*", "*foarte esențiale*" sau "*cele mai esențiale*" din punctul de vedere al subiectului tratat, apoi că cineva este prietenul "*mai intim*" sau "*cel mai intim*"

Scanned with OKEN Scanner

al altcuiva; dintr-o revistă aflăm că "în timpul strunjirii, dimensiunile propuse trebuie respectate cu strictețe pentru ca piesele obținute să fie... *cât mai egale* între ele", iar într-o pagină de critică literară, împovărată de neologisme, citesc că la baza cutărui roman "stă un fapt mărunt, dar, în fond, dintre *cele mai autentice*", ca să nu mai spunem că o afirmație ca aceasta: "omul este opera *cea mai desăvârşită* a naturii" este de circulație curentă şi sună aproape ca o definiție.

În această ordine de idei, deosebit de important ni se pare să semnalăm un alt fapt, un fapt care, prin aria lui largă de răspândire, se constituie – am zice – tot mai mult ca o tendință în exprimarea orală de azi şi pe care, poate tocmai de aceea, chiar şi urechea specialistului îl sesizează mai puțin: anume acela că multe dintre adjectivele acum în discuție apar la gradul superlativ – superlativul absolut –, dar construit nu în maniera aşa-zicând "clasică" a acestuia, ci într-o formă oarecum voalată, mai puțin transparentă, în speță cu ajutorul anumitor locuțiuni adverbiale. Una dintre ele este **cu totul**, plasată din ce în ce mai frecvent înaintea unor adjective cum sunt: *minor, particular, secundar, neesențial, remarcabil, indispensabil, genial;* auzim, astfel, spunându-se: "un fapt **cu totul minor, cu totul secundar, cu totul neesențial, cu totul remarcabil**", "un semn **cu totul particular**", "un om **cu totul indispensabil, cu totul genial**" ş. a. m. d. Alte două locuțiuni adverbiale exprimând superlativul acestor adjective care nu acceptă comparația sunt **atât de** şi **aşa de**; ele apar fie în

Scanned with OKEN Scanner

propoziții independente conținând o sensibilă tentă ironică, de pildă: "nu te știam un om **atât de superior, atât de desăvârșit, așa de genial, atât de colosal, așa de universal** cunoscător", fie în propoziții regente ale unor consecutive, spre exemplu: "S-a speriat **atât de cumplit**, încât n-a mai scos un cuvânt", sau: "Nimeni nu este **atât de perfect**, încât să nu greșească".

Fără-ndoială, comentariul nostru ar putea fi extins, căci numeroase alte exemple ne stau la îndemână. Considerăm, însă, că cele înfățișate până aici sunt în măsură să ne înlesnească unele constatări (sau precizări). În primul rând, acest mod de a folosi asemenea adjective își are cauza, de multe ori, în necunoașterea sensului și nici a comportamentului lor morfologic. Pe de altă parte, este de presupus că utilizarea la comparativ sau la superlativ a unora dintre aceste adjective este și urmarea unei confuzii (sau, poate, a unei analogii) pe care, printr-un raport de relativă sinonimie, mulți vorbitori o fac între ele și alte adjective cărora le sunt proprii gradele de comparație; concret vorbind, **esențial** este confundat cu **important, general** cu **vag, perfect** cu **exact, autentic** cu **veridic** (sau cu **semnificativ**), **particular** cu **caracteristic**, iar **secundar** cu **nesemnificativ** (sau **neimportant**).

Totodată, există și impresia – chiar convingerea – că asemenea adjective, sau numai unele dintre ele, sunt inexpresive, adică nu "spun" cât ar trebui în ceea ce privește însușirea desemnată prin ele, impresie în întâmpinarea căreia vine și tendința, generală și, oricum, firească, de exagerare –

Scanned with OKEN Scanner

prin metaforă – a intensității însușirii, deci de folosire frecventă a superlativului absolut, – atât în forma sa obișnuită, cât și – cum am spus – prin intermediul altor modalități de a-l pune în evidență. O asemenea tendință este vizibilă mai ales în situații de genul ultimelor două exemplificate mai sus, unde gradul maxim al însușirii apare chiar dublu marcat dacă avem în vedere că, pe lângă locuțiunile adverbiale **atât de** și **așa de**, propoziția consecutivă trece ea însăși drept unul dintre mijloacele de redare și de evidențiere a ideii de superlativ.

Scanned with OKEN Scanner

FLEXIUNEA UNOR ADJECTIVE, LA PLURAL, ANTEPUSE SUBSTANTIVULUI*

Ca determinant – ca principal determinant – al substantivului, adjectivul urmează în flexiunea sa regulile flexiunii substantivale. El poate fi articulat sau nu – bineînțeles cu articolul hotărât – după cum est plasat înaintea sau în urma substantivului pe care îl determină, spre exemplu: *harnicul muncitor, harnicului muncitor, buna colegă, bunei colege,* respectiv: *muncitorul harnic, muncitorului harnic, colega bună, colegei bune* şi aşa mai departe. Declinarea adjectivului stă, prin urmare, în legătură cu topica lui față de substantiv, mai exact spus cu faptul dacă este articulat enclitic sau nu. Pornind de la această regulă sau de la această constatare cu caracter, desigur, foarte general, este interesant să urmărim, din perspectiva ei, comportamentul unor adjective, la plural, care exprimă ideea de cantitate. Concret, este vorba de adjective ca: **numeroşi (numeroase), mulți (multe), puțini (puține), anumiți (anumite), diferiți (diferite), feluriți (felurite),** care, când sunt antepuse substantivului, fac genitiv-dativul *plural* la fel ca adjectivele pronominale, de exemplu: "efortul **multor** oameni", "notele **puținor** elevi", "dorința **numeroşilor** ascultători" etc., ca şi în situația adjectivelor

* Apărut în revista "Realitatea bănățeană", nr. 134 din 22 august 1995, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

pronominale: "efortul **acestor** oameni", "notele **acelor** elevi", "lupta **tuturor** popoarelor" etc. Adică, "modelându-se" după adjectivele pronominale, şi unele adjective exprimând cantitatea au la genitiv plural terminaţia **-or**. Dar trăsătura propriu-zis distinctă pentru declinarea acestor adjective, într-o atare topică, este aceea că genitivul lor, la plural, poate fi exprimat şi cu prepoziţia **a**, ceea ce le apropie, acum, de flexiunea (sau chiar le integrează flexiunii) numeralului cardinal. Să adăugăm că, de această dată, unele dintre ele, în speţă *mulţi, puţini, numeroşi* apar, de regulă, la gradul superlativ absolut. Se spune astfel, corect: "Antrenarea imediată **a foarte mulţi elevi** în activităţile practice", "Participarea la acţiunea noastră **a foarte puţini colegi**", "Exemplele bune **a numeroşi** confraţi au fost urmate şi de alţii" etc. Prin contaminarea celor două modalităţi, enunţate mai sus, de formare a genitivului acestor adjective, s-a ajuns la formulări **hibride**, deci incorecte, de tipul: "efortul **a** *mult***or** generaţii", "în graba obţinerii **a** *cât mai mult***or** avantaje", "utilizarea **a** *cât mai puţin***or** materiale de import" etc., formulări în care genitivul adjectivului apare, **inutil**, marcat *de două ori* şi care ne întâmpină neplăcut atât în exprimarea orală, cât şi în cea scrisă, de unde le-am şi reţinut.

Pentru evitarea unei astfel de greşeli e bine să se ştie că atunci când le formăm genitivul plural cu prepoziţia **a**, adjectivele în discuţie, adică *mulţi, puţini, numeroşi, destui* etc., rămân la forma lor de nominativ-acuzativ, deci: "efortul

Scanned with OKEN Scanner

a mai multe generații", "utilizarea **a cât mai puține** materiale", "exemplele **a numeroși** colegi", întocmai ca în cazul numeralelor cardinale, de exemplu: "cărțile **a doi** studenți", "mamă **a cinci** copii". Cu alte cuvinte, prepoziția **a** este aici suficientă pentru a marca genitivul, așa încât, în prezența ei, terminația pronominală **-or** a acestor adjective devine redundantă, adică de prisos.

Scanned with OKEN Scanner

EFECTIV, PRACTIC, REALMENTE*

Iată trei cuvinte – nu singurele, desigur – ce se "bucură" în limba română actuală – cel puțin în aspectul ei colocvial – de o frecvență ce întrece limitele pe care sobrietatea exprimării, dacă nu neapărat și corectitudinea ei, ar îngădui-o; trei vocabule de care, adică, se face, de-o vreme, mult (prea mult) uz, și nu totdeauna în mod cu totul justificat. Și, pentru ca această – sumară – discuție să aibă un punct de pornire, să... pornim de la ce spun dicționarele despre fiecare din acești trei termeni.

Astfel, citând doar două dintre lucrările noastre lexicografice, cu privire la EFECTIV, în *Dicționarul explicativ al limbii române* (*DEX*, București, 1975), găsim, s. v., notată valoarea sa de: 1. adjectiv ("real, adevărat; eficace"), cu mențiunea în paranteză: "Adesea adverbial", și pe aceea de 2. substantiv ("numărul indivizilor care fac parte dintr-o colectivitate, mai ales dintr-o unitate sau formație militară"), iar în *Dicționarul de neologisme* (*DN*), ed. a III-a, 1978, s. v., reîntâlnim, în aceeași ordine, aceleași valori principale, la care se adaugă, ca sens distinct, dar pe ultimul loc – trei –, valoarea adverbială ("adevărat, real, de fapt"). Înregistrarea, însă, atentă a exprimării multor vorbitori de azi face – repede – loc constatării că această ordine de întrebuințare (și de frecvență)

* Apărut în revista "Limbă și literatură", 1980, vol. I, p.46-47.

Scanned with OKEN Scanner

a sensurilor cuvântului în cauză este cu totul inversată. Mai precis, dacă în accepţiunea menţionată la 2., enunţuri ca: "Trupa are **un efectiv** de atâţia oameni" sau "Pe şantier se lucrează cu **un efectiv** de 15 muncitori" sunt curente, propoziţii cum ar fi "Lucrarea reprezintă o contribuţie **efectivă** la...", "Intervenţia lui a constituit un ajutor **efectiv** pentru noi", unde e vorba de sensul nr. 1, se aud, totuşi, mai rar. În schimb, exemplele atestând utilizarea adverbială a acestui termen în exprimarea uzuală abundă. Parcă printr-un proces de contaminare ("imitare" ar fi prea... palid), creşte pe zi ce trece numărul celor (mai ales tineri) care încearcă o adevărată plăcere a... vorbei spunând, de exemplu: "**Efectiv** nul-am înţeles", "**Efectiv** m-a impresionat", "**Efectiv** n-am rezolvat nimic", "**Efectiv** am rămas interzis" etc., cu un accent – se înţelege – "afectiv", mai ales afectat, pe prima silabă a cuvântului atât de bine "găsit" şi – nu degeaba – aşezat, de regulă, la loc de cinste în propoziţie. Pentru toţi aceştia, tot ce (li) se întâmplă, tot ce relatează stă sub semnul lui **efectiv**. Întrebând ce ar putea să însemne, în exprimarea lor, acest "predilect" *efectiv*, în locul răspunsului te întâmpină o privire exclamativ-interogativă pe fondul unei tăceri... grave şi superioare. Locuţiuni adverbiale ca: *de fapt, în fond, în realitate, pur şi simplu, în mod real* etc., care ar fi mult mai potrivite, lor nu le spun nimic sau le apar ca prea comune, inexpresive.

Scanned with OKEN Scanner

În legătură cu PRACTIC, lucrurile se prezintă şi mai clar: deşi atât *DEX*, s. v., cât şi *DN*, s. v., îl menţionează numai cu valoare adjectivală, exprimarea actuală "excelează", vrem să spunem: abuzează, prin întrebuinţarea lui adverbială. Cadrul sintactic (tipul de context) în care, cu această valoare, este – şi el – aproape cu obsesie întrebuinţat de unii vorbitori, rămâne, în genere, acelaşi pe care l-am reţinut în cazul "fratelui" său (adverb) *efectiv*, adică (reluând): "**Practic** nu l-am înţeles", "**Practic** n-am rezolvat nimic", "**Practic** am rămas interzis" (de fiecare dată cu nuanţă uşor argotică), deci şi el într-o topică privilegiată, eventual (acolo unde e posibil) plasat în interiorul sau la finele propoziţiei. Ca şi *efectiv*, sub influenţa căruia a ajuns să fie utilizat adverbial, dar – se pare – mai obositor, prin frecvenţă, decât el, **practic** este întrebuinţat aici în dauna aceloraşi locuţiuni adverbiale menţionate mai sus; şi, dacă acesta este sensul pe care-l desprindem, ni se pare că respectivele locuţiuni ar putea constitui şi modalitatea firească prin care acest sens să fie redat într-o exprimare ce nu caută să fie neapărat mai "aleasă", mai "cultă" decât a celorlalţi.

Fără îndoială, *practic* mai cunoaşte o întrebuinţare, tot cu sens adverbial, în construcţia cu locuţiunea prepoziţională *din punct de vedere*, adică: **din punct de vedere practic**, aflată în opoziţie cu aceeaşi construcţie cuprinzând adverbul *teoretic*: **din punct de vedere teoretic** –, dar, evident, nu despre o asemenea întrebuinţare a putut fi vorba mai sus.

Scanned with OKEN Scanner

Cât priveşte ultimul din cuvintele anunţate în titlu, adică REALMENTE, operele lexicografice precitate îl înregistrează ca având valoare exclusiv adverbială (cf. DEX, s. v., DN, s. v.): "în mod real", "'în adevăr"; "de fapt", şi pe drept cuvânt. Exprimarea multora dintre vorbitorii de azi manifestă, însă, şi pentru acesta o asemenea predilecţie, încât, ca şi primele două, el devine... "realmente" un tic lingvistic pentru ei. Sensul său, după cum se vede, nu este diferit de al celorlalte două, cu care şi intră în raport de substituţie, în contextele respective, de pildă: "**Efectiv** nu l-am înţeles" – "**Practic** nu l-am înţeles" – "**Realmente** nu l-am înţeles" etc. Este vorba, aşadar, de o adevărată "triadă" lexical-semantică: **efectiv, practic, realmente**, constituită într-o serie sinonimică, prin depăşirea (cât de justificată?) a unor limite semantice prevăzute de normele exprimării literare.

Din cele de mai sus nu va rezulta, firește, că termenii la care ne-am referit nu trebuie sau nu pot fi utilizaţi, chiar şi cu valorile pomenite aici; discutabilă rămâne doar maniera, *abuzivă*, în care acest lucru se întâmplă.

Din perspectiva normelor limbii literare, termenii discutaţi aici, aşa cum am văzut că sunt cultivaţi azi de către o bună parte a vorbitorilor, se numără printre aşa-zisele "clişee" sau "ticuri" lingvistice (cf., în acest sens, Valeria Guţu Romalo, *Corectitudine şi greşeală* (*Limba română de azi*), 1972, p. 237-248), care, în loc să înalţe exprimarea – cum, probabil, se crede –, mai mult o păgubesc, făcând-o monotonă,

Scanned with OKEN Scanner

artificială, de două ori stereotipă: prin frecvența obsedantă și obositoare a termenilor înșiși și prin contextele – schematic aceleași – în care ei se perindă.

Să sperăm că nu-i decât... o modă, – trecătoare ca oricare alta.

Scanned with OKEN Scanner

CONSIDERAȚII ASUPRA LIMBAJULUI PUBLICITAR ACTUAL*

În programele zilnice de radio şi televiziune din ultimii ani un spațiu apreciabil se acordă emisiunilor de "Publicitate", cu întreaga lor diversitate de anunțuri şi *reclame*; şi nu-i nimic rău în aceasta ("reclama – spune o vorbă – este sufletul comerțului").

Cine, însă, urmăreşte cu atenție nu numai ceea ce comunică, dar şi cum... "sună" unele dintre aceste reclame va putea lesne să constate maniera nu tocmai adecvată (uneori chiar deplasată) în care sunt, acolo, utilizate anumite cuvinte (lexeme). Dintre exemplele pe care le-am notat în acest sens, ne vom referi aici, din economie de spațiu, doar la câteva.

1. Un anunț-reclamă face cunoscut că în cadrul unei expoziții cu vânzare au fost oferite cumpărătorilor diverse feluri de încălțăminte "la cele mai *atractive* prețuri". Ne-a atras atenția – uşor interogativ – îmbinarea (sintagma) **prețuri atractive**. Deschidem *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), Bucureşti, 1975, p. 61 şi s. v., găsim: "*ATRACTIV, -Ă, atractivi, -e*, adj. Atrăgător. – Din fr. *attractif*, lat. *attractivus*". Să reținem că *atractiv* este explicat (sau "tradus") – e drept, fără vreun context ilustrativ – prin "atrăgător". Pe aceeaşi pagină (şi coloană), la poziția *ATRĂGĂTOR, -OARE*

* Apărut în revista "Limbă şi literatură", Anul XL, vol. I, Bucureşti, 1995, p. 45-48.

Scanned with OKEN Scanner

adj. se poate citi: "Care atrage prin calitățile sale (plăcute); atractiv. *Persoană atrăgătoare*. Care promite foloase, care dă satisfacții, care place. *Muncă atrăgătoare*". Observăm că *atractiv* este menționat ca sinonim al adjectivului *atrăgător* numai pentru primul dintre sensurile acestuia: "care atrage prin *calitățile* sale (*plăcute*)" – s.n. –, de unde rezultă că această interpretare (explicitare) i s-ar potrivi și lui *atractiv*. Numai că noțiunea de *preț (prețuri)* nu se definește prin anume... calități (fie și... plăcute!), ci doar prin mărimi sau unități de măsură (în bani), ca "Expresie bănească a valorii unei mărfi" sau ca "Sumă încasată dintr-o vânzare" (cf. DEX, s. v. *PREȚ*). Apoi, dacă se ia în seamă că *atractiv* mai are și sensurile "distractiv", "amuzant", "atracțios" – cf. Florin Marcu și Constant Maneca, *Dicționar de neologisme* (DN), ediția a III-a, București, 1978, p. 107 –, se poate conchide numaidecât că sintagma "cele mai *atractive prețuri*" rămâne, oricum, o formulare neinspirată (nepotrivită, "căutată"). Atractive sunt (sau pot fi): unele programe, spectacole și manifestări (artistice, sportive etc.), unele activități, anumite îndeletniciri etc., în timp ce prețurile sunt (sau pot fi): acceptabile, convenabile, rezonabile, avantajoase, stimulative, ademenitoare sau... **atrăgătoare** – și credem că tocmai asta va fi vrut să spună autorul reclamei în cauză: **prețuri atrăgătoare**. Dar el a neglijat că, din cauza unor conotații specifice, **atractiv** și **atrăgător** nu sunt sinonime totale și, deci, nu se pot substitui oricând și în orice context.

Scanned with OKEN Scanner

2. Într-una dintre emisiunile "De la unu la trei" (este vorba de cea din 22.X.1994) ale programului de Radio Bucureşti, edítorul coordonator din studioul central, anunțând ("prefațând") un reportaj din zona Deltei Dunării, spunea că reporterul (Constantin Lambă) aflat la fața locului "ne va prezenta un interesant interviu despre acele meleaguri *inefabile*". Prezența acestui ultim termen (adjectiv) asociat substantivului *meleaguri*: **meleaguri inefabile** ne-a stârnit o anume nedumerire. După câte ştim şi potrivit lucrărilor lexicografice uzuale (cf. DEX, s. v. şi DN, s. v.), INEFABIL, -Ă (< fr. *ineffable*) înseamnă "care nu poate fi exprimat în cuvinte; inexprimabil". Fără a intra acum în detalii, este, totuşi, oportun să remarcăm, pentru o mai bună înțelegere a semnificației amintite, că adj. **inefabil** conține în structura lui rădăcina **fa** a verbului latinesc deponent **for, fari, fatus sum** "a vorbi", "a spune", "a prezice", al cărui participiu prezent negativ este **infans, -ntis** "care (încă) nu poate vorbi", de unde, apoi, derivatul adjectival **infantilis, e** (cf. *mediu infantil*); şi tot de la verbul pomenit, printr-o derivare mai complexă (cu dublu prefix:**in-, ex-** şi cu sufixul **-bilis, e**), s-a obținut adj. **ineffabilis, e**, comunicând ideea de "neputință a exprimării prin cuvinte". Închizând această paranteză, revenim la combinația "*meleaguri inefabile*" şi, reținând semnificația consemnată lexicografic şi unanim acceptată în uzul comun a adjectivului în cauză, ne întrebăm, în chip firesc, *ce* sau *cum* vor fi fiind acele meleaguri? De vreme ce se afirmă că sunt

Scanned with OKEN Scanner

"inefabile", înțelegem că despre ele, într-un interviu, deci prin cuvinte, nu se poate spune nimic. În cel mai bun caz, ele pot fi fotografiate sau filmate, lăsându-ne doar să le... admirăm – şi atât –, muți de uimire.

Adjectivul la care ne referim îşi găseşte, însă, contextul propriu, sau, altfel spus, întrebuințarea adecvată în asociere cu substantive denumind realități mai puțin concrete, cum ar fi, spre exemplu: *parfum, miros, aromă, gust, farmec, senzație, sentiment, stare sufletească, trăire* etc., care, prin conotația "vag", "indistinct", ce le este ori le poate fi caracteristică, se dovedesc a fi, nu de puține ori, greu sau chiar imposibil de definit, in-definibile, deci, într-adevăr, **inefabile** ("inexprimabile"). Spunem, aşadar, în chip firesc: **parfum inefabil, miros inefabil, senzație inefabilă** şi aşa mai departe.

Despre meleaguri, însă, realitate cât se poate de concretă (şi despre tot ce mai e de cuprins în acest câmp semantic), nu credem că se poate afirma acelaşi lucru. Dar se poate spune că sunt: foarte frumoase, admirabile, încântătoare, minunate, superbe, mioritice, mirifice etc., nu şi "meleaguri inefabile", cum l-am auzit exprimându-se pe crainicul amintitei emisiuni despre acele ținuturi din Delta Dunării. Încât sintagma **meleaguri inefabile** nu mai poate fi privită (sau tolerată) ca o îmbinare mai puțin inspirată, nici măcar ca o modalitate figurată de exprimare, ci, de această dată, chiar ca **un abuz de limbaj**. Nu negăm, intenția va fi fost bună, însă ceea ce a rezultat n-a fost pe măsura ei.

Scanned with OKEN Scanner

3. O reclamă făcută uneia dintre multele băuturi răcoritoare existente azi în economia noastră de piață, după ce ne asigură de virtuțile respectivei licori (e vorba de Sprite) în astâmpărarea setei, se încheie, în tonalitatea "gravă" a unui îndemn... proletar, astfel: "*Urmează-ți* setea!", deci cu verbul la modul imperativ hortativ însoțit de dativul pronominal posesiv conjunct *-ți*. Strict gramatical, să recunoaștem, n-ar fi nimic de reproșat. Semantic, însă, da – pentru că nu vedem cât de proprie, cât de adecvată este aici utilizarea verbului **a urma**.

În românește sau, cum ar spune profesorul Eugen Coșeriu, în arhitectura limbii române, construcțiile fireşti cu acelaşi verb la imperativ sunt: *urmează-mă, urmează-l* etc., respectiv cu dativul posesiv: *urmează-ți părinții (maeştrii)* (= ia-i drept exemplu), *urmează-ți chemarea (vocația)* (= ascultă de aceasta – dacă îndemnul este adresat cuiva înzestrat cu alese însuşiri pentru un anumit domeniu, cu precădere al artelor), *urmează-ți studiile* (= continuă-le), *urmează-ți credința* (= ține-ți, păstrează-ți legea, credința) ş. a. m. d., – de fiecare dată acelaşi lexem verbal având o semnificație aparte.

În reclama amintită, "**Urmează-ți setea!**", sensul verbului conținut (*a urma*) s-ar traduce, presupunem, prin "a se lăsa dus (condus) de sete!" Dar se spune aşa într-o bună limbă românească? Noi încă n-am auzit. Pe de altă parte, să ne imaginăm, de pildă, că în timpul unei ore la clasă, un elev spune profesorului că i s-a făcut sete şi-i cere acestuia

Scanned with OKEN Scanner

permisiunea de a merge să bea apă sau un suc, iar profesorul, acceptând, îi răspunde: "Urmează-ți setea!" Cum ar suna oare? Cu siguranță, cel puțin ușor deplasat, fie și dacă profesorul ar ține să facă o glumă, o glumă lingvistică. În reclama incriminată, însă, nu credem să se fi strecurat vreo intenție de a glumi (de a "șugui" – cum ar fi zis Ion Creangă), așa că întrebuințarea verbului **a urma** în zicerea "**Urmează-ți setea**!" nu este decât tot un fel de **abuz lingvistic**.

4. Este de înțeles (și de așteptat) ca o reclamă (reclamele în genere) să conțină o anume doză (notă) de exagerare în privința calităților reale (am zis undeva "virtuțile") mărfii pe care o recomandă: stă în asta, așa-zicând, sarea și piperul, pigmentul, însăși rațiunea de a fi a reclamei. Însă faptul în sine trebuie, totuși, să fie permanent menținut în limitele unui anumit bun simț lingvistic, permanent controlat. Nu supără, nu deranjează dacă, spre exemplu, într-o reclamă, despre un soi de ciocolată se spune – figurativ, desigur – că "are (sau este) *gustul iubirii*", pentru că, orice s-ar zice, un sâmbure de adevăr stă, într-un fel sau altul, la baza acestei metafore. Când, însă, într-o altă reclamă, despre un sortiment de cafea (Jacobs) se spune că "**dă savoare** oricărui **răsărit de soare**" trăim acut sentimentul că, în bună parte, logica exprimării a fost scăpată de sub control.

Va fi vrând acea reclamă să comunice sau să sugereze că numitul fel de cafea se bea numai dimineața, la răsăritul soarelui, și că doar atunci, în răstimpul petrecerii acestui

Scanned with OKEN Scanner

fenomen astral, i se poate aprecia savoarea? Posibil, dar atunci nu credem că ar mai fi o reclamă, ci o veritabilă lozincă... mobilizatoare. Credem, totuşi, că nu asta a fost sau ar fi putut să fie în intenţie. Oricum, o întrebare rămâne, conţinută în însuşi textul reclamei: dacă respectiva cafea este consumată mai târziu – la prânz ori în asfinţit de soare –, când răsăritul astrului zilei a rămas mult în urmă, cui mai dă ea , atunci, savoare? Sau atunci nu mai are savoare, şi-o pierde?

Am recurs la acest joc, nicidecum gratuit, al presupunerilor şi întrebărilor nu cu vreun alt scop sau cu vreun alt rost decât acela de a arăta cum, dintr-un orgoliu al originalităţii cu orice preţ în "limbajul" reclamelor, orgoliu socotit satisfăcut, dar, de fapt, eşuat într-o banală rimă: **savoare - soare**, o reclamă se poate *compromite*, adică nu mai este reclamă, ci *antireclamă*, sau este una care frizează ridicolul şi pentru al cărei autor limba română pare a fi un instrument bun la orice şi la îndemâna oricui. Socotesc că, prin aceasta, am spus totul, orice alte comentarii devenind, astfel, de prisos.

5. Apelând la o metaforă, o cunoscută firmă timişoreană, profilată pe transport de persoane cu autocare din România spre alte mai mult sau mai puţin îndepărtate ţinuturi şi retur, şi-a luat numele COLIBRI, nume (substantiv invariabil) dat "mai multor specii de păsări foarte mici, cu pene viu colorate, care trăiesc în America tropicală şi care zboară foarte repede" (cf. DEX, s. v.). La radio teritorial Timişoara, emisiunea de publicitate, în reclama care i se face, periodic, acestei onorabile

Scanned with OKEN Scanner

firme auzim (şi ne mirăm), în lectura (pronunţia) unor crainici de formaţie... filologică (de aceea spunem că ne mirăm), auzim, deci, şi reţinem accentuarea: *Colíbri*, cu ton apăsat pe silaba a doua, ca şi în, de exemplu, *colíbă* sau *colíndă*. Ne "adresăm", din nou, dicţionarelor noastre uzuale (DEX, DN, DOOM – *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*, Bucureşti, 1982, s. v.) şi constatăm (ceea ce, de fapt, ştiam) că toate indică riguros, fără nici o variantă posibilă, **colibrí**, cu accentul, adică, pe ultima silabă, **-brí**. Concluzia? Foarte simplă: să cumpărăm dicţionare (şi îndreptare ortoepice), dar ele să nu rămână doar piese decorative în biblioteca personală, ci să fie şi consultate, ori de câte ori este necesar. Şi am zice că necesar este ca ele să fie consultate în primul rând de orice profesionist al microfonului, care se respectă pe sine şi îi respectă, în egală măsură, şi pe ascultătorii săi.

În încheierea acestor (doar câteva) consemnări se poate spune că atât emisiunile de publicitate din presa vorbită (radio şi televiziune), cât şi întinsele pagini de publicitate din întreaga presă scrisă, prin numărul de-a dreptul copleşitor al reclamelor, ca şi prin repetarea, uneori – să recunoaştem – obsedantă şi obositoare a acestora, exercită o influenţă directă foarte puternică asupra unui larg public românesc, de toate vârstele şi din toate straturile sociale, cu deosebire din mediul elevilor şi studenţilor, unde procesul însuşirii exprimării literare lasă,

Scanned with OKEN Scanner

inevitabil, loc şi receptivităţii faţă de unele "teribilisme" şi şabloane lingvistice. Această influenţă directă foarte puternică este ea totdeauna şi *pozitivă* din punct de vedere *lingvistic*? Cel puţin din ceea ce am prezentat mai sus se vede că nu prea este cumne-am aştepta să fie.

Prin urmare, nu ne este (şi nu ne poate fi) indiferent felul în care, în avalanşa de reclame, este folosită limba română literară, măsura în care sunt respectate regulile şi normele ei – atât în plan gramatical, cât şi în plan semantic. După cum, de asemenea, nu putem trece cu vederea maniera pur şi simplu ininteligibilă, uneori grotescă, în care este schimonosit azi procedeul compunerii prin abreviere în denumirile şi numele puzderiei de societăţi, firme, buticuri şi dughene, fenomen despre care s-a vorbit (şi se vorbeşte) în emisiunile de radio şi s-a scris în revistele de specialitate sau în rubrici speciale de limbă în cadrul altor publicaţii.

Credem că n-ar fi prea mult (prea costisitor) dacă firmele (societăţile) care doresc să facă reclamă produselor şi serviciilor lor – prin presa vorbită sau prin publicaţii şi afişe – şi-ar asigura *consultanţa* unui specialist în probleme de limbă, adică a *unui lingvist*.

Scanned with OKEN Scanner

CAZUL DATIV CU PREPOZIȚIA "*LA*"

(observații asupra exprimării actuale)*

În limba română, ideea de *adresare*, ca și aceea de *atribuire* – ambele reprezentând, în plan sintactic, funcția de *complement indirect* – se exprimă, cum bine se știe, nu numai cu dativul – formă cazuală prin excelență proprie acestei funcții –, ci și cu un alt caz, acuzativul, precedat de anumite prepoziții. Ele sunt, de fapt, două: **către** și **la**[1] . Construcțiile, corespunzătoare dativului, cu aceasta din urmă, deci cu **la**, pe care le avem în vedere aici, caracterizează, în primul rând, limba vorbită, familiară, precum și limba producțiilor artistice populare. Frecvent citate pentru valoarea lor ilustrativă în această privință sunt exemplele: "Gospodarul dă apă **la vite** (dă grăunțe **la cai**"); "– Cui? Cui ai dat-o, nenorocito? – **La o chivuță**". (I. L. Caragiale, *O.*, I, p. 150); și: "Iar **la cea măicuță** / Să nu-i spui, drăguță, / Că la nunta mea / A căzut o stea" (Miorița)[2] . Așadar: **la vite (la cai), la o chivuță, la cea măicuță** sunt echivalente cu: **vitelor (cailor), unei chivuțe, acelei măicuțe**.

---

* Apărut în revista "Limbă și literatură română", Anul XXV, București, 1996, nr. 1, p. 4-5.

[1] Cf. *Gramatica Academiei*, ediția a doua (1963), vol. II, p. 165; Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală (Limba română de azi)*, București, 1972, p. 71.

[2] Vezi *Gramatica Academiei* (1963), vol. II, *loc. cit.*Argumente și explicații pentru extinderea folosirii acestei construcții analitice cu valoare de dativ aduce și acad. Al. Graur în articolul *Despre dativul cu la*, în revista "Limba română", 1977, nr. 1, p. 3-4.

Scanned with OKEN Scanner

Limba literară acceptă şi ea această construcţie prepoziţională echivalentă cu dativul, în câteva situaţii, în speţă atunci când termenul atras în relaţia de adresare sau atribuire, deci complementul indirect, este: un numeral cardinal, de la "doi" în sus, de exemplu: "**La cinci** dintre ei le-a oferit distincţii", un nume comun de persoană (de regulă la plural), însoţit de un determinant cantitativ, de exemplu: "S-au acordat medalii **la trei (câţiva, mulţi) participanţi**", un pronume nehotărât, de pildă: "A spus **la toţi**" – "N-a spus **la nimeni**", sau unul dintre substantivele **mama, tata, frate-meu, soră-mea**, de ex.: "Te spun **la mama**" **(la frate-meu** etc.)[3]. Până aici nimic deosebit – lucruri comune, cunoscute. Se pune, aşadar, întrebarea: de ce, totuşi, am adus în discuţie acest fapt de limbă? Din cele ce urmează se va vedea că am făcut-o din două motive.

Pe de o parte, pentru că în exprimarea actuală din interiorul anumitor medii sociale construcţia prepoziţională amintită este întrebuinţată cu totul greşit – şi supărător de frecvent – în situaţii în care singura formă cazuală gramatical corectă şi literar admisă este aceea de *dativ* a substantivului. Astfel, cu precădere în vorbirea tinerilor din mediul şcolar (atât gimnazial cât şi liceal), deseori şi din cel studenţesc, ne surprind – desigur neplăcut – formulări ca acestea: "Revista n-o mai am. **I**-am dat-o **la colegul (la colega)**", sau cu articol

[3] Pentru toate aceste situaţii, vezi şi Theodor Hristea (coordonator), *Sinteze de limba română*, ediţia a III-a, Bucureşti, 1984, p. 350.

Scanned with OKEN Scanner

nehotărât: "**I**-am dat-o **la un coleg (la o colegă)**". Să se observe – fapt important – că, de fiecare dată, construcția cu prepoziția **la**este precedată (anticipată) de o formă scurtă de dativ (**i-**) a pronumelui personal.

Când respectivilor colegi li se spune pe nume, formularea devine de-a dreptul frapantă: "Revista n-o mai am. **I**-am dat-o **la Mihai (la Ioana)**". Caracterul defectuos al acestor formulări este nu numai uşor bravat, ci chiar afişat. Căci, de vreme ce propoziția "este deschisă", cum spuneam, cu o formă scurtă de **dativ** (în exemplele date: **i-**) a pronumelui personal, firesc se impune, potrivit acelei reguli a anticipării complementului indirect, ca propoziția să fie continuată, după verbul predicat, tot cu o formă cazuală de dativ a substantivului, nu cu una de acuzativ precedată de prepoziția *la*. Pentru o rapidă verificare, în acest sens, se poate recurge la paradigma pronumelui personal şi se va vedea în mod convingător că, de pildă, în loc de "**I**.-am dat-o **lui** (sau **ei**)" nu se poate nicidecum spune *"**I**-am dat-o **la el** (sau **la ea**)".

Aşadar, forma corectă a exemplelor incriminate aici este aceasta: "Revista n-o mai am. **I**-am dat-o **colegului (colegei), unui coleg (unei colege), lui Mihai (Ioanei)**", adică folosind, atât pentru substantivul comun, cât şi pentru cel propriu, forma propriu-zisă de dativ.

Pe de altă parte, un al doilea motiv pentru care ne-am oprit asupra construcției prepoziționale amintite stă în faptul că utilizarea ei inadecvată – cum s-a văzut din cele de mai sus

Scanned with OKEN Scanner

– este asociată şi cu o întrebuinţare excesivă, împinsă până la stereotipie (ca să nu spunem:până la ridicol) a verbului **a zice**, cu deosebire tot în vorbirea mediilor menţionate. Putem afirma în această privinţă, fără exagerare, că aproape zilnic, în diverse împrejurări, ne este dat să auzim, să înregistrăm, cu insatisfacţie şi, am spune, cu crispare, exprimări ca acestea: "*I*-am *zis* **la colega** să mă aştepte", "Te rog *să-i zici* **la Mircea** că nu mai vin", "*Zi-i* **la Mariana** să nu întârzie", sau chiar mai curios şi mai neaşteptat: "Dacă nu te astâmperi, *te zic* **la domnul diriginte**", "Te rog *să nu mă zici* **la Ioana**", – unde prezenţa formelor scurte de acuzativ *mă, te* ale pronumelui personal (**te** *zic, să nu* **mă** *zici*) este, se vede, mai mult decât stridentă.

Sancţionând şi de această dată folosirea greşită a construcţiei cu prepoziţia **la**, trebuie spus că preferinţa necontrolată (dacă se poate vorbi aici de o... preferinţă), abuzivă, pare-se în mod ostentativ, pentru verbul **a zice** în atare formulări nu se datorează, desigur, vreunui prestigiu – stilistic ori de altă natură – de care acesta s-ar bucura în comparaţie (şi în concurenţă) cu sinonimul său **a spune**. Nu, nicidecum. Este vorba, credem, pur şi simplu de *o modă* (una greşit înţeleasă) – poate chiar de o... *frondă* –, care prinde foarte uşor şi se extinde rapid tocmai în mediile de care aminteam: ale tinerilor, printr-un soi de mimetism şi de bravadă, ambele fiind atât de specifice vârstei lor. Este aceasta, se înţelege, numai o explicaţie a faptului de limbă consemnat, nu şi o justificare a

Scanned with OKEN Scanner

lui. Aşa încât, un apel – în chip de concluzie – se impune de la sine: toţi cei pregătiţi şi chemaţi să facă instrucţia (şi educaţia) tineretului studios au îndatorirea profesională şi morală de a le supraveghea şi corecta în permanenţă exprimarea – orală şi scrisă –, ştiut fiind că, prin limbă, prin felul de a vorbi şi a scrie, oricine îşi trădează gradul de instrucţie şi nivelul de cultură. Sau cum, sclipitor metaforic, spune un important prozator actual: "A vorbi şi a scrie gramatical înseamnă a avea puncte cardinale. Gramatica e lumina limbii române. Fără ea, cuvintele ar fi cu ochii arşi de uitare şi şi-ar pierde potecile".

Scanned with OKEN Scanner

FOLOSIREA UNOR PREPOZIȚII ÎN LIMBA DE AZI*

Fapt incontestabil, corectitudinea (şi coerența) oricărei comunicări, cu precădere în limbile de tip analitic – şi româna face parte dintre acestea –, se sprijină, într-o măsură considerabilă, şi pe utilizarea adecvată, am zice mai exact: firească, a ceea ce gramaticile numesc, în mod tradițional, cuvinte de legătură sau instrumente (unelte) gramaticale. Din rândul lor fac parte, se ştie, şi *prepozițiile* şi locuțiunile prepoziționale. Vorbind de întrebuințarea adecvată a acestora, înțelegem că ele, exprimând relații sintactice **de subordonare** în propoziție, **cer** şi, totodată, **sunt cerute** de anumite contexte, potrivit unor norme semantice şi gramaticale bine constituite. Altfel spus, prezența cutărei prepoziții şi nu a alteia într-un anume punct din lanțul enunțului nu este un joc al întâmplării, ci rezultatul unui îndelungat şi neîntrerupt proces lingvistic, încare s-a limpezit şi s-a cristalizat mecanismul sintactic actual, atât de simplu în aparență, însă atât de riguros în suplețea lui.

Urmărind cu atenție, din perspectiva acestor sublinieri, exprimarea actuală, atât orală cât şi scrisă, vor fi totuşi de semnalat destule cazuri în care unele prepoziții sunt, nejustificat şi chiar abuziv, substituite altora. Să ilustrăm cu numai câteva din faptele pe care le-am reținut.

---

* Apărut în revista "Realitatea bănățeană" nr. 273 din 2 februarie 1996, p. 7.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, în două reviste literare săptămânale întâlnim aceste enunțuri: "În sfârşit, **printre** problemele eseului nu poate lipsi aceea a lecturii (*România literară* din 13.IV.1978, p. 11, col. 1) şi: "poveştile autoarei nu se deosebesc **în** nimic esențial de cele pe care le ştim dintotdeauna". (*Steaua*, aprilie 1989, p. 3, col. 4). Se observă uşor că în primul exemplu a fost folosită, în mod greşit, prepoziția **printre**, când, de fapt, în compania verbului **a lipsi** necesară ar fi fost prepoziția **dintre**, construcția corectă fiind **a lipsi dintre**, nicidecum **a lipsi printre**. În cel de al doilea exemplu, scriind "nu se deosebesc **în nimic**", autorul a întrebuințat prepoziția **în**, forțând, astfel, structura unei locuțiuni adverbiale bine închegate, în care la locul ei ar fi fost (şi este) oricare dintre aceste prepoziții: **cu, prin** sau **întru**, şi, prin urmare, corect era să spună: "nu se deosebesc **cu nimic, prin nimic** sau **întru nimic**.

Un alt exemplu, dintr-o cronică muzicală: "Simfonia... este țesută **cu** cele mai variate imagini muzicale, tragice sau luminoase, lirice sau epice" (revista *Orizont*). Este prepoziția **cu** adecvat folosită aici? Evident, nu. Ea ar fi fost justificată numai dacă autorul ar fi scris (şi, probabil, la aceasta s-a şi gândit) că "simfonia **este întrețesută** (sau **învârstată**) **cu** imagini", deci folosind alt verb. Totuşi, el a scris "este țesută", înțelegând prin aceasta că "simfonia **este compusă**", şi atunci prepoziția la care trebuia să recurgă era **din**; adică exprimarea corectă ar fi fost: "Simfonia... **este țesută din** cele mai variate

Scanned with OKEN Scanner

imagini muzicale, tragice sau luminoase, lirice sau epice".

Dar cazuri de folosire improprie a prepoziţiilor ne întâmpină şi în unele emisiuni la radio. Să ne oprim doar la acest exemplu: "Toţi aceşti tineri s-au îndrăgostit **pentru** alpinism" (emisiune Radio Bucureşti, 18.XII.1993). Aşadar: "s-au îndrăgostit **pentru**". Însă ne întrebăm de ce prepoziţia **pentru** şi nu prepoziţia **de**, când se ştie că după un asemenea verb *aceasta* din urmă este cea îngăduită; adică firească şi corectă este construcţia "a se îndrăgosti **de** ceva (cineva)", nu "a se îndrăgosti **pentru** ceva". Este de presupus că autorul exemplului citat a realizat, pe moment, un raport de sinonimie între verbul amintit şi un altul – să zicem **a se pasiona** şi, în consecinţă, prepoziţia **pentru**, acceptabilă, oarecum, în cazul acestuia din urmă, doar gândit, a păstrat-o şi pentru celălalt, rostit la microfon. El a pierdut însă, din vedere că echivalenţa în plan semantic nu înseamnă numaidecât şi identitate de construcţie sintactică, adică de regim prepoziţional.

Neglijarea sau necunoaşterea acestor aspecte importante, la care se adaugă, deseori, şi tendinţa, nu tocmai bine înţeleasă, spre originalitate cu orice preţ generează în exprimare abateri ca cele la care ne-am referit.

Scanned with OKEN Scanner

CORECTITUDINE LITERARĂ ŞI FORME VERBALE REGIONALE*

În cele ce urmează ne-am propus să reţinem atenţia cititorilor asupra câtorva – desigur succinte, dar, credem, binevenite – sublinieri privind trei (3) verbe româneşti din fondul vechi (chiar străvechi) al limbii noastre. Lexemele verbale în cauză (le prezentăm în ordine alfabetică) sunt: **a avea, a da, a lua** – câteşitrele aflându-se rânduite, în manualele, lucrările şi studiile de gramatică, printre verbele aşa-zise neregulate sau, mai exact, cu flexiune (ori paradigmă) neregulată. Ce înseamnă aceasta, nu punem la îndoială că se ştie: în procesul (actul) flexiunii, ele îşi schimbă (mai puţin, mai mult, uneori radical) forma, şi anume:

– *fie de la o persoană la alta* în interiorul aceleiaşi forme temporale, de exemplu la indicativ prezent, pers. a II-a singular: "tu **ai**" – pers. a II-a plural "voi **aveţi**" şi,la fel: "tu **iei**" – "voi **luaţi**", "eu **iau**" – "noi **luăm**";

– *fie de la o formă temporală la alta* în situaţia aceleiaşi persoane, de exemplu persoana I la indicativ prezent: "eu **am**" – la mai mult ca perfect "eu **avusesem**" şi, la fel: "eu **iau**" – "eu **luasem**"[1] ;

---

* Apărut în revista "Şcoala Mehedinţiului", Serie nouă, Anul V, 1996, nr. 9, p. 6-7.

[1] Regional, în Oltenia, se foloseşte şi varianta **luvasem**, iar în Banat varianta **losasem** sau chiar **losasăm**.

Scanned with OKEN Scanner

– *fie de la o formă modală la alta*, de exemplu: infinitiv a **da** – gerunziu **dând**.

Aceste sugestive aşezări în paralel sau "puneri în ecuaţie" ale formelor atât de diferenţiate şi de... "neascultătoare" de regulile unei flexiuni obişnuite în privinţa categoriilor gramaticale mai sus amintite (persoană, timp, număr, mod) învederează, cum spuneam, statutul sau caracterul neregulat al verbelor menţionate aici, fapt explicabil atât etimologic, cât şi evolutiv-istoric (ca rezultat al acţiunii unor legi fonetice riguroase). Deşi atât de diferite între ele, aceste forme nu sunt şi, am zice, nu pot fi "trădate", adică părăsite sau folosite altcumva, tocmai pentru că sunt extrem de frecvente în vorbirea cotidiană, în exprimarea oricăruia dintre noi (întocmai ca şi formele verbului *a fi* – cel mai nesupus, dintre toate, unei flexiuni regulate).

După aceste precizări (utile cel puţin pentru o categorie de cititori, dintre care nu sunt excluşi elevii) să revenim, totuşi, la ceea ce dorim, de fapt, să subliniem în legătură cu cele trei verbe enunţate la începutul acestor rânduri: **a avea, a da, a lua**. Este vorba, în esenţă, despre formele, totdeauna omonime, ale acestor verbe, la persoanele a III-a singular şi a III-a plural, modul conjunctiv prezent. Fără exagerare, se poate spune că, vorba Poetului, "în auz ne sună" astăzi mai des formele verbale greşite (el, ea, ei, ele) *să aibe* (de la *a avea*), *să deie* (de la *a da*) şi *să ieie* (de la *a lua*) decât formele literare **să aibă, să dea, să ia**. Astfel, în convorbiri ocazionale cu diverşi semeni

Scanned with OKEN Scanner

ai noştri şi în interviuri transmise la radio şila televiziune, precum şi în cuvântările unor distinşi oameni politici ne este dat să auzim formulări ca acestea (selectăm doar câteva din numărul "consistent" al exemplelor reţinute de noi pe fişe): "multă lume ar vrea *să aibe...*"; "de când reprezint pe alegătorii din judeţul meu n-am cerut *să* mi se *deie* de la buget mai mult decât am promis alegătorilor" – (să se remarce aici şi repetiţia *alegătorii... alegătorilor*!); "am depus, în scris, mai multe sesizări privind starea [deplorabilă] a drumurilor, dar nimeni n-a vrut *să* le *ieie* în seamă".

Formele verbale de conjunctiv subliniate în aceste exemple sunt, evident, inadecvate, deviante de la norma limbii literare, normă potrivit căreia respectivele forme modal-personale "sună" altfel din punctul de vedere al corectitudinii gramaticale (vezi imediat mai sus, caractere aldine). O explicaţie, pentru fiecare caz în parte, ni se pare, în chip firesc, necesară:

1) – *să aibe* (din textul "multă lume ar vrea *să aibe...*") constituie o formă greşită pentru că verbul **a avea** aparţine conjugării a II-a, ca şi, de pildă, **a vedea, a prevedea, a cădea, a părea** etc., care, la conjunctiv prezent, persoanele a III-a sg. şi a III-a pl., au, fiecare, forma (omofonă): (el, ea, ei, ele) **să vadă, să prevadă, să cadă, să pară** – deci toate cu desinenţa personală în **ă**, nu în **e**. Aparţinând aceleiaşi conjugări, a II-a, este normal ca verbul **a avea** să cunoască, şi el, la

Scanned with OKEN Scanner

conjunctiv prezent, persoanele a III-a singular şi a III-a plural, forma să **aibă**. Acţionează aici o lege simplă a analogiei sau a adecvării la sistem şi cred că se înţelege acum de ce e corect **să aibă**, nu **să *aibe**).

2) – *să deie* (din textul pre-citat: "... n-am cerut *să* mi se *deie* mai mult decât am promis...") este, de asemenea, o variantă greşită deoarece, prin forma lui de infinitiv:**a da**, acest verb se integrează conjugării I, ca şi, spre exemplu, **a sta** (şi el, nu întâmplător, tot un verb neregulat). Şi, dacă acesta din urmă (**a sta**, inclusiv mai recentul **a consta**) are (au) la conjunctiv prezent, persoanele a III-a singular şi a III-a plural, forma consfinţită de limba literară **să stea** (**să constea**) –, atunci intră în logica lucrurilor ca şi seamănul (şi geamănul) său întru obârşie şi vechime – **a da** – să aibă la conjunctiv prezent, persoanele amintite, forma să **dea**, nu cum se aude frecvent, în situaţii de felul celor la început amintite, **să *deie**.

3) – *să ieie* (din textul "... dar nimeni n-a vrut *să* le *ieie* în seamă") reprezintă tot o variantă ce se abate de la forma recomandată de limba literară. Ceea ce am specificat aici mai sus privitor la **a da** şi la formele (de fapt la forma) lui de conjunctiv, persoanele a III-a sg. şi a III-a pl. **să dea** rămâne valabil, în bună parte, şi în acest caz; adică, aparţinând aceleiaşi prime conjugări, verbul **a lua** are (trebuie să aibă) şi el, la

Scanned with OKEN Scanner

conjunctiv prezent, persoanele a III-a sg. şi a III-a pl., forma omofonă **să ia**, nu, nicidecum, **să *ieie**.

Considerând că aceste succinte motivaţii au putut fi suficient de clare şi convingătoare, avem acum, în finalul acestei discuţii, posibilitatea să formulăm unele precizări şi, implicit, disocieri, pe care, suntem convinşi, cititorul le-a şi sesizat. Iată care ar fi acestea:

a) Conjunctivul **să aibe** (cu **-e**) al verbului **a avea** are un areal destul de extins şi din ce în ce mai larg de... "semnalizare" (nu limitat neapărat la Oltenia şi Muntenia, cum greşit se susţine), deci este un fapt lingvistic *general* românesc, de sorginte populară, ce poate fi reţinut ca o *tendinţă* morfo-fonologică a exprimării româneşti actuale[2].

b) Formele de conjunctiv **să deie, să ieie**(şi chiar **să steie**[3]) sunt variante regionale – în primul rând ardeleneşti şi, apoi, şi bănăţene, dar nu şi olteneşti sau munteneşti –, ele situându-se în opoziţie evidentă cu formele literare deja specificate mai sus.

c) Aceleaşi forme consemnate la punctul precedent (b), prezente în radio- şi teleinterviuri sau în cuvântările unor respectabili oameni politici nu mai constituie erori de exprimare datorate presiunii timpului (de 2,

[2] Regional oltenească ar putea fi considerată în acest caz doar forma **să aivă**, cu păstrarea consoanei v (**a avea**), în loc de *să aibă*.

[3] La care poate fi adăugată şi forma **să beie**, de la verbul *a bea*.

Scanned with OKEN Scanner

3 ori 4 minute) în care aceştia trebuie să se încadreze, ci ele sunt mărci caracteristice şi, totodată, semne "trădătoare" (doveditoare) ale graiului de acasă, adică ale zonei lingvistice căreia îi aparţine sau din care a plecat cuvântătorul.

Şi dacă ar fi să ne referim la mediul şcolar (preliceal şi liceal), ar trebui să spunem – cu tot ataşamentul faţă de breaslă – că unii colegi din anumite zone ale spaţiului lingvistic românesc, în loc să caute a înlătura din exprimarea elevilor lor astfel de forme verbale regionale, precum şi alte fapte de limbă dialectale, continuă ei înşişi a le utiliza (şi cultiva) în propria exprimare, prestigiul (şi exemplul) lingvistic al omului de la catedră rămânând, astfel, într-o... uşor-delicată suferinţă – ca să nu spunem mai mult.

NOTĂ: În chip deliberat am renunţat la cuvenitele trimiteri bibliografice, din două motive: pe de o parte, sursele bibliografice care puteau fi invocate aici sunt foarte cunoscute cititorilor avizaţi, iar pe de alta, inserarea lor în text ar fi fragmentat (ar fi "tăiat") cursivitatea expunerii.

Scanned with OKEN Scanner

CUM SCRIEM ŞI CUM PRONUNŢĂM LA INIŢIALĂ: CU "I" SAU CU "Î"?*

Dintotdeauna deschisă (cu discernământ) influenței unor limbi de mare prestigiu cultural şi de largă circulație – între care, dintre cele romanice, franceza trebuie amintită în primul rând – şi, de asemenea, recurgând, deseori, şi la împrumutul direct din latină, limba română a învederat, permanent, o remarcabilă disponibilitate (şi capacitate) de a adapta propriului sistem fonetic şi morfologic elementele de vocabular venite din afară, cu care, neîndoielnic, şi-a îmbogățit zestrea lexicală şi a dobândit noi posibilități de precizare şi de nuanțare în expresie.

Nu este, însă, mai puțin adevărat că, în practica vorbirii curente, utilizarea neologismelor – desigur a neologismelor înțelese aici ca împrumuturi – a ridicat (în paginile precedente am mai vorbit despre acest lucru) şi continuă să ridice câteva probleme aparte, ea constituind în acest sens una din cauzele ori sursele de greşeli frecvente în exprimarea orală şi scrisă. Insuficienta asimilare a termenului neologic, fie sub aspectul formei lui, fie în privința sensului, duce, inevitabil, la abateri, care, ca orice abatere, nu pot să nu vicieze exprimarea.

---

* Apărut în revista "Limbă şi literatură română", Anul XXVI, Bucureşti, 1997, nr. 1, p. 9-12.

Scanned with OKEN Scanner

1. Concret, ceea ce ţinem să relevăm aici este forma *inadecvată* sub care anumite neologisme (împrumuturi) ne întâmpină în vorbirea (se înţelege că şi în scrierea) unei largi mase de cetăţeni – cu mai multă sau mai puţină instrucţie şcolară... certificată "cu date şi ştampile" (cum spune, undeva, Tudor Arghezi). Semnalăm, astfel, cazul unor verbe ca: **a impieta** ("a încălca drepturile cuiva, amestecându-se în viaţa, în treburile lui", din fr. *empiéter*), **a implanta** ("a introduce, a fixa în..., a insera", din fr. *implanter*), **a incarna** ("a se întrupa, a da sau a lua o formă concretă, materială"; medical – despre unghii – "a intra în carne, a creşte în carne", din fr. *incarner*), **a incrimina** ("a imputa cuiva acte grave, crime; a învinui pe cineva", din fr. *incriminer*, it. *incriminare*), **a incrusta** ("a aplica pe suprafaţa unui obiect ornamente pentru a-l împodobi"; fig. "a întipări", din fr. *incruster*, lat. *incrustare*) şi **a inculpa** ("a acuza, a învinui", din fr. *inculper*) – şi mai amintim, de asemenea, şi elementele din aceeaşi familie cu ele: **impietate, implant, incarnare, incriminare, incrustaţie, inculpat** etc. Toate acestea – şi unele şi celelalalte – sunt menţionate cu *aceste* forme, *corecte*, şi recomandate *ca atare* în lucrările noastre cu caracter normativ, dintre care noi am utilizat aici *Dicţionarul de neologisme* (DN), elaborat de Florin Marcu şi Constant Maneca, ediţia a III-a, Bucureşti, 1978, şi *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX) (sub coordonarea acad. Ion Coteanu), Bucureşti, 1975.

Scanned with OKEN Scanner

Faptul că în asemenea neologisme vocala inițială "**i**" apare urmată imediat de consoana "**n**" a facilitat apropierea acestor două sunete (**in**) de prefixul românesc "**în-**" și, implicit, confuzia cu acesta, așa încât s-a putut ajunge ușor la formele deviante, greșite: *a împieta, a împlanta, a încarna, a încrimina, a încrusta, a înculpa* ș. a. m. d. Și adăugăm că lucrul acesta s-a putut petrece cu atât mai lesne cu cât mulți dintre acești termeni sunt simțiți, mai mult decât probabil, ca fiind formați (prin derivare) pe teren românesc de la cuvinte care, ca să spunem așa, circulă "pe cont propriu" în românește, și anume: *plantă, carne, crimă, crustă, culpă*, cărora le pot fi alăturate și unele expresii, de asemenea frecvente, precum: "a sădi *plante*", "a fi (a exista) în *carne* și oase", "a fi părtaș la o *crimă*", "a prinde (a avea) *crustă*", "a fi (a se afla) în *culpă*". Există, prin urmare, cauze și explicații ale fenomenului lingvistic pe care-l analizăm.

Dar, se înțelege (sau se subînțelege), nu atât cauza care le-a generat contează, în fond, și nici explicația (sau motivația) ce li se poate aduce, cât, mai ales, faptul că aceste forme verbale din urmă, cu "**î**" inițial în loc de "**i**", reprezintă forme greșite, care, decât să fie folosite incorect, este mai bine să fie (abil, inteligent) evitate, în exprimare căutându-se alte formulări posibile (și echivalente), mai "pe ocolite", dar corecte.

2. În altă (și până la un punct aceeași) ordine de idei, (re)amintim că atunci când este vorba de "a introduce, a

Scanned with OKEN Scanner

include un adaos într-un text", "a introduce o ştire într-un ziar sau un material redactat în corpul altui material redactat" se întrebuinţează verbul neologic **a insera** (fr. *insérer*, lat. *inserare*), cu "**i**" iniţial, şi nu – aşa cum deseori întâlnim – **a înser**a, cu "**î**" iniţial, care este cu totul alt cuvânt,format în româneşte de la substantivul *seară* cu prefixul "*în-*" şi însemnând "a se lăsa întunericul, a amurgi". De asemenea, chiar dacă au o îndepărtată obârşie comună (fr. *investir*, lat., it. *investire*) **a investi** şi **a învesti** nu trebuie (şi nu pot fi) folosite unul în locul celuilalt, căci sensurile lor sunt, azi, netdistincte: "a plasa, a aloca, a cheltui un fond, un capital" – în cazul celui dintâi (termen neologic), şi "a acorda cuiva în mod oficial un drept, o autoritate, o demnitate, o atribuţie" – în cazul celui de-al doilea (uzual în evul de mijloc, azi învechit, dar nu lipsit de o anume savoare arhaică).

Dovada incontestabilă a diferenţierii (şi a "despărţirii") lor semantice stă în aceea că în situaţia unuia se vorbeşte de **investiţie** (**investiţii** de bani, de capital), iar în situaţia celuilalt – de **învestitură** (**învestituri** cu înalte atribuţii, demnităţi şi ranguri).

În aceeaşi situaţie se află şi adjectivul, livresc, la care, dintr-un alt punct de vedere, ne-am referit deja într-o pagină de mai sus, **intrepid** ("curajos, cutezător, care nu dă înapoi în faţa greutăţilor, care înfruntă pericolul,neînfricat, brav, tenace" din fr. *intrépide*, lat. *intrepidus*), şi care, când apare (rar!) întrebuinţat, este greşit pronunţat (şi scris) cu "î" iniţial:

Scanned with OKEN Scanner

întrepid. Şi aceasta, probabil, prin analogie (o analogie sau, mai exact, o atracţie, o influenţă – cel puţin în parte justificată) cu *întreprinzător* (< *a întreprinde, întreprindere*; vezi, în acest sens, mai departe).

3. În fine, greşeala de substituire, nejustificată, a vocalei iniţiale "**i**" cu "**î**" a contaminat şi câteva expresii fixe, împrumutate din latină şi mult agreate pentru concizia şi precizia lor, percutante, în actul comunicării. Este vorba, în speţă, de expresiile: **in medias res**, cu înţelesul "în mijlocul lucrurilor, în miezul unui subiect, al unei teme supuse discuţiei, dezbaterii"; **in corpore**, cu sensul "în grup, în masă, cu toţii"; **in extenso**, însemnând "pe larg, în întregime"; **in extremis**, având la început înţelesul "în ultima clipă", iar mai apoi şi pe acela de "silit de împrejurări, neavând altă posibilitate, la caz de nevoie"[1], şi de adverbul (adjectiv invariabil) **incognito**, cu semnificaţia "fără a se arăta cine este, cu nume fals" (de obicei cu referire la personalităţiimportante, aflate în cursul unei călătorii sau într-o misiune), sau de alte îmbinări ca **in-folio, in-octavo** (uneori folosit mai scurt: **in -octo**), însemnând "format de carte în care coala de hârtie este îndoită în două, formând patru pagini, sau în opt, formând 16 pagini". Tot printr-o confuzie, dar de data aceasta între prepoziţia **in** din

[1] În dezbaterile din timpul campaniei electorale, transmise la radio şi la televiziune, s-a apelat şi la expresia *restitutio in integrum*, însemnând "restabilire", "restituţie", "reparaţie", pe care, însă, mulţi dintre cei "aflaţi (acolo) în vorbă" o pronunţau, greşit, *restitutio în integrum* (!)

Scanned with OKEN Scanner

expresiile (locuţiunile) latineşti amintite şi prepoziţia românească ***în***, numeroşi vorbitori (mulţi dintre ei bine şcoliţi) spun, într-un mod cu totul agasant şi agresant (pentru cine este – cât de cât – deprins cu "sunetul" limbii latine): ***în*** *medias res,* ***în*** *corpore,* ***în*** *extenso,* ***în*** *extremis*, aceasta din urmă putând fi auzită, cel puţin bisăptămânal, în transmisiunile sportive la radio şi televiziune. În legătură cu **incognito** abaterea nu se întâmplă atât în planul formei (adică înlocuirea vocalei iniţiale "**i**" cu "**î**"), cât mai ales în acela al conţinutului; în speţă, sensul său iniţial, mai sus menţionat, a fost deplasat şi "exploatat" pe o altă pistă semantică, el fiind întrebuinţat azi cu semnificaţia "pe neaşteptate, pe neanunţate, brusc" – în enunţuri (consemnate de noi pe fişe) ca: "aseară mi-au sosit *incognito* nişte musafiri din Bucureşti", "... nu-l mai văzusem de un an, şi ieri m-am pomenit cu el *incognito* sunând la uşa mea".

Cât de ciudat, ca să nu spunem altcumva, sună ***în*** *medias res,* ***în*** *corpore,* ***în*** *extenso,* ***în*** *extremis*, în loc de: ***in*** *medias res,* ***in*** *corpore,* ***in*** *extenso* şi ***in*** *extremis* nu mai este, credem, necesar să arătăm. Să reţinem, însă, că de data aceasta este vorba de o abatere cu mult mai atingătoare pentru "blazonul" persoanei care o comite, ştiut fiind că apelul la citate şi expresii dintr-o altă limbă obligă la cunoaşterea lor exactă şi folosirea întocmai, orcând şi oriunde nevoia de ele se face simţită. Altminteri, tentativa de a le chema în ajutor devine un eşec.

Scanned with OKEN Scanner

4. Dar chestiunea enunțată în titlu poate fi pusă și în sens invers decât în cele prezentate până aici. Astfel, în limba română, alături de verbul **a întreprinde**, însemnând "a se angaja la ceva; a face un lucru, a efectua" și fiind format prin compunere din prepoziția **între** + verbul **a prinde**, după modelul fr. *entreprendre* (cf. DEX, s. v.), de o frecvență mult mai largă se bucură – și se înțelege de ce – forma lui de infinitiv lung, cu valoare de substantiv:**întreprindere**.Sensul cu care acest substantiv este cunoscut și întrebuințat de cea mai mare masă a vorbitorilor este în primul rând acela de "unitate economică de producție, de prestații de servicii sau de comerț" și mult mai puțin acela de "acțiune pornită din inițiativă personală" (cf. DEX, s. v.).

Dar, dacă în privința sensului el este – cum am spus – bine cunoscut și utilizat în contextele ce-i sunt proprii, nu același lucru se poate spune și despre forma sau aspectul material sub care numeroși vorbitori îl pronunță și îl scriu. Astfel, în loc de **întreprindere**, cu "**î**" inițial, așa cum e corect și cum recomandă lucrările noastre normative (DEX, DN și *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM), București, 1982), respectivii vorbitori spun, aproape sistematic, **intreprindere**, cu "**i**" inițial, formă desigur eronată; o întâlnim,aproape cotidian, în enunțuri ca: "Vin de la *intreprindere*", "sunt încadrat la *intreprinderea...*", "am obținut un bilet de tratament prin sindicatul *intreprinderii*" și o mai auzim, la fel de frecvent, și în unele interviuri transmise la radio și la televiziune.

Scanned with OKEN Scanner

Din păcate, după cât se poate ("pe viu") constata, fenomenul, în loc să se afle în regres, pare, dimpotrivă, să câştige teren. Căci – fapt previzibil şi chiar confirmat – cei care s-au deprins să pronunţe, greşit, *intreprindere* vor zice, la fel, printr-o consecvenţă care în acest caz nu este de dorit, vor zice, deci, *a intreprinde*, respectiv *intreprinzător*, cum, de fapt, se şi aude frecvent, în loc de **a întreprinde, întreprinzător**.

Una din cauzele acestei greşeli de pronunţare (implicit şi de scriere) este, fără îndoială, dorinţa (şi tendinţa) de exprimare "mai altfel", "mai... cultă", adică tendinţa către ceea ce, cu un termen de specialitate, numim hipercorectitudine (vezi *supra*), fenomen care atrage din partea respectivilor vorbitori şi alte pronunţări greşite, cum sunt: *a **i**nfiera* pentru *a **î**nfiera, a **i**nfiripa* pentru *a **î**nfiripa, a **i**nchista* pentru *a **î**nchista* şi altele, toate cu **i** iniţial în loc de **î**.

Totodată, probabil că greşeala consemnată aici a găsit şi găseşte, dacă se poate spune aşa, un punct de sprijin sau o motivaţie chiar într-o anumită discordanţă care se iveşte la un moment dat între scriere şi cerinţa de pronunţare. Concret, avem în vedere faptul, pe de o parte, că pe plăcile, inscripţiile şi anteturile cu denumirea unor întreprinderi, primul cuvânt, chiar ÎNTREPRINDEREA..., scris, evident, cu majuscule, apărea, până acum câţiva ani, inscripţionat cu *I* iniţial, deci: INTREPRINDEREA, iar, pe de altă parte, că, în procesul (ori procedura) de prescurtare a denumirii unor întreprinderi prin

Scanned with OKEN Scanner

folosirea doar a inițialelor cuvintelor componente, inițiala primului cuvânt – ÎNTREPRINDEREA – apărea notată nu ca *Î*, ci ca *I*. Astfel, ca să dăm doar două exemple, *Întreprinderea de Rețele Electrice București* și *Întreprinderea de Rețele Electrice Timișoara*, cum se numeau acestea până nu de mult (până la "intrarea noastră în... Europa"!), apăreau, în prescurtare, *IREB*, respectiv *IRET*, tot așa cum întreprinderile de transport în comun din capitală și din Timișoara se numeau, prescurtat, *ITB*, respectiv *ITT*. Firește, o prescurtare *ÎREB, ÎTB* sau *ÎRET, ÎTT*, deci cu *Î*, prin sunetul ei nu tocmai atractiv (sau "îmbietor"), avea puține șanse de a fi adoptată și extinsă prin uz; este, de asemenea, adevărat că aceste denumiri (și multe altele) azi nu mai există, însă deprinderea greșită, de pronunțare și scriere atunci formată – și, desigur, fixată –, continuă să existe și azi și nu se știe cât va mai persista ea în exprimarea obișnuită.

De bună seamă, ceea ce am spus acum constituie doar câteva explicații – posibile – ale faptului lingvistic la care ne-am referit, și nicidecum justificări sau scuze pentru comiterea lui. Ca orice abatere sau deviere de la normele ortoepice (și ortografice) actuale, și cea discutată în aceste rânduri trebuie să fie evitată și – cu discreție – semnalată ca atare celor care o săvârșesc.

NOTĂ. Pentru cei interesați de o informare mai largă asupra acestei importante chestiuni discutate aici, precum și

Scanned with OKEN Scanner

asupra altora similare, facem trimitere la această bibliografie: Alexandru Graur, *Mic tratat de ortografie*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974; Theodor Hristea (coordonator şi autor), *Sinteze de limba română*, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Albatros, 1984; G. Beldescu, *Ortografia actuală a limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984; Theodor Hristea, *Despre scrierea şi pronunţarea unor neologisme*, în revista *Limbă şi literatură română*, nr. 3, 1979; *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, ediţia a IV-a, Bucureşti, 1983, ediţia a V-a, Bucureşti, 1995.

Scanned with OKEN Scanner

CONSTRUCȚII ŞI EXPRIMĂRI PLEONASTICE*

În rândurile care urmează vom stărui asupra câtorva expresii pleonastice (mai mult sau mai puțin "încetățenite") şi, mai ales, asupra unor termeni neologici folosiți, mai bine zis "anturați" lexical, în mod pleonastic. **Pleonasmul** (pl. **pleonasme**), cuvânt preluat din franceză (*pléonasme*), este definit drept "eroare de exprimare constând în folosirea alăturată a unor cuvinte, construcții, propoziții etc. cu același înțeles" (cf. *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), Bucureşti, 1975, s. v.). Să notăm, de pe acum, că pleonasmul caracterizează exprimarea curentă în cele mai diverse medii sociale, cu precizarea că el este aşa-zicând mai "bătător la ochi", mai strident în limbajul presei – fie scrise, fie vorbite (la radio şi televiziune) – adică într-un domeniu cu priză directă şi foarte puternică la vorbitorii de toate condițiile socio-profesionale.

1. Pentru început enumerăm câteva construcții, nu tocmai recente, în care folosirea pleonastică a unor lexeme neologice (de regulă substantive) este transparentă prin chiar sensul determninantelor ataşate acestora. Se înscriu aici îmbinări pleonastice sau pleonasme aşa-zise **semantice**, precum sunt următoarele: "**ceremonie solemnă**", "**direct şi**

* Apărut în revista "Şcoala Mehedințiului", Serie nouă, anul VI, nr. 10, 1997, p. 5-7.

Scanned with OKEN Scanner

nemijlocit" (iată un exemplu proaspăt: "cât de **directă şi nemijlocită** vi se pare această implicare a culturii în politică?" – îl întreabă reporterul de la Tele Europa Nova, Timişoara, pe scriitorul Nicolae Breban, invitat al emisiunii din 21.11.1996), "**edilii oraşului**", "**enigme necunoscute**", "turneu **electoral** în vederea **alegerilor** parlamentare", "**exigenţe solicitate**", "**a se menţine în continuare**", "**priorităţi de prim plan**", "**rapid şi prompt**", "**sărbătoare festivă**", "**scurt şi succint**", "**surprize neaşteptate**", "**revendicări cerute**", " a reprezenta **pentru prima dată în premieră**", "**vestigii şi urme** ale trecutului", "**mijloace mass-media**". După cum bine se vede, în toate aceste îmbinări primul termen îl include semantic pe celălalt.

2. O altă categorie de pleonasme o constituie cele calificate drept pleonasme **etimologice**, adică învecinare a doi termeni înrudiţi ca *origine*, unul dintre ei cuprinzându-l (repetându-l) pe celălalt (cf. Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte*, Bucureşti, 1987, p. 222-227). De data aceasta sunt de incriminat asocieri lexicale de tipul: "**a localiza locul**", "**a se înfăţişa în faţa**", "**aniversarea** a 50 de **ani** de la...", "expoziţie **comemorativă în memoria**", "cu prilejul **comemorării**... s-a dezvelit o placă **comemorativă**", "discurs de un **fin rafinament**" etc., care, datorită repetiţiei aceluiaşi radical: **loc - loc, faţă - faţă, ani - ani, memor - memor, fin - fin** ar putea (şi ar trebui) să fie considerate mai degrabă **tautologii** decât pleonasme; în astfel de cazuri nu mai este

Scanned with OKEN Scanner

vorba de o incluziune semantică sau de o transparență la nivelul sensului termenilor învecinați, ci pur și simplu de o **repetiție** concretă, vizibilă în chiar "trupul" sau (cum ar spune F. de Saussure) în latura **materială** a termenilor alăturați. Tot aici, la pleonasmul etimologic, pe care, din motivul arătat, l-am socotit tautologie, trebuie amintită și expresia "**bătrân veteran** de război", în care, datorită acțiunii unor legi fonetice riguroase, s-a opacizat, s-a estompat identitatea "radicală" (adică de rădăcină): **bătr-/veter- (bătrân-veteran)**, știut fiind că lat. **veteranus** (**betranus**) este etimonul rom. **bătrân**.

3. În afară de mai sus pomenitele îmbinări pleonastice – unele dintre ele deja sesizate și comentate (într-un fel sau altul) în câteva lucrări și articole de cultivare a limbii –, în exprimarea de azi ne întâmpină și ne "împresoară" altele noi, cuprinzând termeni aduși – și introduși, oarecum, "intempestiv" – de valul prefacerilor firești și firesc așteptate oricând și oriunde au existat și există perioade de tranziție și de reformă. Este, știe oricine, un truism a spune că orice schimbare reală în plan social nu are și nu poate avea o reflectare mai rapidă și mai directă altundeva decât în plan lingvistic, în vocabular, acesta fiind și compartimentul cel mai mobil, mai dinamic al limbii.

Termenii la care ne-am oprit pentru a-i propune atenției cititorului (elev, student sau dascăl al lor) ar fi, într-o ordine aleatorie, următorii:

Scanned with OKEN Scanner

a. EŞICHIER. DEX, s. v. îl glosează astfel: "s.n. 1. Dispunere a unor obiective pe două sau mai multe rânduri, cu intervale uniforme între ele; 2. dispozitiv în care trupele unei unităţi, aşezate masat în careuri, sunt despărţite prin intervale egale; (fig.) **loc** [subl. n.] unde se opun partide, interese" (din fr. *échiquier*). (Parantetic notăm că el mai are şi un alt sens: "titlu al ministrului de finanţe în Anglia").

Pentru discuţia noastră – *hic et nunc* – important de reţinut este că termenul la care ne referim a fost preluat în limbajul *politic*, cu sensul figurat de "**loc** unde **se opun** partide sau interese". (Să se observe că nici unul dintre celelalte două sensuri nefigurate nu are conotaţia "se opun").

Omul obişnuit întâlneşte acest termen – **eşichier** – când răsfoieşte presa (şi nu-i puţină!) ori când deschide radioul sau televizorul. Dar putem şti în ce măsură el îl şi receptează exact, ca înţeles? Mai mult decât probabil că nu. Or, dacă sensul termenului îi rămâne străin sau îi este confuz (ori aproximativ), el, cititorul sau ascultătorul obişnuit (comun), nu va sesiza că formulări precum sunt acestea (ne rezumăm la două exemple): "forţele care se confruntă **în spaţiul eşichierului** politic actual", "**în spaţiul eşichierului** politic se produc mutaţii neaşteptate" conţin veritabile construcţii pleonastice. Căci, dacă am văzut că **eşichier** a fost preluat în română cu sensul, figurat, de "**loc** unde...", rezultă limpede că a spune "în spaţiul eşichierului" s-ar... traduce prin "în **spaţiul locului!**"

Scanned with OKEN Scanner

b. STAFF. Este un substantiv neutru, anglicism, însemnând "grup de persoane cu o anumită misiune (de conducere) sub direcția unui șef" (cf. DEX, s. v.). În engleză, **staff** înseamnă, de fapt (la origine), "baston, simbol al autorității", de unde și constatarea, măcar în treacăt, că și acest termen, nu de mult introdus în română, în schimb foarte mult "cultivat" (deci căutat) când se vorbește de partide sau personalități politice, este utilizat tot cu sensul lui figurat. În speță, de la înțelesul de "baston, simbol al autorității" la acela de "persoane grupate în jurul unui *șef*" există, indiscutabil, o distanță care, din întâmplare sau, mai curând, din fericire, nu întunecă ci, dimpotrivă, tocmai lasă să se întrevadă mutația semantică (sau conotația) survenită. Și dacă sensul *acesta,* din urmă ("persoane grupate **în jurul**..."), este cel cu care **staff** circulă azi în română, rezultă (iarăși!) că a zice și a scrie "**staff-ul din jurul** președintelui partidului x" sau "**staff-ul din anturajul** lui Cutare", cum foarte des auzim și citim – înseamnă a comite un regretabil pleonasm, întrucât **staff** include sensul "din jurul", "din anturajul".

Și tot aici să mai precizăm un fapt deloc neglijabil, care, de această dată, ține de *ortoepie*: fonemul inițial **s** al neologismului **staff** se pronunță cum se scrie, adică **s**, iar nu **ș**, precum îl rostesc mulți vorbitori (care, tot greșit, zic și "**ștat** de funcții" "**ștat** de plată").

Nu putem încheia discuția cu privire la acest termen fără a adăuga că, spre surprinderea noastră, nu o dată am întâlnit

Scanned with OKEN Scanner

întrebuințat – cu sensul și în locul lui – alt termen neologic, și anume franțuzismul **fief**, pe care DEX, s. v. și DN (*Dicționarul de neologisme*, de Florin Marcu și Constant Maneca, ediția a III-a, București, 1978), s. v., îl glosează astfel: "feudă; proprietate asupra unei feude; (fig.) posesiune exclusivă, absolută". Pentru ilustrare în acest sens, citām aici, fragmentar, exemple (din unele respectabile cotidiane) (omis cele de omis): "X a ieșit din **fief**-ul lui Y", "în **fief**-ul lui X a fost atras și Y", "întregul **fief** al lui X a rămas impasibil la criticile...". Explicația acestei substituiri (și utilizări) neavenite ar putea fi, presupunem, ori o ușoară și grăbită asemănare formală între cei doi termeni (**staff - fief**), ori o îndrăzneață (ca să nu spunem: forțată) apropiere, fie și figurativă, între sensurile acestor două neologisme: "grup de persoane angajate în serviciul și sub direcția unui șef" – respectiv "proprietate asupra unei feude" (sau "deținere a unei funcții, a unui rang social"). Oricare ar fi, însă, explicația acestei nedorite substituiri terminologice, ea nu poate trece neobservată și neconsemnată ca atare.

c. SUMMIT. Este în română de asemenea un anglicism, preluat, ca multe altele, de engleză (de engleza americană) din franceză (**sommet** "vârf"), care, la rândul ei (vezi și **sommité** "somitate") trimite la latinescul **summum** "punctul cel mai înalt, culme care nu poate fi depășită" (cf. DN, s.v.). Dicționarele românești existente (ne referim în primul rând la cele uzuale, dar nu omitem nici *Dicționar de cuvinte*

Scanned with OKEN Scanner

călătoare, Editura Albatros, Bucureşti, 1978, de Al. Graur, sau *Dicţionar de cuvinte recente*, Editura Albatros, Bucureşti, 1982, de Florina Dimitrescu) nu-l înregistrează. Însă, după cum rezultă din întrebuinţări, el pare să fie un substantiv neutru, folosit mai ales la singular. Se bucură de o largă (era să zic: "summită") circulaţie în limbajul **politic** internaţional, el însemnând, propriu-zis, "conferinţă la vârf", "întrunire la cel mai înalt nivel". Acesta fiind sensul cu care este utilizat şi în presa noastră actuală, scrisă şi vorbită, foarte lesne se poate deduce că exprimări precum sunt: "a avut loc **summitul** [pronunţat "samitul"] **la vârf**" sau (şi mai accentuat) "s-a întrunit **summitul la cel mai înalt nivel**" etc., constituie cazuri tipice de îmbinări pleonastice. Fireşte, pentru cel ce spune aşa şi nu are cunoştinţele necesare de limbă engleză sau franceză există o scuză, dar pentru cei ce întocmesc radiojurnalele şi telejurnalele sau scriu în presa cotidiană cu... ascuţit condei reportericesc nu mai poate fi atât de "lejer" acceptată o explicaţie ori o justificare.

d. HIT. Anglicism şi el, recent intrat în română, însă nu în limbajul politic, ci în acela, uşor snob (şi – de ce să n-o spunem – subminat de numeroase erori în pronunţie), al emisiunilor radio, diurne şi, mai ales, nocturne de prezentare şi difuzare a muzicii uşoare străine **toppizate!!**

Sensul pe care **hit** îl are în limbajul amintit este acela de "cântec, melodie de (mare) succes", "şlagăr". (Da, e drept, acest termen mai are şi sensul, care, însă, nu ne interesează

Scanned with OKEN Scanner

aici, de "lovitură puternică"). Neglijând (din fuga "mai iute" a gândului decât a vorbei, fapt omenește scuzabil) sau, dimpotrivă (fapt mai puțin pardonabil), necunoscând acest înțeles al termenului amintit, nu puțini vorbitori, de regulă tineri și foarte tineri, între care se prenumără (anticipam mai sus) înșiși prezentatorii respectivelor genuri de muzică ușoară (la studiourile de radio central și teritoriale) spun cu dezarmantă seninătate (două exemple sunt pe deplin convingătoare): "și acum vă invităm să ascultați **hit-ul de mare succes**..." sau "suntem în măsură să vă facem o plăcută surpriză, adică să vă oferim **un hit** care s-a bucurat de **un extraordinar succes**", fără să observe că ei zic, de fapt: "... să ascultați **succesul** de mare **succes**", respectiv "... vă oferim **un succes** care s-a bucurat de **un extraordinar succes**". Pleonasmul este, și de această dată, mai mult decât evident și tocmai de aceea ne vedem scutiți de alte comentarii.

e. **VIP**. Este o prescurtare, prin inițiale, a unei expresii englezești ("very important person"), semnificând, cum se vede, "persoană foarte importantă", "remarcabilă", (fig.) chiar "star". Acesta fiind, așadar, sensul compusului englezesc format din respectivele inițiale, sens pe care multă lume de la noi nu-l cunoaște (și nici n-ar fi mare nevoie să-l cunoască), nu este de mirare că o altă bună parte de lume, afișând un aer afectat, spune, fără umbră de ezitare, ba chiar, aș zice, cu nonșalanță, ca și în cazul lui **hit**, spune, deci: "evenimentul a adunat la un loc **Vip**-urile **cele mai importante** ale muzicii

Scanned with OKEN Scanner

rock", ori (mai apăsat!) "la festivitate au participat **Vip**-urile **de mare importanță** și de recunoscută valoare internațională", sau chiar "**Vip**-uri **de primă mărime**", fără să observe, se vede bine, cursa în care a căzut.

Că și în acest caz avem a face tot cu un "limpede" pleonasm, iarăși nu mai este necesar să insistăm cu explicații suplimentare; ar fi să ne repetăm. Ceea ce ar fi totuși de adăugat este, în fond, de concluzionat la finele acestor observații. O vom face succint.

Pentru paragrafele **1** și **2** (pleonasmele semantice, respectiv pleonasmele etimologice) evitarea exprimării pleonastice se poate realiza mai ușor, pentru că, așa cum am spus, ambele categorii de pleonasme există de mai mult timp în limbă, unele au și fost semnalate și "indexate" ca atare, încât vorbitorii circumspecți sunt, tocmai prin aceasta, avertizați că, sesizându-le la alții, ar comite o eroare dacă ei înșiși le-ar repeta și nu le-ar ocoli în propria exprimare.

Cât privește paragraful **3**, cu toate cele cinci subparagrafe ale lui, soluția de evitare a exprimării pleonastice presupune nițel răgaz și... puțintică răbdare, întrucât termenii discutați sunt relativ recent preluați în română, au o circulație totuși restrânsă, adică doar în perimetrul anumitor limbaje, și, drept consecință, sensul lor rămâne vag sau necunoscut pentru o foarte mare masă de vorbitori. Răgazul și răbdarea de care vorbim nu trebuie înțelese, desigur, ca durată sau răstimp în care tot românul va ajunge să vorbească englezește și

Scanned with OKEN Scanner

franțuzește (ceea ce n-ar fi deloc rău), ci ca o discretă (și respectuoasă) invitație adresată celor care – prin profesiune sau preocupări colaterale – apelând frecvent la acești termeni și cunoscându-le sensul, pot și trebuie să evite ei înșiși a-i utiliza în construcții sau îmbinări pleonastice precum cele amintite mai sus. Ei ar contribui, prin aceasta, la acțiunea generală de educare a exprimării corecte, adică la ceea ce, cu o formulă consacrată, se numește **cultivarea limbii**. Ar săvârși un act care i-ar onora de două ori: dinspre dânșii către alții și dinspre ceilalți către dânșii.

Scanned with OKEN Scanner

TENDINȚE ÎN FLEXIUNEA UNOR VERBE DIN CONJUGĂRILE I ŞI A IV-A*

A. *1*. Conjugarea I, cea mai bogată azi în română (alături, desigur, de a IV-a) include, după cum bine se ştie, verbele terminate la infinitivul scurt (sau infinfitivul prezent) în **-a** accentuat, cum ar fi: **a lucra, a semna, a cânta, a lupta**. Având ca element comun, unificator, această terminație infinitivală (căreia unii autori de lucrări îi mai zic, neinspirat, şi sufix (!) de apartenență la conjugare), verbele din cadrul acestei conjugări prezintă, totuşi, deosebiri între ele în privința flexiunii. Una dintre acestea, şi cea mai importantă, care le împarte în două grupe mari, priveşte faptul dacă ele au sau nu, în structura formelor de prezent, la indicativ şi conjunctiv, desinențele: **-ez, -ezi** pentru persoanele I şi a II-a singular, respectiv **-ează, -eze** pentru persoana a III-a singular şi plural. (O analiză amplă în acest sens, la Alf Lombard, *Le verbe roumain* (I-II), Lund, 1954-1955). Astfel, spre exemplu, dintre verbele deja amintite, primele două se flexionează, obligatoriu, cu desinențele personale menționate, adică: **lucrez, lucrezi, lucrează, să lucreze – semnez, semnezi, semnează, să semneze**, în timp ce flexiunea celorlalte două se realizează fără respectivele desinențe personale, deci: **cânt, cânți, cântă, să cânte – lupt, lupți, luptă, să lupte**. Între aceste două categorii,

* Apărut în revista "Şcoala Mehedințiului", Serie nouă, anul VI, 1997, nr. 11, p. 10-12.

Scanned with OKEN Scanner

pe o poziție oarecum de mijloc se situează un număr de verbe a căror flexiune se realizează atât cu, cât şi fără pomenitele desinențe, faptul în sine antrenând şi atestând însă şi o specializare de sens a lor, mai exact o clară diferențiere în plan semantic. Spunem, astfel: "el îmi **acordă** atenție" (a acorda = "a da (cu grijă, cu bunăvoință, cu îngăduință), a oferi, a atribui cuiva ceva)" şi "el **acordează** pianul" (a acorda = (între alte sensuri) "a aduce tonurile unui instrument muzical la aceeaşi înălțime") (ambele din fr. *accorder*); "toate aceste elemente **concură** la obținerea unor câştiguri însemnate" (a concura = " a tinde spre acelaşi rezultat, spre acelaşi scop") şi "el **concurează** pentru un loc fruntaş în clasament" (a concura = "a partricipa la o competiție, la o întrecere"); "ei **manifestă** interes pentru un domeniu" (a manifesta = "a arăta, a exprima... un sentiment, o tendință, o înclinație, (reflexiv) a se exterioriza") şi "ei **manifestează** în stradă" (a manifesta = "a face o manifestație, a participa la, a demonstra") (ambele din fr. *manifester*); "superiorul **ordonă** subalternului" (a ordona = "a da un ordin, a porunci, a pretinde, a comanda") şi "el îşi **ordonează** cărțile în raft" (a ordona = "a pune în (a face) ordine, a aranja, a rândui, a grupa anumite lucruri"); "atitudinea lui **reflectă** pasivitate" (a reflecta = "a arăta, a trăda, a învedera un anumit mod de comportare, manifestare") şi "el **reflectează** la ce i-am spus" (a reflecta = "a gândi profund, a cugeta, a medita la...") (ambele din fr. *refléter*). (Pentru semnificațiile transcrise în paranteze, vezi DEX, s.v.) Se

Scanned with OKEN Scanner

înțelege că numărul exemplelor de acest fel este mult mai mare, însă ceea ce trebuie reținut este că flexiunea diferită, la prezent, a unor asemenea verbe este susținută, cum am spus, de o diferențiere de sens a lor[1] . Așa încât se poate spune că la infinitiv (forma de bază) aceste verbe se află într-o relație omonimică, deci avem a face cu un fenomen de omonimie, și, în consecință, este de preferat ca în lucrările lexicografice ele să fie tratate nu în câte un singur articol lexicografic, cu menționarea prin cifre romane sau arabe a celor două sensuri distincte (cum se face în *Dicționarul limbii române moderne* (DLRM), Bucureşti, 1958, s.v. şi în DEX, Bucureşti, 1975, s.v.), ci în două articole lexicografice distincte, separate, cum bine se procedează în cazul celor mai multe dintre acestea în *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* (DOOM), Editura Academiei, Bucureşti, 1982.

A. *2*. Din perspectiva acestor precizări, de altfel cunoscute cititorului avizat, ne este acum mai lesne să spunem ceea ce e de spus, anume că în limba română de azi, mai exact în unele variante funcționale ale ei, poate fi surprinsă o anumită... *tendință* de reducere a flexiunii unor verbe, la prezent, prin reducere înțelegând aici renunțarea la desinențele de care am amintit. Astfel, în limbajul cronicarilor sportivi, auzim frecvent că jucătorul X "driblează şi **marcă** în poarta adversă" sau că "**se demarcă**, inspirat, pe aripa dreaptă" – în

[1] Vezi, pentru aceasta, şi Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine şi greşeală* (*Limba română de azi*), Bucureşti, 1972, p. 108-110.

Scanned with OKEN Scanner

loc de formele obişnuite, corecte **marchează, se demarchează.**

A. *3.* Mai concludente în sensul tendinţei de care vorbim ni se par a fi exemplele pe care ni le "oferă" unele cronici literare din revistele de literatură. Să le reţinem (doar) pe acestea: "... opera literară, liberă de orice altă autoritate în afara propriei desăvârşiri, îşi **inventă** singură legile, în sublima încercare de a capta inefabilul uman" (*România literară*, 14 IV 1981, p. 5, col. 4); "În istoria poporului român, iubirea şi sacrificiul femeii *încunună* mitul mioritic" (*Ibid.*, 10 III 1983, p. 1, col. 1); despre un personaj se spune că "se zbuciumă şi se **lamentă** inutil" (am omis să notez sursa); "... artistul genial care a descoperit replica-personaj, în stare să concentreze şi **să releve** luciditatea şi ludicul" (*România literară*, 18 VI 1981, p. 5, col. 3); "În poezie lirismul reintră în drepturile fireşti..., prudent să nu **resuscite** acuzaţia gravă de intimism" (*Ibid.*, 10 III 1983, p. 3, col. 1); "Un poem... **sugeră** o grea apăsare lăuntrică, de toamnă bacoviană" (*Ibid.*, 27 IX 1987, p. 10, col. 1). (Aşadar, în ordine alfabetică: *inventă, încunună, se lamentă, să (nu) resuscite, să releve, sugeră*). Potrivit lucrărilor normative şi în acord cu exprimarea curentă, aceste verbe se încadrează în tipul de flexiune pentru care sunt specifice desinenţele deja menţionate, deci (la indicativ, pers. a 3-a): **inventează, încununează, se lamentează, sugerează,** respectiv **să resusciteze, să releveze** (la conjunctiv). Cum să calificăm, atunci, formele verbale din exemplele de mai sus,

Scanned with OKEN Scanner

câtă vreme nici o specializare de sens nu le justifică, adică nu au o motivație propriu-zisă în plan semantic? Este de presupus că autorii lor, abătându-se în mod conștient, deliberat de la uzul comun, le-au dorit a fi niște creații personale, ori, poate, niște "inovații". Numai că și inovația presupune un anumit grad de permisivitate și nu se poate admite că tot ce e "nou", în sensul că cineva l-a folosit pentru prima oară, este și bun. (Cf. Al. Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, 1968, p. 15).

B. *1*. O tendință similară se constată și înlăuntrul conjugării a IV-a. Se știe că în această conjugare verbele terminate la infinitiv în vocala accentuată **-i** (pe cele terminate în vocala **-î** nu le avem în vedere aici) se separă, din punctul de vedere al flexiunii lor la indicativ și conjunctiv prezent, în două grupe: una le cuprinde pe cele care se flexionează cu desinențele **-esc, -ești, -ește**, respectiv **-ească, -iască** (la conjunctiv), iar cealaltă le însumează pe cele care, la aceleași forme personale, nu cunosc aceste desinențe. Să se compare, de pildă, **a citi** (**a locui, a construi** etc.) pentru care avem formele: **citesc, citești, citește, să citească** (etc.), cu **a sui** (**a sări, a veni, a constitui** etc.), pentru care formele normale sunt: (eu) **sui**, (tu) **sui**, (el, ei) **suie**, **să suie** (etc.). Deosebirea dintre formele unuia (unora) și ale celuilalt (celorlalte) este clară, netă, ea constând, cum se vede, în prezența, respectiv în absența desinențelor menționate, fără însă ca, în acest caz, faptul ca atare să atragă și o specializare de sens.

Scanned with OKEN Scanner

B. *2.* Tendința de care vorbim este și de această dată tot una de reducere a flexiunii, în speță de a întrebuința anumite verbe din prima grupă fără respectivele desinențe, care le sunt specifice în flexiune (și le caracterizează). Se află în această situație verbe ca: *a alcătui, a bănui, a cheltui, a (se) dărui, a înlocui, a mânui, a rândui, a se strădui* și altele (cf. și Valeria Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 111). Cu precădere în exprimarea orală, dar și în cea scrisă asemenea *verbe* ne surprind prin formele lor flexionare lipsite de desinențele așteptate, la indicativ și conjunctiv. Astfel, un cronicar literar scrie despre un personaj că "are o viziune panoramică asupra vieții și asupra complexelor legi ce o **alcătuie**" (*Orizont*, 11 III 1983, p. 6, col. 4), iar un ziarist, altfel bine intenționat în articolul său, notează de asemenea: "nu te ridica la tribună criticând... atâta vreme cât nu **te strădui** să-ți îndeplinești sarcinile obișnuite" (*Adevărul*, 1995). Cum spuneam mai înainte, mai ales în exprimarea orală a multor vorbitori (de categorii socio-profesionale diferite) ne întâmpină forme verbale forțate, ca în exemplele care urmează: "Colegul meu mă **bănuie** de nesinceritate", "Îți **dărui** această carte în semn de omagiu", "Mâine trebuie să-l **înlocui** pe colegul meu, care este bolnav", "Aparatul e bun, dar eu nu știu să-l **mânui**", "Astăzi, dacă am timp, **rândui** cărțile în bibliotecă". Nu încape nici o îndoială că în toate exemplele citate aici formele verbale corecte, literare, recomandate ca atare în lucrările noastre normative, sunt, în ordine: **alcătuiesc, te străduiești,** (mă) **bănuiește, dăruiesc, să înlocuiesc, să mânuiesc, rânduiesc.**

Scanned with OKEN Scanner

Acum, aruncând o privire sintetizatoare asupra celor discutate, vom putea conchide (desigur cu prudența și rezervele de rigoare) următoarele:

În situația prezentată la **A.** *2.* este vorba de două forme verbale (el *marcă* – el *se demarcă*), desigur nerecomandabile, care sunt destul de frecvente în exprimarea comentatorilor sportivi și mai ales a suporterilor ("fanilor") din tribune, dar care nici pe departe nu pot constitui – numai ele! – o tendință, ci doar un caz de apariție a unor variante flexionare în anumite cercuri de vorbitori și de relativă extindere (de la un individ la altul) printr-un soi de imitație bravată, afișată, atât de specifică mediilor formate precumpănitor din tineri și adolescenți.

În cazul situațiilor discutate la **A.** *3.* spuneam că respectivele forme verbale, întrebuințate fără desinențele specifice, trebuie privite sau tolerate ca niște "creații" personale sau "inovații". Dar, întrucât în spatele lor, în speță în limba literară, există o normă de flexiune (cu anumite desinențe) căreia nu i se supun, ele trebuie considerate, totuși, abateri, greșeli. Este drept că, în evoluția limbii, unele inovații au fost la origine abateri – și nu orice abateri, ci în primul rând cele larg tolerate și, deci, generalizate –, dar aceasta nu înseamnă numaidecât că între abatere și inovație trebuie pus semnul egalității, pentru că, spre exemplu, "Un cuvânt străin introdus în limbă pentru a denumi un obiect nou, o noțiune nouă, nu reprezintă o greșeală față de limba dată", după cum,

Scanned with OKEN Scanner

de asemenea, "crearea unui cuvânt nou prin derivare constituie o inovație, dar nu o abatere, o greșeală" dacă se respectă "normele de derivare ale limbii" (cf. Valeria Guțu Romalo, *op. cit.*, p. 29, – vezi și pp. 18, 21, 22, 28). Or, formele verbale incriminate nu sunt inovații de acest fel; însă, presupunând că acestea au (vor fi având) o anume "audiență" și, cu timpul, se generalizează (alături de altele, posibile) în limbajul criticii literare (ca niște "însemne" ale lui), s-ar putea afirma că ele anunță o tendință, o tendință în interiorul (sau circumscrisă) *acestui* limbaj, iar nu la nivelul limbii literare în ansamblul ei, înțeleasă, aceasta, drept aspectul cel mai îngrijit și riguros normat al limbii naționale, deasupra oricăror ramificații lingvistice socio-profesionale și teritoriale.

În situațiile înfățișate la **B**. *2*. credem că tendința – dacă e s-o considerăm ca atare – de reducere a flexiunii în cazul unor verbe din conjugarea a IV-a trebuie văzută ca o rezultantă a acțiunii mai multor factori, și anume:

a) *atracția analogică* din partea unui întreg șir de verbe care se flexionează normal *fără* acele desinențe; câteva dintre acestea ar fi (cu menționarea formelor de indicativ și conjunctiv prezent, persoana a treia): *a birui* (biruie/să biruie), *a învălui* (învăluie/să învăluie), *a dezvălui* (dezvăluie/să dezvăluie), *a mistui* (mistuie/să mistuie), *a stărui* (stăruie/să stăruie). Și nu e de prisos să adăugăm că, dincolo de exprimarea cotidiană, o bună parte dintre acestea sunt frecvente

Scanned with OKEN Scanner

(deci preferate) şi în limbajul poetic (este chiar cazul verbelor transcrise acum).

b) *imitarea* unor forme ori pronunţări regionale sau populare ale anumitor verbe care se flexionează normal *cu* respectivele desinenţe, dar care în limba populară şi regională se rostesc fără aceste desinenţe; între altele, pot fi amintite în acest sens: **a milui** ("Doamne, iartă-mă şi mă *miluie*" / "Domnul să ne *miluie*"), **a mirui** (fig. "Dacă nu se astâmpără, îl *miruie* / *să*-l *miruie* cu o palmă peste obraz"), **a sporovăi** ("toată ziua *sporovăie* / *să sporovăie* nervos prin casă"), **a ţintui** ("boala mă *ţintuie* / *să* mă *ţintuie* la pat") etc. În toate aceste cazuri, formele corecte, cum spuneam, sunt. **miluieşte / să miluiască, sporovăieşte / să sporovăiască, miruieşte / să miruiască, ţintuieşte / să ţintuiască.**

c) *influenţa* unor verbe pentru care înseşi lucrările normative (cf., de exemplu, DOOM, s.v.) consemnează câte două forme de flexiune: fără desinenţele *-esc, -eşti, -eşte, -iască*, şi cu aceste desinenţe; se înscriu aici, de pildă: *a şovăi* şi *a mântui*, cu formele duble: **şovăie / să şovăie – şovăieşte / să şovăiască**, respectiv: (ne) **mântuie / să** (ne) **mântuie – (ne) mântuieşte / să** (ne) **mântuiască** (acestea din urmă statornice în limbajul liturgic).

Scanned with OKEN Scanner

Într-o formulare de încheiere, am putea rezuma astfel privitor la întreaga discuție de până aici: admițând, împreună cu Al. Graur, că, de fapt, tendința reprezintă o direcție, un sens de evoluție în limbă la un moment dat ori într-o anumită perioadă (cf. *op. cit.*, p. 13) şi că a recunoaşte sau a identifica o tendință presupune – cum deja, mai sus, anticipam – unele (cuvenite) rezerve şi "multă prudență, deoarece există şi tendințe care eşuează, fiind eventual înlocuite cu unele exact opuse" (id., *ibid.*, p. 17), rămâne ca proba rezistenței în timp să confirme sau, dimpotrivă, să infirme oportunitatea şi, se înțelege, fiabilitatea tuturor acestor "inovații", implicit a acestei tendințe (de reducere a flexiunii unor verbe din conjugările I şi aIV-a), tendință pe care ele par să o prefigureze fie restrâns, doar în interiorul anumitor limbaje, fie mai larg, în exprimarea actuală cotidiană.

Scanned with OKEN Scanner

PROPOZIȚII SUBORDONATE RĂU CONSTRUITE (I)*

(Observații privind elipsa auxiliarului **a fi** în stilul publicistic)

1. În interiorul frazei, raportul de subordonare se realizează atât prin conjuncții (și locuțiuni conjuncționale) subordonatoare, cât și prin pronume (și adjective) relative și nehotărâte, respectiv prin adverbe relative și nehotărâte. Între acestea din urmă (adverbe relative) se rânduiesc **cum** și **precum**. Specializate în redarea ideii de modalitate și de comparație în câmpul modalității, se înțelege că ele nu pot lipsi din construcția unei fraze care cuprinde o propoziție secundară circumstanțială de mod – una fie modală propriu-zisă, fie, mai ales, modală comparativă de egalitate –, pe care o introduc și o leagă de propoziția regentă. De exemplu: "El a acționat / **cum** s-a priceput", "El a acționat / **precum** i s-a spus", respectiv: "Nu mai era chip *să doarmă* **cum** *dormea* alte dăți, până pe la amiază" (Creangă), "**Precum** Atlas în vechime *sprijinea* cerul pe umăr / Așa el *sprijină* lumea și vecia într-un număr" (Eminescu). Pentru ca afirmația de mai sus să nu fie luată cumva în sens restrictiv, ne grăbim să adăugăm că adverbele relative la care ne referim acum nu sunt de întâlnit doar la

* Apărut în revista "Școala Mehedințiului", Serie nouă, anul VII, 1998, nr. 12, p. 13-14.

Scanned with OKEN Scanner

circumstanţialele modale, ci ele introduc (legându-le de regenta lor) şi alte specii de subordonate, chiar necircumstanţiale, cum sunt: completiva directă ("Mi-a povestit / **cum** şi-a petrecut vacanţa"), completiva indirectă ("Mă gândesc / **cum** îi vom primi pe oaspeţi"), subiectiva ("Nu se ştie / **cum** vom încheia sesiunea de examene"), predicativa ("Întrebarea esenţială era / **cum** să evităm conflictul"), atributiva ("A fost un bal / **cum** nici într-o capitală de judeţ nu se poate mai splendid" – constată, exclamativ, un personaj al lui I. L. Caragiale, iar un erou sadovenian, evocând pe unul dintre tovarăşii săi, plecat – ar spune autorul – într-o lume mai puţin veselă, conchide, superlativ şi melancolic: "Era un prietin / **cum** nu se mai află"). Şi lista valorilor şi exemplificărilor nu se opreşte la atributivă. Noi, însă, intenţionat am plasat-o aici pe locul ultim întrucât la ea ne vom raporta mai frecvent în cele ce urmează. Să reţinem, deocamdată – fapt esenţial pentru această discuţie –, că în toate situaţiile mai sus menţionate adverbele relative **cum** şi **precum** introduc **propoziţii**, deci unităţi sintactice având un predicat (un nucleu predicativ), aşa cum, de altfel, e şi firesc, câtă vreme ele îndeplinesc rolul unor conjuncţii subordonatoare, adică al unor elemente de relaţie **inter**propoziţionale, nu **intra**propoziţionale. Şi aşa cum prepoziţia reclamă o anumită formă **cazuală** a termenului următor ei, tot astfel conjuncţiile subordonatoare şi celelalte elemente relaţionale interpropoziţionale, inclusiv adverbele relative de care vorbim,

Scanned with OKEN Scanner

pretind o formă **modală personală** din partea verbului predicat. Se respectă, oare, totdeauna această regulă? Vom vedea în rândurile care urmează.

2. Din ceea ce am spus până aici nu credem că se desprinde ceva neobişnuit, ceva care să surprindă. Faptul deosebit este de constatat însă – numaidecât – atunci când vedem că respectivele adverbe relative sunt utilizate, nepotrivit, fără auxiliarul **a fi** şi în locul adverbului (comparativ) cu valoare *de prepoziție* – **ca**[1], în construcții cu funcție de obicei atributivă. "Procedeul" nu este nou, el s-a ivit, se pare, şi a "proliferat" în stilul publicistic, în speță în articolele de critică literară şi de artă, care oferă suficient material ilustrativ în această privință. Ca să fim, cum se zice, la obiect, lăsăm să urmeze un număr de exemple extrase din textul unor cronici literare apărute în ultimele două decenii, în reviste de profil: "Se întâmplă însă că anumite momente nasc poezii de răsunet **cum** «Hora Unirii» sau «Deşteaptă-te, române» (în rev. *Semenicul*, Reşița, 1976, p. 5); "Acestuia îi aparțin fără îndoială aprecieri **cum** cele de mai jos" (*România literară*, 3.III.1977, p. 10); "... texte de mult înscrise în conştiința publicului, **cum** cele semnate de T. Arghezi, Perpessicius şi Vladimir Streinu" (*România literară*,

[1] Pentru statutul morfologic controversat (acela de prepoziție, de adverb şi chiar de conjuncție) al lui **ca**, vezi Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte*, Editura Academiei, Bucureşti, 1987, p. 174, nota nr. 1, unde este menționată, aproape exhaustiv, bibliografia chestiunii.

Scanned with OKEN Scanner

20.I.1977, p. 16, col. 4); "Hărți, fotografii, filme (...) au exemplificat cu acuratețe teme **precum** răscoala de la Bobâlna..." (*România literară*, 31.III.1977, p. 17, col. 1); "Însuşi criteriul promovării este discutabil, în sensul că au lipsit modalități de bază ale muzicii tinere **precum** acelea pop, rock etc." (*Orizont*, 28.IV.1977, p. 6); "Vom avea ocazia să ascultăm orchestre **precum** acelea din Arad, Sibiu, Oradea" (*Orizont*, 5.V.1977, p. 6, col. 3). Oprind aici şirul exemplelor (destul de numeroase) pe care le avem extrase pe fişe, vom remarca, împreună cu cititorul nostru, că utilizarea, în astfel de situații, a adverbelor **cum** şi **precum** în locul prepoziționalului **ca** este inadecvată şi nerecomandabilă. De ce? Simplu, pentru că duce, inevitabil, la construcții **hibride**, care trădează, imediat, din partea celor ce scriu (şi, desigur, vorbesc) astfel, tendința (şi tentația) către o exprimare aşa-zicând mai elevată, dar, nu mai puțin, pretențioasă şi prețioasă în acelaşi timp. Căci, ca să revenim la două dintre exemplele citate, ce altceva decât prețiozitate poate să fie a spune: "poezii **cum** «Hora Unirii»" sau "orchestre **precum** acelea din Arad, Sibiu, Oradea"?, în loc de (mai firesc şi corect): "poezii **ca** (sau: **cum este**) «Hora Unirii», respectiv orchestre **ca** (sau: **cum sunt**) acelea din..." Faptul lingvistic (gramatical) pe care-l discutăm nu este (anticipam) unul de dată recentă. L-a semnalat şi analizat, cu mai bine de jumătate de secol în urmă, acad. Iorgu Iordan, în lucrarea sa *Limba română actuală. O gramatică a "greşelilor"*, Bucureşti, ediția întâi – 1943, ediția

Scanned with OKEN Scanner

a doua – 1947. După ce exemplifică substanțial – pentru relativele **cum** și **precum** folosite fără predicat, în locul lui **ca** – din importante reviste literare ale vremii (dintre exemplele aduse acolo ne îngăduim să transcriem aici doar pe acestea două: "se anunță publicarea unor piese excepționale, **cum** de pildă «Buna Vestire»", "muzica este o artă mecanică, stilistică, **precum** arhitectura, dansul" – am citat după ediția a doua, p. 371 și 377), Iorgu Iordan conchide laconic, dar și tranșant, privitor la această modalitate de folosire a adverbelor relative incriminate (**cum, precum**): "Neobișnuit de des. În ciuda răspândirii ei, *nu considerăm acceptabilă* această construcție, care va fi datorând ceva și influențelor străine (fr. **comme**, germ. **wie**), nu numai sinonimului (sic!) românesc **ca**" (cf. *op. cit.*, p. 371).

Închizând această instructivă și utilă paranteză, revenim la firul discuției noastre amintindu-i cititorului că astfel de construcții au – după cum spuneam – un caracter **hibrid**, pentru că, pe de o parte, conținând adverbele **cum** și **precum** cu valoare, repetăm, de conjuncții (subordonatoare), ele, construcțiile în cauză, ar vrea sau, mai exact, ar trebui să fie niște propoziții – propoziții atributive –, dar nu sunt de vreme ce nu includ un verb, verbul copulativ **a fi**; pe de altă parte, ele nu pot fi nici atribute propriu-zise, știut fiind că atributul, ca parte (secundară) de propoziție, nu se construiește cu conjuncții sau cu elemente conjoncționale, ci cu prepoziții și locuțiuni prepoziționale. (Cf. *Gramatica Academiei*, 1963, vol. II, p. 124-125).

Scanned with OKEN Scanner

În consecință, pentru a fi (a deveni) corecte, enunțurile (exemplele) citate mai sus ar (vor) trebui reformulate astfel: fie menținând adverbele relative **cum** și **precum**, dar cu necesara aducere în enunț a verbului copulativ **a fi**, pe lângă care acestea funcționează ca nume predicative, și atunci avem a face cu niște propoziții atributive (relative), deci: "... poezii de răsunet **cum sunt** «Hora Unirii», «Deșteaptă-te, române» etc.", "... aprecieri / **cum sunt** cele de mai jos...", "... orchestre / **precum sunt** acelea din Arad, Sibiu, Oradea...", fie renunțând la aceste adverbe și punând în locul lor – și la locul lui! – comparativul prepozițional **ca**, și atunci avem a face cu niște atribute prepoziționale, adică: "... poezii de răsunet **ca** «Hora Unirii», «Deșteaptă-te, române» etc.", "... orchestre **ca** acelea din Arad, Sibiu, Oradea..." etc. (În treacăt fie spus, în *Gramatica Academiei*, ed. cit., vol. cit., p. 124-125, la *Atributul substantival prepozițional* sunt citate mai multe exemple cu adverbele comparative cu valoare prepozițională **ca** și **cât**: "Văd poeți ce-au scris o limbă **ca** *un fagure de miere*" (Eminescu), "Arde-n candel-o lumină **cât** *un sâmbure de mac*" (Eminescu), dar nici măcar unul (și nici nu ar fi posibil) cu adverbele **cum** sau **precum**).

Prin urmare, în forma în care le-am citat, formulările (eliptice de copulativul **a fi**) cu adverbele relative **cum** și **precum**, indiferent de explicația ce li s-ar putea aduce în ceea ce privește apariția lor – în speță: o influență a construcției franțuzești cu **comme** sau a celei germane cu

Scanned with OKEN Scanner

wie, o contaminație cu construcția românească având, corect, în structură comparativul prepozițional **ca**, ori, în fine, o modalitate de evitare a unei cacofonii[2] – aceste formulări, repetăm, trebuie, pe cât posibil, să fie evitate (chiar dacă, în ultimă instanță, le-am accepta drept niște propoziții atributive – cam forțat! – eliptice), întrucât, așa după cum limpede a reieșit, cred, din cele înfățișate până aici, ele nu numai că nu dau – cum, probabil, se speră – o notă mai elevată exprimării, dar o și așază sub semnul prețiozității și inadecvării, dacă nu chiar și al delictului de incorectitudine gramaticală.

[2] Cf. Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 377 (autorul se referă la exemplul "muzica este o artă mecanică, stilistică, **precum** arhitectura, dansul", în care prezența lui **ca** (în locul lui **precum**) ar fi dus la cacofonie: "Muzica este o artă mecanică, stilistică, **ca** arhitectura") și Mioara Avram, *op. cit.*, p. 176 (autoarea are în vedere construcția **ca și**, în locul lui **ca** singur, folosită azi destul de frecvent de către numeroși vorbitori, care cred că în felul acesta evită cacofonia rezultată din succesiunea **ca** + un substantiv începător "cu consoana **c**" și, în consecință, spun, desigur incorect: **ca și copil (făceam sport), ca și culoare (îmi place), ca și cadou (se potrivește)** etc., dar aceiași vorbitori nu observă că, evitând cacofonia, ei sacrifică în același timp corectitudinea și firescul exprimării).

Scanned with OKEN Scanner

PROPOZIȚII SUBORDONATE RĂU CONSTRUITE (II)*

(Observații privind elipsa auxiliarului **a fi** în stilul publicistic)

1. În partea întâi a acestui articol, apărută în numărul precedent al revistei, la aceeaşi rubrică "Limba română – azi", am semnalat şi am supus observației un fapt de limbă ce poate fi destul de frecvent întâlnit în sintaxa exprimării actuale, cu precădere în stilul cronicilor şi al comentariilor literare şi de artă în genere, publicate în reviste de profil sau în rubrici de profil ale unor cotidiane. Era vorba, în speță, de acele construcții sintactice, cu valoare *atributivă*, introduse (mai bine zis: deschise) prin adverbele relative **cum** şi **precum**, construcții din care lipseşte, nejustificat, elementul verbal, mai precis verbul copulativ (sau auxiliarul sintactic) **a fi**. Exemplificam acolo cu citate ca următoarele: "texte *cum* cele semnate de autori consacrați", "aprecieri *cum* cele de mai jos", "orchestre *precum* acelea din..." etc. şi conchideam că, în absența verbului amintit, asemenea structuri (eliptice) sunt inadecvate, au un caracter *hibrid* şi, tocmai de aceea, e recomandabil să fie evitate. Continuând acum şi, într-un fel, amplificând discuția de acolo, vom preciza că această manieră (ar fi prea mult să spunem: tendință) de construcție a unor subordonate prin elipsa auxiliarului **a fi** din componența

* Apărut în revista "Şcoala Mehedințiului", Serie nouă, anul VII, 1998, nr. 13, p. 9-10.

Scanned with OKEN Scanner

predicatului, caracterizează, pe lângă structurile atributive deja discutate, şi alte specii de propoziţii secundare, dintre care aici ne vom referi la subordonata circumstanţială **concesivă** şi la cea de **cauză** (sau **cauzală**).

2. În legătură cu cea dintâi se impune, în prealabil, o precizare, şi anume: ea, propoziţia *concesivă*, poate să fie construită şi fără auxiliarul – sintactic sau morfologic – **a fi** (uneori chiar fără întregul predicat), dar, de regulă, numai atunci când este introdusă prin conectivul strict specific ei: **deşi**. Iar lucrările de gramatică mai importante relevă (aş zice) în mod expres acest fapt, aducând în sprijin exemple elocvente.

Astfel, delimitându-se de (şi corectând) ediţia întâi(1954), ediţia a doua (1963) a *Gramaticii Academiei* citează, între altele, exemple ca următoarele (cf. vol. II, p. 328-329, Observaţie): "O văzusem atât de frumoasă, **deşi palidă**" (Negruzzi), "**Deşi despărţite**, lucrurile au unire" (Conachi), "**Deşi copilandru**, puse ţara la cale ca un om matur" (Ispirescu) şi consideră secvenţele subliniate drept **propoziţii** concesive eliptice, nu complemente concesive (ca în prima ediţie). Într-adevăr, asemenea enunţuri fără verbul copulativ la mod personal (*era, sunt, este*) în concesivă ne apar drept firesti şi limba literară le acceptă ca atare. (Vezi, în acest sens, afirmaţia acad. Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a "greşelilor"*, ediţia a doua, 1947, p. 437: "După **deşi**, lipsa verbului este permisă de sistemul limbii noastre".) Dimpotrivă, când aceeaşi subordonată, concesivă, se leagă de regentă prin alte conective decât frecventul (şi "matricialul")

Scanned with OKEN Scanner

deşi, de pildă prin locuţiunile conjuncţionale **cu toate că** sau **chiar dacă**, renunţarea, în cadrul ei, la verbul **a fi**, atât ca auxiliar sintactic (= copulativ) cât şi ca auxiliar morfologic, atrage numaidecât atenţia – şi într-un mod nu tocmai plăcut. Că aşa este, şi nu altfel, stau mărturie exemple cum sunt cele ce urmează: "**Cu toate că puţin cunoscut**, rămâne plin de tâlc faptul..." (cotidianul *Drapelul*, 23 I 1988,. p. 7, col. 4); "**Cu toate că foarte populate**, cursurile lui G. Călinescu nu erau gustate de toată lumea la fel" (*Luceafărul*, 30 IV 1983, p. 3, col. 3), "**Chiar dacă foarte original**, autorul n-a reuşit să se impună" (*România literară*, 31 III 1977, p. 10, col. 1); "În poveştile lui trebuie să crezi, să te identifici cu aiureala lor, **chiar dacă exaltată şi greu de acceptat**" (D. Vighi, *Însemnare despre anii din urmă*, Ed. Cartea Românească, 1989, p. 99). Şi, pentru ca cititorul nostru să-şi poată face o imagine despre cum şi cât de stăruitor "prizează" acest fel de exprimare la unii condeieri (chiar dintre cei remarcabili), îi semnalăm următorul "caz": în spaţiul unui singur articol, relativ scurt (intitulat "Pentru o notă de trecere" şi publicat în *România literară* din 25 II 1988, p. 17, col. 1-2) o autoare foloseşte de... trei ori locuţiunea conjuncţională concesivă **chiar dacă** fără auxiliarul **a fi**. Iată şi pasajele cu... pricina: (1) "Cele două filme, **chiar dacă înscrise confortabil în perimetrul unei anumite jovialităţi** deproblematizate (!), au reuşit să capteze ceva din ecoul... adolescenţei" (p. 17, col. 1); (2) "În locul portretului (simpatic, **chiar dacă idealizant**) al adolescenţei, descoperi poncifele unui anumit tip de fals film

Scanned with OKEN Scanner

de actualitate" (p. 17, col. 1); (3) "... nu e prea verosimil ca un profesor, **chiar dacă supranumit Socrate**, să-şi părăsească şcoala doar pentru că fiica lui..." (p. 17, col. 2). Abia a patra oară, autoarea foloseşte aceeaşi locuţiune conjuncţională însoţită de auxiliarul sintactic **a fi**: "Băiatul şi fata din rolurile principale – **chiar dacă sunt** cu adevărat **tineri, frumoşi, sănătoşi**... – rămân cantonaţiîntr-o voluptate a şablonului" (p. 17, col. 2). (Articolul este, se vede bine, o cronică de film, şi anume la filmul "Extemporal de dirigenţie", 1988, al regizorului Nicolae Corjos). Înclinăm să credem că autoarea nu ar fi recurs nici de această dată la prezenţa copulativului **sunt** dacă n-ar fi trebuit să evite cacofonia ce apărea prin învecinarea directă "*da***că cu** adevărat".

Pentru orice vorbitor deprins a-şi controla atent (chiar sever!) propria exprimare (orală sau în scris) este, credem, mai mult decât evident că astfel de formulări, tocmai prin ceea ce le lipseşte (verbul a fi), sunt şi rămân forţate, au, cu alte cuvinte, un pronunţat caracter artificial, care subminează evident orice intenţie de originalitate stilistică din partea autorilor lor şi, totodată, ele nu se... "întâmpină" fericit cu exigenţele anumitor norme ale exprimării literare.

3. În sensul acestei constatări şi al "tendinţei" pe care o discutăm se înscrie – poate chiar mai frapant – şi subordonata cauzală (cu **pentru că, deoarece**) construită eliptic. (Vezi din nou Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 437). Pentru ilustrare, suficiente ni se par aceste două exemple: "Reflexiv prima oară, verbul *a se apuca* este sinonim, mai expresiv **pentru că mai concret**,

Scanned with OKEN Scanner

cu *a începe...*" (*Orizont*, 6 XI 1987, p. 5, col. 4) şi: "Baudelaire îl înlocuieşte [pantumul] prin alexandrin (12 silabe), versul cel mai liniştitor din prozodia franceză (**pentru că şi cel mai tradiţional**), deci în stare să întărească echilibrul" (din vol. *Lingvistică. Poetică. Stilistică*, Iaşi, 1986, p. 169), – exemple din care se desprinde foarte clar că renunţarea la verbul copulativ **a fi** nu aduce deloc cele mai bune servicii exprimării, ci, dimpotrivă, aşa cum spuneam, o subminează, o păgubeşte de cursivitate şi de firescul necesar. Şi acum, în finalul ilustrărilor, iată un exemplu şi mai concludent, vrem să spunem: şi mai strident, în care atât *concesiva*, cât şi *cauzala* – eliptice de auxiliarul, de această dată morfologic, **a fi** – apar în aceeaşi frază, retrase (mai bine zis: înghesuite) în spaţiul unei paranteze: "Obiecţia lui Althusser nu dovedeşte nimic, şi el ne rămâne în continuare dator cu promisiunea făcută într-o notă..., aceea de a lămuri în fine continuitatea (**chiar dacă modificată, deoarece aprofundată**) a problematicii înstrăinării..." (*România literară*, 20 I 1977, p. 5, col. 2). Să mai fie nevoie aici de vreun comentariu? Credem că nu.

Privită în toată diversitatea manifestărilor ei, **elipsa** reprezintă, fără îndoială – aşa după cum am precizat şi în alt loc din această lucrare – un fapt sintactic nu numai admis, dar uneori chiar necesar şi cultivat ca atare, fireşte dacă stă în slujba unor anume raţiuni, cel mai adesea de ordin stilistic[1], afectiv sau prozodic[2], şi nu contravine nici corectitudinii gramaticale, nici eleganţei exprimării. Între aceste raţiuni sau motivaţii, una ar fi dorinţa sau nevoia de concizie, de scurtare

Scanned with OKEN Scanner

a vorbirii (într-un cuvânt: *brevilocvența*). Or, în situațiile prezentate și comentate aici nu pare să fie și credem că nici nu este vorba de o atare nevoie, ci mai curând de o intenție (sau tentativă) de a brava printr-un soi de exprimare mai aparte, mai "personală", mai "distinsă". Numai că, după cum s-a văzut, intenția nu s-a și concretizat potrivit așteptărilor... Cu alte cuvinte, elipsa elementului verbal **a fi** în situațiile (propozițiile secundare) menționate, departe de a constitui un câștig în vreun plan al comunicării, a dus la formulări forțate, artificiale, lipsite de naturalețe și chiar incorecte din punct de vedere gramatical, care nu pot scăpa unui ochi deprins cu textul elaborat atent, fără stridențe, conform rigorilor limbii literare. În consecință, evitarea sau respingerea lor se recomandă de la sine.

---

[1] Cf. Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, ediția a doua, București, 1975, p. 249-264; G. I. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, Editura Științifică, București, 1965, p. 70-85; *Gramatica Academiei*, ediția a doua, 1963, vol. II, p. 397-406; Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, Editura Academiei, București, 1986; V. Șerban, *Sintaxa limbii române*. Curs practic, ediția a doua, București, 1970, p. 363.

[2] Astfel, în versurile eminesciene "Religia – o frază de dânșii inventată", respectiv "Evul e un cadavru, Paris al lui mormânt" (*Împărat și proletar*) elipsa verbului copulativ (auxiliar sintactic) **a fi**, nemarcată grafic în al doilea vers citat ("Paris al lui mormânt" = Paris **este** al lui mormânt), dar marcată prin paranteză orizontală în versul prim ("Religia – o frază" = Religia **este** o frază), răspunde, e clar, unei cerințe de natură prozodică: încadrarea în ritmul metric de 14, respectiv 13 silabe. Dar, tot așa de bine, Poetul putea păstra același ritm metric folosind verbul copulativ în forma redusă: **-i**, **e-**, nesilabic, adică: "Religia**-i** o frază de dânșii inventată",respectiv "Evul e un cadavru – Paris **e**-al lui mormânt". Și totuși, El nu a procedat așa. Rămâne, deci, să acceptăm că elipsa verbului **a fi** în asemenea contexte este și reflexul unei intenții stilistice, proprie în general stilului beletristic și în special limbajului poetic.

Scanned with OKEN Scanner

CUM SUNT FOLOSITE ANUMITE NEOLOGISME*

Mijloc de comunicare interumană, limba este rezultatul unui proces istoric neîntrerupt, produs al unui continuu efort colectiv al generațiilor succesive, de la începuturi şi până astăzi. Mai exact, limba este un bun colectiv, un bun social, cu întrebuințare individuală, de care poate beneficia orice ins vorbitor al ei, în orice împrejurare. Dar **nu oricum**. Este acesta, desigur, un principiu de bună intercomunicare şi interreceptare în cadrul societății. Însă, este el totdeauna înțeles şi aplicat în consecință? Se pare că nu, mai ales în planul semantic, al sensului (sensurilor) cu care sunt întrebuințate şi receptate anumite cuvinte. În cele ce urmează ne vom referi nu la cuvinte vechi, moştenite, ci la câțiva termeni preluați din altă limbă, deci termeni neologici, căutând să le relevăm sensul corect şi modul (deseori inadecvat) încare sunt utilizați. Îi vom prezenta într-o ordine întâmplătoare.

SALUTAR(Ă). Deşi a mai fost discutat (sumar, însă), acest adjectiv, întrebuințat uneori şi adverbial, continuă a fi folosit – chiar de către oameni... şcoliți – cu un alt înțeles decât cel pe care îl are de fapt, în speță este utilizat cu sensul "care trebuie salutat sau apreciat ca atare", "lăudabil", – aceasta,

---

* Apărut în revista "Şcoala Mehedințiului", Serie nouă, Anul IX, nr. 17-18 din anul 2000, p. 11-13.

Scanned with OKEN Scanner

presupunem, printr-o apropiere, în ceea ce priveşte forma, de verbul **a saluta**, şi el tot un neologism, venit, prin filieră franceză, din latină, unde verbul, de conjugarea I, **saluto, -are** însemna "a saluta, a trimite complimente (în scris); a se închina unui zeu". (Româna l-a moştenit sub forma **a săruta**, modificat prin acţiunea legii fonetice de transformare a consoanei **l** intervocalic în **r**, ca şi în cazul cuvintelor **gula(-ae) > gură, sal(-is) > sare** etc.).

Sensul propriu-zis, corect al acestui adjectiv neologic este acela de "salvator", "care aduce salvarea", "venit la momentul potrivit". Recurgem, pentru aceasta, la dicţionarele uzuale şi constatăm că, spre exemplu, *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX), Bucureşti, 1975, s. v., îl explică astfel: "salvator", "care este potrivit, adecvat într-o anumită împrejurare". Din fr. *salutaire*. Exact aceeaşi explicaţie şi aceeaşi indicaţie de proveniență (franceză) le regăsim şi în *Dicţionarul de neologisme* (DN) de Florin Marcu şi Constant Maneca, ed. a III-a, 1978, s. v. Referitor la proveniență, dicţionarele amintite se opresc, pentru adjectivul acum în discuţie, în primul rând la limba franceză. Dar franceza de unde îl va fi având (şi ca formă, şi ca sens)? Pentru a răspunde la o astfel de întrebare, lucrurile trebuie luate mai de departe. Astfel, în latină există adjectivul cu două terminaţii **salutaris, -e** însemnând "salvator". La rândul lui, acest adjectiv este un derivat, în latină, de la participiul trecut **salutus, a, um** al verbului de conjugarea I **salvo, salvare, salvavi, salutus,**

Scanned with OKEN Scanner

având sensul "a salva", "a vindeca". Prin urmare, sensul exact, corect al adjectivului **salutar(ă)**, acela de "salvator", ni-l oferă nu neapărat limba franceză, căci el vine încă din latină, de unde şi franceza l-a preluat ca atare, numai că dicţionarele noastre uzuale, când indică proveniența multor cuvinte omit să menţioneze, alături de franceză, şi limba latină.

Aşadar, când despre o descoperire a unui arheolog, despre o (oarecare, minoră) inițiativă a cuiva sau despre un rezultat (mulţumitor) obținut de către un sportiv într-o competiție (ne rezumăm la aceste exemple, dintre multe altele) se spune că sunt **salutare**, folosirea adjectivului acum subliniat este *inadecvată*, este – să ni se scuze formularea – "alăturea cu drumul". Când însă cineva (un temerar, bineînțeles) s-a aruncat în valuri şi a readus la suprafață, viu, pe altcineva (un prieten, un coleg, un frate) amenințat cu înecul, se poate spune, pe drept cuvânt, că acela a făcut un gest **salutar**, a intervenit prompt şi eficient, aşa încât gestul lui a fost într-adevăr **salvator** şi, de bună seamă, respectivul gest salvator merită şi chiar trebuie să fie şi salutat şi apreciat ca atare. O intervenție chirurgicală se poate solda, din păcate, cu un deces, sau, din fericire, cu **salvarea** vieții pacientului. În acest al doilea caz spunem, deplin justificat, că intervenția a fost **salutară**.

FORTUIT(Ă). Şi despre acest adjectiv, întrebuințat şi cu sens adverbial, s-a mai scris, dar, credem, prea succint, fără anumite detalieri necesare. Ne adresăm, iarăşi, dicționarelor uzuale. În DEX, s. v. (p. 346), adjectivul **fortuit(ă)** este glosat

Scanned with OKEN Scanner

în mod corect: "Venit pe neașteptate, neprevăzut, *întâmplător* (subl. n.), inopinant. Din fr. *fortuit*, lat. *fortuitus*". Și de această dată, exact aceeași explicație o regăsim și în DN, s. v. (p. 464).

Numeroși vorbitori, neînțelegându-i (sau necunoscându-i) corect sensul, îl întrebuințează de-a dreptul deplasat, în contexte în care nu-și are nicidecum locul, convinși fiind aceștia că el înseamnă "forțat","constrâns", "în mod obligatoriu" și, drept consecință, spun: "în asemenea momente *fortuite* nu mai aveam altă soluție", "am plecat de acolo *fortuit*, nu de bună voie" sau, și mai ciudat, "*fortuit, (fortuiți)* de această situație, am eliberat locuința".

Sensul corect, menționat în DEX și DN al acestui termen, îl avea și adjectivul latinesc, cu trei terminații, **fortuitus, a, um** "întâmplător, neprevăzut, nepregătit" (pentru ultimul sens sugestivă este expresia **fortuita oratio** = "discurs improvizat"), adjectiv ce se folosea și ca adverb: **fortuito** "din întâmplare", dar și ca substantiv neutru, numai la plural: **fortuita** "întâmplări neprevăzute".

Rezultă acum, sperăm, utilizarea inadecvată a termenului **fortuit** în exemplele mai sus citate (a căror sursă, din economie de spațiu, deliberat am omis-o). Și, ca să încheiem discuția cu privire la adjectivul (adverbul) **fortuit**, vom preciza că este corect, în deplină concordanță cu sensul său, a spune: "ne-am întâlnit, în mod cu totul **fortuit**, într-o gară", "relația lor a fost absolut **fortuită**", "căutând printre manuscrise, **fortuit** am dat peste unul foarte valoros". Așa da, exprimarea... sună bine.

Scanned with OKEN Scanner

A EXONERA. În DEX, s. v. (p. 314), verbul **a exonera**, de conjugarea I, apare însoțit de precizarea, oarecum surprinzătoare pentru noi: "Refl. (Rar)" și este glosat astfel: "A se achita de o datorie, de o obligație, de o sarcină (din fr. *exonerer*, lat. *exonerare*)". DN, , s. v. (p. 423), la poziția (articolul, cum se spune în limbaj lexicografic) **a exonera**, menționează, mai prudent: "vb. I, tr., refl.", adică menționează mai întâi sensul tranzitiv (şi activ), iar pe cel reflexiv pe locul al doilea, şi, în continuare, glosează în consecință: "a (se) elibera, a (se) achita (de) o obligație etc. (< fr. *exonerer*, lat. *exonerare*)", punând, se vede, pronumele reflexiv **se** între paranteze.

Exceptând faptul că, pe de o parte, fiecare din cele două opus-uri lexicografice vine cu o altă precizare preexplicativă ("Refl. (Rar)" în DEX, "tr., refl." în DN) şi că, pe de altă parte, explicațiile (glosările propriu-zise) nu sunt pe deplin satisfăcătoare, trebuie spus, credem, că ambele păcătuiesc prin ceva comun: nu specifică, abreviat şi între paranteze, domeniul sau stilul funcțional în care este utilizat acest cuvânt (verb), aşa cum se procedează şi se precizează în cazul altor termeni: (Bot.) = aparține terminologiei botanice, sau (Mat.) = aparține terminologiei matematice, sau (Med.) = folosit în medicină etc.

Verbul **a exonera** aparține vocabularului *juridic* şi este foarte frecvent (nicidecum... rar!) folosit în vremea din urmă, şi nu la diateza reflexivă, ci cu deosebire la diateza pasivă, mai

Scanned with OKEN Scanner

rar la cea activă, – după cum rezultă din fişele noastre de exemple. Astfel, când se spune că **cineva a fost exonerat de ceva**, se înţelege că el "a fost scos de sub (absolvit de) o acuzaţie, învinuire sau incriminare, a fost, mai exact spus, *despovărat*, *eliberat* de toate acestea sau de o obligaţie, o datorie". Pentru o mai bună percepere a acestui înţeles apelăm din nou la limba latină, unde găsim substantivul neutru (imparisilabic) **onus, oneris**, însemnând "povară, greutate, încărcătură; dificultate". Mai găsim apoi verbul de conjugarea I **onero, -are**, cu semnificaţiile "a împovăra, a încărca; a agrava[1]; a acuza, a ataca" şi, în fine, verbul prefixat, tot de conjugarea I, **exonero, -are**, semnificând "a descărca, a despovăra; a scăpa pe cineva de (de la) ceva", verb pe care l-a preluat ca atare atât franceza, cât şi româna, cu sensul arătat mai sus.

Am adus aici în discuţie acest termen nu numai pentru că el apare, cum am spus, destul de frecvent în ultimul timp (în emisiuni de radio şi tv., în discuţiile din parlament, în presa scrisă), ci şi, mai ales, pentru că nu puţini sunt cei care îl percep şi îl folosesc, potrivit unei sugestive expresii româneşti, "după ureche", atribuindu-i sensul, complet greşit şi contrar, "a dezonora, a scoate în afara onoarei, demnităţii şi corectitudinii, a inculpa, a pune sub acuzaţie". Şi aceasta, datorită unei apropieri formale (am zis: "după... ureche") de substantivul

[1] Acesta având la bază adjectivul cu două terminaţii *gravis, grave* "greu, împovărat".

Scanned with OKEN Scanner

onoare şi de verbul *onora*, apropiere neavenită şi cu consecinţe nedorite în plan semantic.

Am stăruit asupra celor trei termeni pentru a arăta cum forma sau latura materială a unor neologisme înlesneşte uneori, prin ceea ce în lingvistică se cheamă *etimologie populară*, apropieri – înşelătoare! – de latura formală a altor cuvinte, mai vechi şi mai uzitate în exprimarea obişnuită, dar cu care nu au nimic în comun la nivelul sensului. Cititorul va concluziona singur – nu avem nici un dubiu – că folosirea cuvintelor implică o anumită responsabilitate şi că exprimarea, fie orală, fie în scris, a oricăruia dintre noi, este "barometrul" gradului de instrucţie şi de cultură. Tocmai de aceea, apelul la dicţionare atunci când există şovăiri şi îndoieli cu privire la forma sau sensul unor termeni nu trebuie să constituie niciodată un efort (prea mare!) ci, dimpotrivă, o modalitate de a evita greşeli regretabile (şi, deseori, ireparabile).

Scanned with OKEN Scanner

DIN NOU DESPRE FOLOSIREA UNOR NEOLOGISME*

(în exprimarea actuală)

Într-un articol trimis de curând redacției revistei "Limbă şi literatură română" (Bucureşti) vorbeam de substituirea nejustificată a unor sunete (litere) cu altele, în speță a vocalei inițiale **i** cu **î** în cazul unor neologisme, de exemplu: *a împieta, a împlanta, a încarna, a încrimina* etc. – în loc de formele corecte **a impieta, a implanta, a incarna, a incrimina**[1] . Şi tot acolo făceam precizarea că acest fenomen a contaminat şi unele expresii fixe (sau locuțiuni) foarte frecvent invocate în vorbire şi în scris pentru prestigiul şi, mai ales, pentru concizia lor semantică, preluate din limba latină; este vorba, în speță, de îmbinările: **in corpore, in extenso, in extremis, in octo, in nuce** etc., – care, printr-un proces de asimilare a prepoziției latineşti **in** cu prepoziția românească **în**, sunt (chiar şi de la microfoane cu... blazon) pronunțate *în corpore, în extenso, în extremis, în octo* etc. – fapt de natură să compromită pe cel ce recurge la ele fără a le cunoaşte exact forma corectă, de la care nici o abatere nu este îngăduită[2].

---

* Apărut în revista "Şcoala Mehedințiului", Serie nouă, anul VII, 1998, nr. 14, p. 10-11, drept completare la articolul apărut în revista "Limbă şi literatură română", Anul XXVI, 1997, nr. 1, p. 9-12. (Vezi *supra*, p. 81-86)

[1], [2] Vezi *supra*, p. 83-84.

Scanned with OKEN Scanner

De data aceasta ne vom referi la anumite neologisme în care vocala **e**, nu în poziție inițială, apare – desigur, în mod eronat – înlocuită cu **i**. Astfel, termeni împrumutați (neologici) ca: **demisie** şi **a demisiona, impermeabil** sau **vaselină** circulă, înrândul multor vorbitori, în variantele nepotrivite *dimisie* şi *a dimisiona, impermiabil* sau *vasilină*. De asemenea, nu de puține ori auzim spunându-se *pipit* în loc de **pepit** (din germ. *Pepita*), iar varianta, nerecomandabilă, *siringă* face concurență serioasă formei corecte **seringă** (din fr. *seringue*). Apoi, sub influența cuvintelor (sau formelor) corecte **diform** şi **diformitate**, unde vocala **i** din prima silabă se justifică etimologic (vezi fr. *difforme, difformité* şi lat. *diformis, diformitas*), s-a creat varianta greşită *a diforma* pentru verbul neologic **a deforma** (din fr. *déformer*, lat. *deformare*). Să nu omitem, iarăşi, că **alineat** (cu **e**), având sensul de "fragment de text care începe nu de la marginea paginii, ci cu un rând retras mai în interiorul textului" (după fr. *alinée*), este deseori pronunțat în forma, nepotrivită, *aliniat*, şi că **aleatoriu** (tot cu **e**), având sensul "întâmplător", "la întâmplare" (cf. fr. *aléatoire*, lat. *aleatorius*), este rostit de unii vorbitori în varianta greşită *aliatoriu* (sau chiar, mai rău, *aliator*), aceştia neînțelegându-i, de fapt, nici semnificația ca atare.

Mulți cititori ai acestor rânduri vor fi, probabil, surprinşi să afle că forma corectă, recomandată de îndreptarele şi dicționarele ortografice şi ortoepice, ca şi de dicționarele explicative (vezi, de exemplu, *Dicționarul ortografic, ortoepic*

Scanned with OKEN Scanner

şi morfologic al limbii române (DOOM), Bucureşti, 1982, s. v. şi *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX), Bucureşti, 1975 s. v.) este **a despera** (inclusiv **desperare, desperat**), deci cu **e**, aşa cum, de altfel, o (le) întâlnim peste tot la Eminescu, în vreme ce forma cu **i**: *a dispera*(respectiv *disperare, disperat*), în pofida frecvenţei sale deosebite în exprimarea actuală, este înregistrată doar ca o variantă a formei cu **e**.

Nu vom pune punct acestor succinte însemnări înainte de a semnala şi reversul fenomenului discutat în cele de până aici, şi anume substituirea vocalei **i** cu **e**, tot în structura unor neologisme, cum sunt următoarele (ne rezumăm doar la două): *paleativ* în loc de forma corectă **paliativ** "care ameliorează sau înlătură, numai temporar, simptomele unei boli, fără să suprime cauza bolii" (din fr. *palliatif*) şi *ostatec* în loc de **ostatic** "persoană civilă oferită sau reţinută de către un stat, o organizaţie etc. drept garanţie pentru îndeplinirea unor obligaţii asumate sau impuse" ori pentru alte scopuri (din it. *ostatico*). (Pentru ambele vezi DEX, s. v.). Pentru oricine este, cât de cât, atent la felul cum se vorbeşte în jurul său va fi foarte uşor să constate că cele două neologisme sunt mult mai frecvent articulate în variantele greşite, cu **e**, adică *paleativ*, respectiv *ostatec*, decât în formele corecte, cu **i**, aşa cum noi le-am transcris, cu aldine, mai sus (cf. şi *Dicţionar de neologisme*, de Florin Mancu şi Constant Maneca, ediţia a III-a, 1978, s. v.).

Scanned with OKEN Scanner

Fără îndoială, şirul exemplelor – şi de un fel şi de celălalt – ar putea fi destul de uşor sporit cu altele similare. Cele, însă, pe care le-am prezentat aici sunt – credem – suficiente pentru a încheia cu recomandarea şi îndemnul spre o mai mare prudenţă, spre un mai sever autocontrol în folosirea neologismelor, mai ales atunci când, pe lângă forma corectă, ele circulă şi în variante greşite, deviante, care trebuie evitate în actul comunicării. Altfel spus, înainte de a fi folosiţi termeni neologici a căror formă şi al căror sens sunt cunoscute doar aproximativ, este indicat să fie consultate lucările normative existente în acest sens, pentru a ocoli eventualele erori şi, astfel, a nu stârni zâmbetul ironic al celor care ne ascultă sau care citesc ceea ce scriem.

Scanned with OKEN Scanner

ACORDUL ATRIBUTULUI ADJECTIVAL*

(Consemnări)

Între atâtea norme gramaticale care asigură sau, mai bine zis, de care trebuie să țină seama orice exprimare ce aspiră să stea sub semnul corectitudinii, un loc foarte important îl deține acordul gramatical – în toate numeroasele lui forme de manifestare sau concretizare. De altfel, despre acordul gramatical am vorbit deja de câteva ori în prezenta lucrare. Una dintre aceste forme de manifestare o constituie acordul atributului adjectival cu determinatul său, fenomen care – se ştie – nu este altceva decât o potrivire a formei unuia cu forma celuilalt în privința categoriilor gramaticale de număr, gen şi caz. În general, în combinațiile simple, cu un singur termen regent, deci cu determinat unic, acordul atributului adjectival este relativ simplu, nu prezintă nici o dificultate şi se realizează, de obicei, corect. Mai deosebite însă, mai complexe şi solicitând, tocmai de aceea, un spor de atenție, sunt situațiile în care atributul adjectival determină un regent multiplu, format, adică, din doi (uneori chiar mai mulți) termeni. Aceşti termeni sunt substantive sau pronume de acelaşi gen gramatical, sau de genuri diferite, aflându-se fie la acelaşi număr (adică şi unul şi altul la singular, ori şi unul şi altul la plural), fie la numere diferite. Problema care se pune este,

* Apărut în revista "Şcoala Mehedințiului", Serie nouă, anul VIII, 1999, nr. 15, p. 12-13.

Scanned with OKEN Scanner

aşadar, a formei de număr şi de gen pe care va trebui s-o ia atributul adjectival, de regulă postpus[1].

Dintre situaţiile posibile în acest sens, fiecare subordonându-se unei anumite reguli de acord, pentru discuţia de faţă le-am reţinut doar pe acelea în care *acordul* atributului adjectival postpus s-a fixat – prin tradiţie – *numai cu unul*, în speţă *cu cel mai apropiat* dintre termenii multiplului regent, şi anume fie în privinţa numărului şi genului, de ex.: *masă şi greutate* **specifică**, *calitate şi eficienţă* **sporită**, *cântecul şi jocul* **popular**, *limba şi literatura* **română** etc., fie sub aspectul genului, de ex.: *pâine şi cozonac* **proaspăt**, *cartofi şi ceapă* **prăjită**, fie în privinţa tuturor celor trei categorii gramaticale – de gen, număr şi caz – în acelaşi timp, ca în acest exemplu, atât de cunoscut: *formarea limbii şi a poporului* **român**. În toate aceste exemple şi în altele similare este vorba de un acord aşa-numit prin atracţie sau prin influenţă din partea substantivului nemijlocit învecinat cu adjectivul atribut.

De notat însă că, dincolo de cazul unor formule sau îmbinări consacrate prin uz, cum sunt şi unele dintre cele deja amintite: *limba şi literatura română, formarea limbii şi (a) poporului român*, în situaţia cărora atributul adjectival se subînţelege uşor **şi** pe lângă primul termen: *limba* (**română**)*şi*

[1] Cf. Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a "greşelilor"*, ed. a 2-a, 1947, p. 420-425; Valeria Guţu-Romalo, *Corectitudine şi greşeală*, Bucureşti, 1972, p. 40-42; Vasile Breban (coordonator), *Limba română corectă*, Bucureşti, 1973, p. 250-251; Vasile Şerban, *Sintaxa limbii române*. Curs practic, ed. a 2-a, Bucureşti, 1970, p. 157-158; Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, 1986, p. 286.

Scanned with OKEN Scanner

literatura **română**, respectiv *formarea limbii* (**române**) *şi a poporului* **român**, tocmai pentru că totdeauna limba şi literatura, respectiv limba şi poporul (care o vorbeşte) au fost şi sunt gândite ca un binom, ca două realităţi inseparabile, deci, repetăm, dincolo de asemenea cazuri, în multe alte situaţii un astfel de acord prin atracţie poate genera echivocuri, întrucât nu se înţelege suficient de clar dacă atributul se (mai) referă şi la primul component (substantiv) al termenului multiplu, nu doar la ultimul dintre aceştia. Din această cauză, în exprimarea literară actuală acest acord este tot mai des evitat. Atunci când, totuşi, nu este ocolit, trebuie folosit corect. Pentru aceasta se poate recurge la două modalităţi, şi anume: fie se repetă adjectivul atribut pe lângă fiecare dintre cele două substantive, de exemplu: *masă* **specifică** *şi greutate* **specifică**, *pâine* **proaspătă** *şi cozonac* **proaspăt**, fie se foloseşte adjectivul la plural: *masă şi greutate* **specifice**, *calitate şi eficienţă* **sporite**, *pâine şi cozonac* **proaspete**. De asemenea, vom spune despre cineva că are *o inteligenţă şi o sensibilitate* **excepţionale**, deci cu adjectivul atribut la plural, nu la singular: **excepţională**, pentru că s-ar putea înţelege că el se referă doar la *sensibilitate*, nu şi la *inteligenţă*.

Dar acest acord prin atracţie, de care vorbim acum, este – şi lucrările de specialitate subliniază în mod expres acest lucru[2] – nu numai predominant, ci chiar singurul posibil atunci

[2] Vezi, între altele, Mioara Avram, *op. cit.*, p. 286; Vasile Breban (coordonator), *op. cit.*, p. 251.

Scanned with OKEN Scanner

când atributul se exprimă nu printr-un adjectiv propriu-zis, ci printr-un adjectiv *pronominal*. Sublinierea aceasta este, într-adevăr, binevenită. Numai că, în ceea ce priveşte gradul de adecvare şi acceptabilitate a acordului prin atracţie în aceste cazuri, faptele trebuie privite cu prudenţă şi diferenţiat, în funcţie de natura respectivului adjectiv pronominal. Astfel, când atributul este un adjectiv *posesiv* postpus, ca în aceste exemple: "*cartea şi creionul* **meu**", respectiv "*creionul şi cartea* **mea**", "*bunicii şi sora* **ta**", respectiv "*sora şi bunicii* **tăi**" sau "particularităţile *formaţiei şi stilului* **său**", acordul prin atracţie nu prezintă, propriu-zis, o asperitate, el ne apare oarecum firesc, chiar dacă, pentru mai multă precizie, posesivul ar putea fi aşezat pe lângă fiecare din cele două substantive, adică: "*creionul* **meu** *şi cartea* **mea**", "*bunicii* **mei** *şi sora* **ta**", "*formaţiei* **sale** *şi stilului* **său**".

Nu exact acelaşi lucru se poate spune, însă, când atributul este un adjectiv pronominal *nehotărât*. Iată, spre ilustrare, dintre atâtea altele, doar aceste două exemple reţinute din aceeaşi revistă: "În zilele ce premerg Anului Nou, pe strada florilor (în Hanoi) sunt **atâtea** *flori şi pomi*..." (*Orizont*, 15 I 1988, p. 8, col. 1) şi "În acest sentiment stenic al agricultorului... stă perpetua putere de regenerare a energiilor intime şi siguranţa **fiecărui** *gest şi faptă*". (*Orizont*, 15 IV 1984, p. 1, col. 2). De observat că adjectivele nehotărâte sunt aici antepuse regentului multiplu, aceasta fiind topica lor obiectivă. În ambele exemple, e drept, acordul atributului nu

Scanned with OKEN Scanner

putea fi altul decât tot unul prin atracție, cum s-a și realizat, de altfel, de data aceasta însă cu primul din cele două substantive. Dar să recunoaștem că el lasă cititorului sentimentul unui acord incomplet, oricum inadecvat sau chiar greșit. Căci, spunând: *sunt* **atâtea** *flori și pomi* sau *siguranța* **fiecărui** *gest și faptă*, substantivele de pe locul secund *pomi* și *faptă* par să nu mai aibă nici o relație cu adjectivele nehotărâte **atâtea**, respectiv **fiecărui** și să rămână în suspensie. În consecință, credem că în asemenea situații, mai mult decât în oricare altele dintre cele descrise aici, este recomandabil, chiar necesar acordul adjectivului nehotărât *cu fiecare* din cei doi termeni, adică, în exemplele citate: "**atâtea** *flori și* **atâția** *pomi*", respectiv "**fiecărui** *gest și* **fiecărei** *fapte*". Aceasta, desigur, pentru eliminarea oricărei ambiguități, deci în interesul clarității exprimării și – cum spuneam la început – al corectitudinii ei gramaticale.

Scanned with OKEN Scanner

OBSERVAȚII PRIVIND ÎNTREBUINȚAREA UNOR LOCUȚIUNI PREPOZIȚIONALE*

Nu e pentru prima dată când atragem atenția asupra modului impropriu, chiar defectuos, în care ajung să fie utilizate unele prepoziții ca urmare a confundării lor, prin ignorarea sensului acestora, implicit a sensului verbelor cu care se combină şi a contextelor în care sunt plasate. Stăruim acum asupra unor **locuțiuni prepoziționale** (adică îmbinări care prezintă unitate de sens şi au valoare de prepoziție), consemnând maniera în care ele sunt deseori întrebuințate în publicistica şi în presa vorbită din ultima vreme.

Astfel, este ştiut că pentru a indica *deosebirea, contrastul* sau chiar *opoziția* față de ceva (ori cineva), limba română recurge la îmbinarea **spre deosebire de**, calchiată, se pare, după construcția din limba germană *zum Unterschiede von*. Considerând-o, poate, insuficient de... "expresivă" sau chiar tocită prin uz, unii condeieri – nu tocmai începători în ale scrisului – o modifică, parțial, şi scriu **spre diferență de** (locuțiune, mai mult decât probabil, "modelată" după construcția franceză *à la différence de*). Iată, ca dovadă în acest sens, şi câteva exemple (pentru economie de spațiu ne limităm la două): "**Spre diferență de** alți autori [...], Dinu Săraru îi

* Apărut în revista "Limbă şi literatură română", Anul XXVIII, nr. 2, Bucureşti, 1999, p. 8-12.

Scanned with OKEN Scanner

face să vorbească pe eroii săi implicându-i în fapte..." (*Tribuna*, 10 aprilie 1975, p. 5, col. 3); "**Spre diferență de** volumele anterioare, în poemele din acest ciclu autorul se dovedește mai reflexiv" (emisiune TVR1, decembrie 1984). S-a operat, după cum se vede, o substituție: a substantivului **deosebire**, din fondul vechi al limbii, cu neologismul **diferență** (fr. *différence*), pe baza unei sinonimii (parțiale). Lăsând la o parte faptul că în cadrul acestei locuțiuni termenul substituit (*deosebire*), conține note de sens, deci *co-notații* (în speță, nota de contrast, de opoziție) pe care substituentul (*diferență*) nu le evidențiază în aceeaşi măsură[1], ne întrebăm, totuşi, dacă îmbinarea locuțional-prepozițională *spre diferență de* va putea deveni curentă, adică dacă va... prinde şi va câştiga teren în exprimarea de zi cu zi. În loc de răspuns ne vom îngădui să observăm că, într-unul din excelentele sale studii despre poezia eminesciană, G. Ibrăileanu a notat la un moment dat astfel: "*În deosebire de* celelalte elemente ale formei, cred că în privința rimei Eminescu proceda intenționat" (cf. Garabet Ibrăileanu, *Scriitori români şi străini*, EPL., colecția "Biblioteca pentru toți", vol. I, p. 184), aşadar el a scris **în deosebire de**, dar, să recunoaştem, îmbinarea nu a devenit de uz comun, ci a rămas drept una din particularitățile de expresie ale stilului său, deosebit de elegant, de viguros.

[1] Vezi *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), ediția întâi, Bucureşti, 1975, s. v. *deosebire*, respectiv s. v. *diferență*.

Scanned with OKEN Scanner

În mod similar, dar în sens invers, pentru a exprima *legătura* sau *interdependența* unor fapte, însușiri ori situații, sunt folosite, în mod obișnuit, locuțiunile prepoziționale **în funcție de, în raport cu**. Spre exemplu, despre o instituție(întreprindere, societate particulară etc.) se spune că "își întocmește planul de muncă (de activitate) **în funcție de** sau **în raport cu** obiectivele propuse". Prin contaminarea acestor două locuțiuni prepoziționale (mai ales în privința prepozițiilor... "terminale" *de, cu*), s-a obținut în ultima vreme o nouă locuțiune prepozițională, hibridă, și anume **în raport de**, pentru care exprimarea multor vorbitori manifestă azi o adevărată, dar nu și justificată, predilecție[2]. Dintre numeroasele exemple în acest sens, le transcriem aici doar pe acestea: "... își organizează universul poetic **în raport de** o singură trăsătură distinctivă..." (*România literară*, 1974, nr. 46, p. 9 col. 4), sau: "... sobru și totdeauna gândit **în raport de** o dominantă tonală capabilă să impună..." (*România literară*, 2 iunie 1977, p. 18, col. 1), sau încă: "am reorganizat și reamenajat toate secțiile din întreprindere **în raport de** sortimentele pe care le producem" (emisiune Radio, 5 febr.

[2] Cf. Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei, 1986, p. 218: "Limba literară actuală preferă formațiile *alături de, față de, vizavi de*", prin urmare pe cele cu prepoziția *de*, nu pe cele cu prepoziția *cu*: *alături cu, față cu, vizavi cu*, după cum, de asemenea – subliniază aceeași autoare –, limba literară preferă, agreează formația (locuțiunea prepozițională) *în raport cu* și o respinge pe cealaltă, *în raport de*. Vezi și Theodor Hristea, *Sinteze de limba română*, ed. a III-a, București, Editura Albatros, 1984, p. 264; G. G. Neamțu, *Elemente de analiză gramaticală*, București, Editura Științifică, 1989, p. 114-115.

Scanned with OKEN Scanner

1985, progr. I, ora 16). Folosirea acestei îmbinări prepoziționale hibride de către – cum spuneam – condeieri şi vorbitori tot mai numeroşi ar putea fi luată drept semn al unei tendințe în limba română de azi (din ultimele 2-3 decenii). Rămâne, totuşi, de văzut dacă, în cele din urmă, ea va fi atât de larg acceptată încât să se impună în uzul curent al exprimării româneşti literare.

Nu scăpăm aici prilejul de a adăuga, la cele de mai sus, constatarea (mirată şi interogativă) că în ultima vreme (nu mai mult de doi-trei ani) se spune – şi auzim – tot mai des: **funcție de**: "Vom acționa în continuare **funcție de** fondurile care ni se alocă..." (emisiune Radio-actualități, 13 ianuarie 1999); "Bonificațiile din partea băncilor creditoare se vor acorda **funcție de** raportul leu-dolar la data respectivă" (emisiune TVR1, "Ediție specială", februarie 1999), de fiecare dată, se înțelege, în loc de obişnuita şi fireasca **în funcție de**. Poate fi vorba aici – ne întrebăm – de un transfer din limbajul matematic, unde substantivul *funcție* înseamnă "Mărime variabilă care depinde de una sau de mai multe mărimi variabile independente"? (Cf. DEX, s. v.). Dacă da, transferul de care vorbeam reprezintă un abuz[3], căci locuțiunea prepozițională **funcție de** face parte *din* şi trebuie să rămână *în* categoria termenilor (şi limbajelor) de strictă specialitate, aici – *matematică*. Lăsându-se, însă, influențați de o aşa-zisă

[3] Vezi Mioara Avram, *op. cit.*, loc. cit.

Scanned with OKEN Scanner

obişnuinţă existentă în exprimarea unor invitaţi (oameni din sfera afacerilor, comerţului, finanţelor etc.) ai emisiunilor de radio şi de televiziune, tot mai mulţi vorbitori ignoră sensul ei specializat pentru domeniul amintit şi folosesc locuţiunea prepoziţională *funcţie de* şi în contexte pentru care ea este improprie, adică unde (singura) corectă ar fi **în funcţie de**. (De altfel, într-una din agreatele sale rubrici matinale "Ghid de exprimare corectă", la Radio-actualităţi, Şerban Iliescu a incriminat-o... acid, dar, din păcate, efectul nu a fost cel scontat.)

În sfârşit, câteva scurte precizări şi despre alte două locuţiuni prepoziţionale. Prima dintre ele este **pe parcursul**, pereche geamănă a locuţiunii adverbiale **pe parcurs**. Inutil să mai spunem că, datorită frecvenţei sale exagerate, abuzive[4] în exprimarea de azi (ca şi obsedanta şi, deja, enervanta **la ora actuală**), ea a devenit, cum nu o dată s-a şi remarcat, o formulă şablon, un clişeu lingvistic[5] . Substantivul articulat **parcursul**, la origine un participiu, are, potrivit glosărilor lexicografice, sensul de "traiect, drum străbătut sau care urmează a fi străbătut; traseu" (cf. DEX, s. v.). În cadrul amintitei locuţiuni prepoziţionale, acest substantiv a suferit, însă, o mutaţie semantică – din sfera spaţiului în aceea a timpului. Pentru această mutaţie, un argument e chiar faptul

[4] Cf. Mioara Avram, *op. cit.*, p. 219.

[5] Vezi Valeria Guţu Romalo, *Corectitudine şi greşeală (Limba română de azi)*, Bucureşti, , 1972, p. 242-243.

Scanned with OKEN Scanner

că, în cele mai multe dintre apariţiile ei, locuţiunea prepoziţională **pe parcursul** are semnificaţia: "în timpul", "în decursul", "pe durata"[6], aşa cum foarte clar rezultă şi din aceste exemple: "Răspândite **pe parcursul mai multor ani** în paginile revistei arădene [...], tabletele compun un profil mozaicat..." (*România literară*, 20 ianuarie 1977, p. 10, col. 3) şi: "Maniera expresivă s-a decantat **pe parcursul evoluţiei** (atingând punctul în care sensul şi conţinutul acestei teme îşi găsesc transpunerea lapidară...") (*România literară*, 25 noiembrie 1976, p. 18, col. 3).

Atunci când, totuşi, locuţiunea prepoziţională *pe parcursul* pare a fi utilizată cu sens local, adică păstrând în bună parte semnificaţia primară a substantivului *parcurs*, mânuirea ei fie se dovedeşte stângace, prin plasare în contexte nepotrivite, ca în exemplele următoare: "nu vor apărea alte probleme **pe parcursul cărţii**" (*Orizont*, 12 mai 1977, p. 3, col. 4); "Dar în acelaşi timp, **pe parcursul textului**, am descifrat şi scene descinse din..." (*România literară*, 24 martie 1977, p. 16, col. 4), "Aici, **pe parcursul a trei secţiuni**, redutabilul simfonist operează o metaforică transcriere a sugestiilor vizuale" (*Orizont*, 5 octombrie 1978, p. 6), fie, mai neplăcut, duce la o formulare *pleonastică*, de pildă în fraza: "... **pe parcursul drumului** de la piesă la spectacol mulţi potenţiali spectatori pot fi pierduţi..." (*România literară*, 20

[6] Cf. Valeria Guţu Romalo, *op. cit.*, p. 243 şi Mioara Avram, *op. cit.*, p. 219.

Scanned with OKEN Scanner

ianuarie 1977, p. 10, col. 3). Pleonasmul este mai mult decât evident: **pe parcursul drumului** înseamnă "pe *traseul drumului*" sau, mai exact, "pe *drumul drumului*", "pe *traseul traseului*".

Cea de a doua locuțiune prepozițională... promisă și care conține o bună doză de echivoc ne-o oferă acest (nu unic) exemplu: "Am mai observat că, la rândul lor, copiii altfel se comportă când lucrează **alături** sau **împreună cu** părinții lor" (*Flacăra*, 11 iulie 1986, p. 7, col. 3). Mărturisim că nu ne este suficient de limpede dacă adverbul (prepoziție?) *alături* are aici sensul "separat de", sau, dimpotrivă, sensul "laolaltă cu", pentru că disjunctivul *sau* poate fi și un adverb apozitiv: *sau* = *adică*[7]. În cazul în care a fost folosit în acest al doilea înțeles, recomandabil era ca în enunț să fie introdusă, pe lângă adverbul *alături*, și prepoziția *de*, realizându-se, astfel, locuțiunea prepozițională corectă **alături de**[8]. Însă, din păcate, nici în această variantă echivocul nu este pe deplin evitat sau eliminat, întrucât, zicând "copiii altfel se comportă când lucrează *alături de* sau *împreună cu* părinții lor", tot rămâne neclar dacă lucrul copiilor decurge separat (distinct) de al părinților, ori decurge în unire și concomitent cu al părinților.

---

[7] Vezi Ioan N. Bâtea, Dana Bâtea, *Observații asupra lui sau apozitiv*, în revista "Limba română", 1982, nr. 2, p. 117-126.

[8] Cf. Mioara Avram, *op. cit*, p. 218 și Fulvia Ciobanu, *Observații asupra prepozițiilor și locuțiunilor prepoziționale în limba română*, în "Studii de gramatică", vol. II, 1957, p. 100.

Scanned with OKEN Scanner

În consecință, formularea indicată, lipsită de orice ambiguitate, a respectivei fraze ar fi fost, desigur, aceasta: "Am mai observat că, la rândul lor, copiii altfel se comportă când lucrează nu separat, ci **alături de** părinți", sau chiar: "... copiii altfel se comportă când lucrează **alături de** părinți, adică **împreună (laolaltă)** cu aceştia". Se verifică şi se confirmă prin aceasta o regulă aşa-zicând "de fier" a unei exprimări riguros corecte: ori de câte ori se înseriază în coordonare fie verbe cu regim prepoziţional diferit, fie prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale diferite ca sens, trebuie să se recurgă la orice modalitate posibilă (chiar la unele repetiţii sau la unele cuvinte / adverbe – explicative) pentru a putea fi evitate orice echivoc, orice ambiguitate[9] .

În final, o concluzie se impune de la sine: ca şi în cazul prepoziţiilor, utilizarea locuţiunilor prepoziţionale trebuie să ţină seama de anumite reguli şi restricţii gramaticale şi semantice. Altminteri, exprimarea rămâne tot timpul pândită de riscul unor stridenţe şi devieri de la norma literară, pe care nici dorinţa (intenţia) cea mai sinceră (omenesc-firească) de originalitate nu le poate scuza ori justifica.

[9] Vezi, în acest sens, Mioara Avram, *op. cit.*, p. 215-216.

Scanned with OKEN Scanner

DESPRE FOLOSIREA ADJECTIVELOR PRONOMINALE *"NICI UN", "NICI O"**

În categoria adjectivelor pronominale sunt cuprinse şi acestea două: **nici un** şi **nici o**, adjective pronominale negative, la care ne vom referi aici. După cum se ştie, ele apar numai în propoziţii cu predicatul la forma *negativă* şi stau totdeauna *înaintea* substantivului determinat. Deci au o topică fixă. De exemplu: "Nu a plecat **nici un** elev"; "Nu a cumpărat **nici o** carte"; "Nu m-am dus la **nici un** film" etc.

Când substantivul determinat este, din punct de vedere sintactic, un complement (oricare) construit cu *o prepoziţie*, ca în ultimul exemplu de mai sus ("Nu m-am dus *la nici un film*"), locul acesteia va fi totdeauna *înaintea* adjectivelor pronominale amintite, întocmai ca în oricare altă situaţie în care adjectivul precedă substantivul. Spunem, de pildă, firesc şi în conformitate cu norma literară: "Nu m-am întâlnit *cu nici un coleg*"; "Nu-mi amintesc *de nici o întâmplare*"; "Nu-l văd venind *din nici o parte*"; "Nu pot pleca *în nici un caz*".

Se impune o precizare, şi anume: adjectivele **nici un, nici o** constituie, din punct de vedere morfologic, câte o **unitate** ale cărei elemente componente (**nici** şi **un**, respectiv **o**) sunt inseparabile, adică între ele nu poate fi introdus un alt cuvânt,

---

*Apărut în revista "Limbă şi literatură română", Anul XXVII, nr. 3, Bucureşti, 1999, p. 10-12.

Scanned with OKEN Scanner

în speță o prepoziție[1]. Am considerat necesar să atragem atenția asupra acestui fapt, întrucât se observă că el nu este totdeauna respectat ca atare, mai ales în exprimarea cotidiană orală[2].

Astfel, în cazuri de felul celor menționate imediat mai înainte, unii vorbitori schimbă locul prepoziției, plasând-o, în mod cu totul nepermis și nejustificat, între componentele celor două adjective acum în discuție, "spărgând", prin urmare,unitatea acestor adjective pronominale negative[3]. Citățm în acest sens câteva din exemplele tot mai frecvente în ultima vreme: "*Nici într-un caz* nu putem veni mai repede"; "N-am putut să-l conving *nici într-un fel*"; "*Nici într-o profesie*

---

[1] Vezi Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, 1986, p. 149: "Unitatea morfologică a lui *nici un(ul)* ca pronume sau ca adjectiv negativ rezultă din caracterul lor nedisociabil în limba literară: se spune corect *pe nici unul dintre noi*, nu *nici pe unul*, și *în nici un caz*, nu *nici într-un caz* (bineînțeles, nu e vorba aici de *nici pe unul, nici pe altul* sau *nici într-un caz, nici 'în altul*, care sunt corecte, dar nu conțin pronume sau adjective negative)". Pentru caracterul unitar al pronumelor *nici unul, nici una* și al adjectivelor negative *nici un, nici o* (caracter mai mult subînțeles, acolo, decât explicit afirmat), vezi *Gramatica Academiei*, 1963, vol. I, p. 179 și Al. Graur, *Gramatica azi*, București, Editura Academiei, 1973, p. 144.

[2] În acest sens – și în concordanță cu cele arătate în nota precedentă – Iorgu Iordan, în *Limba română contemporană* (ediția a doua, București, 1956, p. 402), citând, din diverse publicații (cum însuși spune), exemplele: *nici pe unul dintr-înșii; nici într-un caz*; nu-i place să se lase stăpânit *nici de una din aceste tendințe*, precizează foarte clar: "Astfel de construcții, curente în vorbirea familiară și populară [ori, mai ales, regională – n. n.] trebuie evitate în limba scrisă".

[3] În lucrarea (colectivă) *Limba română corectă* (coordonator Vasile Breban), București, Editura Științifică, 1973, p. 55, se vorbește de o așa-zisă independență a celor două componente: *nici un(ul), nici una (o)*, însă este neîndoios că autorii s-au gândit la o independență doar *grafică* (nu și morfologică), motiv pentru care, adaugă ei, "se scriu despărțit, având rol de pronume sau de adjectiv negativ: *Nici unul..., Nici un zgomot, nici o adiere* de vânt nu se simte (Vlahuță)" (exemplul din urmă este preluat din *Gramatica Academiei*, 1963, vol. I, p. 179).

Scanned with OKEN Scanner

nu există atâtea satisfacţii ca în aceea de educator"; "*Nici într-o parte*, pe unde am lucrat, nu m-am simţit aşa de bine ca în mijlocul acestui colectiv"; "*Nici într-o staţie* n-am putut coborî să iau apă" etc. Totodată, să se observe aici – fapt deloc neglijabil pentru discuţia noastră – că în fiecare din exemplele abia citate s-a schimbat nu numai *locul* prepoziţiei, ci şi *prepoziţia* însăşi: **în** cu **întru**, ceea ce conferă componentelor **un** şi **o** un statut morfologic vag, difuz (dacă nu chiar... confuz). Revenind însă, trebuie să precizăm că în toate aceste situaţii şi în altele similare, exprimarea corectă ar fi fost, desigur, aceasta: **în nici un caz, în nici un fel, în nici o altă profesie, în nici o parte, în nici o staţie** etc.

Greşeala semnalată aici evidenţiază o notă de stângăcie în exprimarea celor care o săvârşesc. Ea poate avea, ca să spunem aşa, două "surse".

Prima: pornind de la aspectul afirmativ al acestor construcţii *prepoziţionale*, de pildă: *într-un caz, într-un fel, într-o parte, într-o profesie* etc., pentru unii vorbitori pare mai puţin... complicat şi, deci, mai îndreptăţit, din punctul lor de vedere, să le confere aspect negativ prin simpla antepunere a adverbului negativ *nici*, ei ajungând să spună, cum s-a văzut: *nici într-un caz, nici într-un fel, nici într-o parte* etc. Aceasta, probabil, şi în virtutea unei analogii pe care ei o stabilesc cu adverbe şi locuţiuni adverbiale negative, ca: *nicidecum, nicidecât,* care conţin o prepoziţie (*de*) şi în care adverbul *nici* stă, după cum se vede, înaintea acesteia.

Scanned with OKEN Scanner

A doua "sursă" a greşelii – şi, poate, cea mai plauzibilă – trebuie văzută în influenţa exercitată de acele situaţii în care adverbul *nici* nu mai apare drept element de compunere, ca mai sus, ci drept element corelativ cu el însuşi în cadrul raportului de coordonare copulativă cu sens negativ, de tipul **nici... nici**. De exemplu: "Ajutorul promis nu venea **nici dintr-o parte, nici din cealaltă**"; "**Nici într-un caz, nici în celălalt** munca lor nu va rămâne nerăsplătită" etc. Numai că în asemenea situaţii nu avem a face cu pronume sau adjective negative[4]. Dar, firește, oricare ar fi aceste "surse" sau, mai exact spus, cauze care favorizează fenomenul gramatical constatat, ele nu-l pot scuza sau îndreptăți *din* perspectiva normelor exprimării literare.

Greşeala poate fi însă evitată uşor dacă se va ține seama că adjectivele *nici un, nici o* reprezintă, cum am spus, *unități* morfologice ca oricare adjectiv şi că atunci când funcția sintactică a substantivului determinat de ele reclamă folosirea unei prepoziții, aceasta va trebui să le *preceadă* în enunț. Căci dacă e firesc să spunem: "L-am întâlnit **pe acel** elev" sau "Am intrat **în acea** sală", aşezând, adică, prepoziția înaintea adjectivului demonstrativ *acel, această*, e tot atât de firesc şi necesar să zicem: **în nici un caz, în nici un fel, în nici o situație, în nici o parte** etc., păstrând, adică, aceeaşi topică a

[4] Cf. *supra*, nota nr. 1, Mioara Avram, *op. cit.*, p. 149, precizarea pe care autoarea o face între paranteze ("bineînțeles nu e vorba aici de...").

Scanned with OKEN Scanner

prepoziției, și nu: *nici într-un caz, nici într-un fel, nici într-o parte* etc.

În concluzie, vom spune și noi că **în nici un caz** *nu se poate spune așaîntr-o bună limbă românească.*

Scanned with OKEN Scanner

IARĂŞI DESPRE FOLOSIREA UNOR PREPOZIŢII ÎN PRESA VORBITĂ ACTUALĂ *

S-a vorbit şi s-a scris relativ mult şi, e sigur, se va mai scrie despre folosirea corectă a prepoziţiilor în general şi a anumitor prepoziţii în special, în construcţii sintactice dintre cele mai obişnuite şi mai frecvente în exprimarea uzuală, cotidiană. Astfel, a stârnit, se ştie, discuţii pasionate în decursul anilor, întrebarea: care dintre următoarele două perechi de enunţuri este, sau ar trebui să fie, cea corectă: "(i-am cerut un) pahar *de* apă" ori "(i-am cerut un) pahar *cu* apă"[1], respectiv "şi-a pus căciula *în* cap" ori "şi-a pus căciula *pe* cap"?[2] Răspunsul nu a fost – lucru cunoscut – unul singur, tranşant,

---

* Apărut în revista "Limbă şi literatură", vol. I, Bucureşti, 1999, p. 29-35.

[1] Cf. Al. Graur, *Gramatica azi*, Bucureşti, Editura Academiei, 1973, p. 168: "Până pe la începutul secolului nostru se cerea numai *un pahar de apă* (paharul exprimând aici *cantitatea*), de atunci încoace s-a răspândit şi a ajuns astăzi aproape generală formula *un pahar cu apă*". Mai pe larg despre tendinţe şi greşeli în folosirea unor prepoziţii în locul altora în actul comunicării şi în dinamica limbii, vezi Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1968, p. 326-333; Theodor Hristea,(coordonator), *Sinteze de limba română*, ediţia a III-a, Bucureşti, Editura Albatros, 1984, p. 266-269 (mai departe vom cita prescurtat *Sinteze*); Mioara Avram, *Gramatica pentru toţi*, Bucureşti, Editura Academiei, 1986, p. 216-217 (în continuare vom cita prescurtat *Gramatica*).

[2] Vezi *Gramatica Academiei*, ediţia a doua, Bucureşti, 1963, vol. I, p. 362, Observaţie: "În *a-şi pune pălăria î n cap* prepoziţia *în*, considerată greşit ca exprimând pătrunderea în interiorul unui obiect, a fost înlocuită cu *pe* (*a-şi pune pălăriap ecap*)". Al. Graur, în *Tendinţele actuale...*, p. 331, consideră, din contră, că această formulă din urmă, cu prepoziţia *pe*, chiar s-a generalizat: "... astăzi rareori mai spune cineva altfel decât *a pune pălăriap ecap, n-am păr p e cap* (şi chiar *ţi-ai îndesat căciula p ecap*)".

Scanned with OKEN Scanner

în favoarea uneia sau în favoarea celeilalte dintre aceste construcții cu prepozițiile menționate și cred că nici n-ar fi putut fi câtă vreme fiecare în parte reprezintă varianta sau formularea corectă în situații și contexte *anumite*. Astfel, în paranteză fie zis, presupunând, de exemplu, că cineva primește, la un moment aniversar, un cadou, împachetat, și nu știe ce se află în acel colet, însă, despachetându-l, constată că acolo sunt seturi de pahare felurite: pahare *de* apă, pahare *de* vin, pahare *de* bere, pahare *de* șampanie etc., și, într-o bună zi, spărgând, din greșeală, unul dintre ele, va spune: "am spart un pahar *de* apă (*de* vin, *de* bere, *de* șampanie)", utilizarea prepoziției **de** va fi în toate aceste cazuri corectă, prepoziția **de** având aici sensul prepoziției **pentru** și indicând, evident, d e s t i n a ț i a (adică: pahare cu care se bea apă, cu care se bea vin, cu care se bea șampanie etc.). Și tot corectă este întrebuințarea aceleiași prepoziții în contexte ca acestea: "a băut doar un pahar *de* vin și deja s-a amețit" sau "din neatenție a vărsat un pahar *de* vin pe masă" etc., contexte în care prepoziția **de** indică acum c o n ț i n u t u l și are valoarea prepoziției **cu**, aflându-se în distribuție liberă cu aceasta. Rezultă de aici – loc comun pentru lingviști – că semnificația verbului din enunț (aici "a băut", "a vărsat") și, în genere, vecinătatea de context vin mai totdeauna să înlăture ambiguitățile privind valoarea ori sensul cuvintelor.

Presupunând, dimpotrivă, că, de pildă, unui musafir gazda i-a servit pe tavă trei pahare, fiecare umplut cu un alt

Scanned with OKEN Scanner

lichid: suc, vin sau bere, el va putea spune: "gazda a fost foarte amabilă, mi-a adus pe tavă – să aleg eu – un pahar *cu* suc, un pahar *cu* vin şi un pahar *cu* bere". Nu încape nici cea mai mică îndoială că de data aceasta prepoziţia **cu** este cea indicată şi corect folosită, ea vizând aici nu numaic o n ţ i n u t u lrespectivelor pahare, ci, implicit, şif e l u lbăuturilor conţinute[3].

Închizând aici această (cam întinsă, dar, sperăm, foarte utilă) paranteză, trebuie spus că discuţia privind îmbinările citate chiar la începutul rândurilor de faţă se pare că nu este nici azi definitiv încheiată, iar noi nu intenţionăm s-o reluăm sau – şi mai puţin – s-o extindem acum, în aceste pagini. Am invocat-o aici doar ca punct de referinţă (eventual şi de plecare) şi, totodată, pentru a avea, cum se spune mai nou, "undă verde" către ceea ce am dori să prezentăm în continuare. Avem în vedere tot *prepoziţia*, şi anume maniera, nu totdeauna adecvată, în care unele prepoziţii sunt folosite în primul rând în presa vorbită la radio şi la televiziune (dar şi în stilul publicistic – cotidiane, reviste şi publicaţii hebdomadare sau mensuale).

A. Începem cu prepoziţia **despre**. O întâlnim, o auzim sau o vedem plasată acolo unde nu-i este locul potrivit (sau

[3] Pentru sensurile prepoziţiilor *cu, de, în, pe* sau *despre, de către, din, dintre, la, printre* (la care ne vom referi mai departe), precum şi ale altor prepoziţii, vezi studiul dens al Laurei Vasiliu, *Schiţă de sistem al prepoziţiilor limbii române*, în *Studii de gramatică*, vol. III, 1961, p. 11-42; cf. şi idem, *Câteva observaţii asupra conţinutului semantic al prepoziţiilor în lumina categoriilor generalului şi a particularului*, în *Probleme de lingvistică generală*, vol. III, 1961, p. 130-148. Vezi, de asemenea, şi *Gramatica Academiei* (1963), vol. I, p. 329-333.

Scanned with OKEN Scanner

cel mai potrivit) şi – anticipăm – această întrebuinţare nu este întâmplătoare şi nici datorată grabei în exprimare. Nu poate fi adusă în discuţie o asemenea motivaţie pentru că exemplele pe care le-am reţinut pe fişele noastre nu sunt sporadice, izolate, ci dimpotrivă. Din numărul, considerabil, al acestora transcriem aici doar câteva, reţinute, subliniem, cu precădere din emisiunile transmise pe posturile – central şi teritoriale – de radio, mai puţin din cele transmise pe posturile de televiziune. Citãm:

(a) "... acum *nu ne ocupăm d e s p r easta*" (TVR_1, 11 XII 1993, ora 22^{30}).

(b) "*D e s p r e* alte aspecte, nu mai puţin importante, ale acestei chestiuni *ne vom ocupa* într-o emisiune viitoare" (Radio Bucureşti, 12 XII 1994).

(c) "Oamenii au dreptul *să se ocupe d e s p r e*aceste lucruri" (Radio Timişoara, 27 X 1993, emisiunea "De drept vorbind").

(d) "Toată conducerea Societăţii [societate aici = întreprindere, fabrică, asociaţie – n. n.] noastre *se preocupă d e s p r e*bunul mers al acesteia" (Radio Timişoara, 14 XII 1994).

(e) "Astăzi *ne-am interesat* pentru dumneavoastră *d e s p r e* realizările viitoare în oraşul Slatina-Olt" (Radio Bucureşti, 7 I 1994, emisiunea "De vorbă cu primarii"); "*Ne-am interesat* pentru dumneavoastră *d e s p r e* ceea ce s-a petrecut acolo" (Radio Bucureşti, emisiunea "Postmeridian" din 3 II 1995).

Scanned with OKEN Scanner

(f) "Colegul meu *s-a interesat* pentru ascultători *d e s p r e* ce s-a petrecut, de fapt, acolo" (Radio Timişoara, 5 XII 1994).

(g) "Mulți ascultători *au a se plânge d e s p r e* abuzurile unor agenți economici" (Radio Bucureşti, 21 XI 1994).

(h) "*Îmi aduc aminte d e s p r e* un episod dureros" (Radio Timişoara, 10 V 1994).

Curmând aici şirul exemplelor, ceea ce ne atrage numaidecât atenția şi surprinde, neplăcut, simțul lingvistic obişnuit este că prepoziția **despre** apare plasată, cum spuneam mai sus, în vecinătatea, în "compania" unor verbe care, semantic, n-o tolerează, o resping. Altfel zis, verbe ca (le enumerăm în ordinea exemplelor): *a se ocupa* ("ne vom ocupa", "nu ne ocupăm", "să se ocupe"), *a se preocupa* ("se preocupă"), *a se interesa* ("ne-am interesat", "s-a interesat"), *a-şi aduce aminte* ("a-şi aminti", "îmi aduc aminte") au un alt regim prepozițional, unul pentru care specifică şi consacrată prin uz este prepoziția simplă **de**[4] – instrument de introducere a complementului indirect cerut chiar de aceste verbe, şi de altele, firește[5] –, şi nicidecum prepoziția *d e s p r e*[6].

---

[4] Cf. Ion Coteanu, *Gramatica de bază a limbii române*, Bucureşti, Editura Albatros, 1982, p. 158-164 şi 262-264.

[5] Vezi Mioara Avram, *Gramatica*, p. 299-303 şi *Gramatica Academiei* (1963), vol. II, p. 159-168.

[6] În *Gramatica Academiei* (1963), vol. II, p.350, O b s e r v a ț i e, se precizează: "Construcția *a se ocupa despre ceva*, în loc de *a se ocupa de ceva* este nerecomandabilă".

Scanned with OKEN Scanner

Privitor la verbele *a se ocupa* şi *a se preocupa*, care seamănă bine şi ca formă şi ca înţeles, Iorgu Iordan atrăgea atenţia, cu mai mult de o jumătate de secol în urmă, că ambele se construiesc cu prepoziţia **de**: *mă ocup (mă preocup)* **de** *ceva (cineva)*, ca şi în franceză, de altfel: "je m'occupe *de* quelque chose", respectiv "se préoccuper *de* quelque chose", şi nu cu prepoziţia *despre*[7]. "Punctul de plecare al acestei confuzii dintre *de* şi *despre* îl constituie, cu siguranţă, construcţiile sinonime în care pot figura ambele prepoziţii, fără deosebire, de pildă: *vorbesc d e s p r e ceva (cineva)* şi *vorbesc d e ceva (cineva)*" – afirmă autorul amintit[8]. Numai că, adăugăm noi, o atare explicaţie (printr-o aşa-zisă contaminare sau analogie) nu scuză totuşi folosirea stângace a prepoziţiei *despre* în combinaţie cu verbele amintite.

Şi dacă, totuşi, în cazul unora dintre exemple s-ar putea admite – supralicitând, desigur – că prepoziţia *despre* ar introduce un complement circumstanţial de relaţie (vezi *supra*, exemplele de la *c, f, g*), aceasta nu-i decât interpretarea, posibilă, a unui lingvist (gramatician), şi este cu totul improbabil ca autorii acelor enunţuri să se fi gândit la aşa ceva sau în acest sens.

---

[7] Cf. Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a "greşelilor"*, ed. a doua, Bucureşti, 1947, p. 352, 387.

[8] Cf. *ibidem*, p. 387-388; vezi, de acelaşi, şi *Limba română contemporană*, ed. a doua, Bucureşti, 1956, p. 481.

Scanned with OKEN Scanner

Putem afirma, prin urmare, că în exemplele amintite – şi în altele similare – întrebuinţarea prepoziţiei *despre* în locul celeilalte, *de*, este forţată, artificială, şi *incorectă*, dând în vileag, din partea vorbitorilor respectivi, un scăzut simţ al limbii şi, drept consecinţă, un slab control al propriei exprimări.

B. Acelaşi fenomen de confuzie între prepoziţii, adică de întrebuinţare a uneia în locul alteia, ne întâmpină şi în cazul prepoziţiei (tot compuse) **de către**, folosită şi ea, uneori, de o manieră şi mai inadecvată. (Facem precizarea că nu este, aici, vorba despre întrebuinţările prepoziţiei *de către* cu sens local – "hotarul *de către pădure*" – sau temporal – "*de către dimineaţă* am avut un vis urât" –, utilizări pe care, îndreptăţit, *Gramatica Academiei*, 1963, vol. I, p. 348 şi 349, le consideră "învechite şi regionale".).

Exemplele care urmează sunt mai mult decât concludente în acest sens:

(a) "*Este vorba d ec ă t r eedilii* noştri, adică *d ec ă t r e*primari, cărora le-am dat votul şi am rămas numai cu speranţele" (Radio Bucureşti, 18 VI 1995, emisiunea "Studio deschis").

(b) "*E vorba d ec ă t r e cei doi invitaţi* ai noştri" (TVR_1, 28 IV 1996 – vorbeşte realizatoarea emisiunii!).

(c) "Se apropie de balon celălalt fundaş al echipei, *este vorba d e c ă t r e Macavei*, şi..." (Radio Bucureşti, 7 V 1997, emisiune sportivă – vorbeşte, evident, crainicul reporter aflat la faţa locului).

Scanned with OKEN Scanner

(d) "Multă vreme Cazinoul [din Sinaia – n. n.] *a aparţinut d e c ă t r e administraţia* locală, adică *d e c ă t r e* primărie" (TVR_1, 4 I 1996).

După cum se vede, confuzia se produce de această dată în sens invers faţă de ceea ce am constatat mai sus sub *A.*, în speţă prepoziţia *de către* substituie – absolut nejustificat şi inexplicabil – prepoziţia **despre** (şi prepoziţia **de**, cu care, aici, *despre* se înscrie în raport de sinonimie relativă). Lucrările normative şi cele de gramatică nu omit să consemneze, apăsat, că, potrivit cerinţelor limbii române literare, singura întrebuinţare corectă a prepoziţiei compuse *de către* este aceea de element specific şi specializat pentru construcţia şi, totodată, pentru identificarea complementului de agent pe lângă un predicat verbal la diateza *pasivă*[9] ("casa *este locuită d ec ă t r e proprietari*") sau pe lângă un participiu (supin) cu sens pasiv (casă *locuită d e c ă t r e proprietari*, casă *de locuit d e c ă t r e proprietari*) ori un adjectiv derivat cu sufixul *-bil*[10] (casă *locuibilă d e c ă t r e proprietari*). Or, nimic din toate acestea nu se regăseşte în exemplele pe care le-am citat

---

[9] Vezi Mioara Avram, *Gramatica*, p. 303: "... prepoziţia *de către* este considerată *marcă a complementului de agent* [s. n.] (care se identifică fără echivoc prin întrebarea *de către cine?*) pentru că, spre deosebire de polisemanticul *de*, nu a r ea l t ev a l o r i[spaţiat de noi] în limba contemporană". Cf., de asemenea, Paula Diaconescu, *Exprimarea complementului de agent în limba română*, în *Limba română*, 1959, nr. 2, p. 3-18, şi *Gramatica Academiei* (1963), vol. II, p. 169-170.

[10] Vezi Mioara Avram, *Cu privire la definiţia complementului de agent şi a complementului sociativ*, în *Limba română*, 1968, nr. 5, p. 468-471.

Scanned with OKEN Scanner

mai sus, astfel încât prezența prepoziției *de către* în cuprinsul lor este de-a dreptul bizară. Ba mai mult, în exemplele de la *(a)* și *(d)* ea apare repetată ("*de către* edilii noștri, adică *de către* primari", respectiv: "a aparținut *de către* administrația locală, adică *de către* primărie"), semn că pentru vorbitorii respectivi utilizarea, total greșită, a prepoziției *de către* în asemenea contexte nu este doar o întâmplare, o... "alunecare de limbaj", ci, din contră, este deja o deprindere fixată, pe care cu greu o mai pot corija. Să mai notăm că exemplul de la *(d)* mai păcătuiește și prin aceea că verbul *a aparține* reclamă un complement indirect în dativ (*aparține cuiva*), iar nu **aparține de către* și nici chiar *aparține de*, cu toate că formula din urmă pare să fie azi tolerată prin analogie cu *a ține de...*, între cele două verbe – *a ține* și *a aparține* – existând, desigur, o asemănare (înrudire) nu numai în planul formei, ci și în acela al conținutului[11].

Să admitem că în cazul exemplelor, deja citate, de folosire complet inadecvată a prepoziției compuse *de către* ar putea exista o scuză: aceea că autorii enunțurilor respective nu au urmat (nu au absolvit) cursurile unei facultăți cu profil filologic. Această scuză sau îngăduință nu mai poate fi în nici un fel invocată atunci când greșeala incriminată aparține unui profesor de limba română care este și poet*. Recentul său volum de poezii, *Contestreno* (Timișoara, Editura Mirton,

[11] Cf. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană* (1956), p. 481.

* În mod deliberat trecem sub tăcere numele acestui pitoresc personaj.

Scanned with OKEN Scanner

1998), cuprinde şi poezia *Omul din Sud*, din care citãm versurile de la sfârşit: "Aud cum mă fluieră omul din sud / Is-o fi zicând Dispe / Căci el se-ntinde sudului; / El se toarnă în pahar şi se iubeşte / Eu o fac cu vertebrele. O / Pasăre în forţă pentru sutura de sus: e / Vorba *de* grilajul acela modulat şi *de* / *Către* puţină linişte".

Dincolo de faptul că – e drept – nu avem o prea "aplicată" aderenţă la poezii de o atare... profunzime, noi reţinem ceea ce intră în sfera subiectului de care ne ocupăm aici, adică semnalăm construcţia: "e vorba de grilajul acela modulat şi *de către* puţină linişte" în care prepoziţia compusă *de către* este folosită "pieziş", în opoziţie cu normele limbii literare. După această dovadă, clară, a faptului, orice alt comentariu în acest sens ni se pare a fi de prisos.

C. Dar nicidecum de prisos nu ni se pare să semnalăm că nu de puţine ori intenţionându-se separarea şi individualizarea unui obiect (obiect înţeles în sens larg, gramatical) dintr-un grup de obiecte (inclusiv persoane) de acelaşi fel, se folseşte, nu întru totul justificat, prepoziţia **din** în locul prepoziţiei **dintre**, şi aceasta probabil în virtutea faptului că – aşa cum precizează Iorgu Iordan şi Theodor Hristea[1 2] – *din* încă îşi mai păstrează valoarea partitivă pe care

[12] Cf. Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a "greşelilor"* (1947), p. 388-391, şi Theodor Hristea, *Sinteze*, p. 266. Theodor Hristea ţine chiar să adauge: "nu încape îndoială că, în limba actuală, *dintre* câştigă teren în detrimentul lui *din* şi că va veni o vreme când această ultimă prepoziţie (prea bogată în sensuri) îşi va pierde, într-o foarte mare măsură, funcţiunea ei partitivă (*ibidem*, p. 266).

Scanned with OKEN Scanner

a avut-o şi cu care a fost întrebuinţată mult mai devreme decât *dintre* (< *de* + *între*).

Astfel, auzim frecvent: "(nici) unul *din* ei (*din* oameni)", "un om *din* aceştia (*din* aceia)", "(nici) una *din* ele (*din* femei)", "o femeie (o carte) *din* acestea (*din* acelea)" etc., în loc de: "(nici) unul **dintre** ei (**dintre** oameni)", "un om **dintre** aceştia (**dintre** aceia)", "(nici) una **dintre** ele (**dintre** femei)", "o femeie (o carte) **dintre** acestea (acelea)" etc.[13] Dacă pe poziţia pronumelui la plural (*ei, aceştia, ele, acestea, aceia, acelea* etc.) apare un substantiv la singular cu sens colectiv, prepoziţia corect folosită va fi totuşi **din**: "un om **din** *mulţime*","un elev **din** *clasă*", "un student **din** *grupă*" etc. În cazul în care este vorba de două (sau mai multe) substantive cu sens colectiv, fiecare, desigur, cu formă de plural, va reintra în drepturile ei prepoziţia **dintre** şi, prin urmare, se va spune corect: "una **dintre** (cele patru) *clase* se va interesa de...", "unul **dintre** aceste *ansambluri* va participa la concurs" etc.

Mult mai frapante sunt cazurile în care aceeaşi prepoziţie **dintre** este, iarăşi în mod forţat, substituită cu *printre*, ca în acest exemplu: "În sfârşit, *printre* problemele eseului nu poate lipsi aceea a lecturii" (*România literară*, 13 aprilie 1978, p. 11, col. 4), unde prepoziţia inclusă (*printre*) este complet nepotrivită în prezenţa verbului *a lipsi*, al cărui câmp semantic

[13] Pentru multe alte confuzii şi substituţii între (diverse) prepoziţii vezi, pe larg, Mioara Avram, *Gramatica*, p. 216-217 şi *Probleme ale cultivării limbii referitoare la prepoziţii*, în revista *Limbă şi literatură*, vol. III, 1987, p. 327-332; Valeria Guţu Romalo, *Corectitudine şi greşeală* (*Limba română de azi*), Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1972, p. 70-74, şi Theodor Hristea, *Sinteze*, p. 266-269.

Scanned with OKEN Scanner

n-o admite ca unealtă de construcție a vreunei funcții sintactice. Spunem, firesc: "a lipsi **dintre**", nicidecum "a lipsi *printre*".

În finalul acestor consemnări să mai notăm că o anume alternanță – nu știm cât de justificată – poate fi constatată foarte frecvent și între prepozițiile **pe** și **la**, în formulări ca: "merge cu 100 de km **pe** oră", respectiv "merge cu 100 de km **la** oră"[14], respectiv între **cu** și **la** în limbajul comercial, unde s-a răspândit și, cum ar zice cronicarul, s-a... lățit cu rapiditate expresia: "avem pantofi (stofă etc.) **la**..." (și urmează precizarea prețului), în loc de "avem pantofi (stofă etc.) **cu**... (atâția lei perechea, metrul etc.)". Mai exact spus, aproape orice cumpărător, intrând într-un magazin cu articole de încălțăminte ori de îmbrăcăminte sau de stofe ori cu produse alimentare, va întreba: "Aveți... (cutare articol, sortiment etc.)?". La răspunsul afirmativ al vânzătoarei, același cumpărător va întreba: "**La** ce preț?" Răspunsul nu va întârzia să vină pe... aceeași structură: "**La** trei sute de mii perechea" (dacă, de exemplu, e vorba de pantofi), "**La** două sute de mii metrul (dacă e vorba de stofă sau pânză), "**La** treizeci de mii kilogramul" (dacă e vorba de alimente), adică, de fiecare dată, eludându-se pur și simplu, din formula de răspuns, substantivul *preț*[15].

---

[14] Vezi Al. Graur, *Gramatica azi*, 1973, p. 168.

[15] În *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), p. 485, s. v., despre prepoziția *la* introducând un complement circumstanțial de mod, se menționează: "Expr. *La preț* (sau *la prețul*) *de...* = *cu prețul*, contra prețului...".

Scanned with OKEN Scanner

Se subînțelege, desigur, că formula de răspuns cu prepoziția *la* (în loc de *cu*) a fost... indusă de formula interogativă, cu aceeași prepoziție: "*la* ce preț?". Întrebarea ce trebuie pusă nu este, totuși, aceasta, ci alta: poate fi considerată formularea cu prepoziția *la* un calc după expresia din limba franceză "*à quel prix*"? – alături de care se folosește și formula interogativă "*combien ça coûte*"? Drept răspuns, lăsăm stimaților cititori libertatea (și dreptul vorbitorului cu ascuțit simț lingvistic) să hotărască ei înșiși care formulare este (ar trebui să fie) corectă și se va impune în cele din urmă – cea cu prepoziția **la**, sau cea cu prepoziția **cu**. După cum, de asemenea, tot dumnealor vor avea un important rol în ceea ce privește extinderea/restrângerea opțiunii pentru (sau tendinței spre) formulările, mai vechi: *suferă* **de** *inimă, suferă* **de** *stomac, suferă* **de** *ficat* etc.[16], sau, dimpotrivă, pentru mai noile *suferă* **cu** *inima*, *suferă* **cu** *stomacul, suferă* **cu** *ficatul* etc.[17]

Oricum, un fapt rămâne, de necontestat: dacă este adevărat că prepoziția reclamă (chiar impune) un anumit regim cazual termenului nominal pe care-l precedă, tot atât de adevărat este și că ea răspunde, la rându-i, unui regim de construcție (deci unui regim semantic) în combinație cu anumite verbe, adjective, adverbe etc. Putem spune, de

[16] Cf. Mioara Avram, *Gramatica*, p. 217, Theodor Hristea, *Sinteze*, p. 268.

[17] În formulele (expresiile) *de exemplu* și *spre exemplu* prepozițiile *de* și *spre* se află în raport de variație liberă (sau de substituție reciprocă).

Scanned with OKEN Scanner

exemplu, *cântă* **din** *fluier / cântă* **la** *fluier*, dar, evident, nu mai putem zice *cântă din pian*, în loc de *cântă* **la** *pian* şi nici *cântă la frunză* în loc de *cântă* **din** *frunză*, după cum, de asemenea, în ciuda beneficiului că diversifică exprimarea, nu ne putem pronunța, acum, cu toată certitudinea, care dintre construcțiile: *avid* **de** *putere, avid* **după** *putere* sau chiar *avid* **pentru** *putere* este mai potrivită şi mai recomandabilă. Soluția ultimă o va hotărî limba însăşi, în dinamica ei neîntreruptă, "limpezitoare".

Scanned with OKEN Scanner

DESPRE APOSTROF [‘]*

Ca semn ortografic, alături de cratimă sau liniuța de unire, *apostroful* își are rolul și rostul său, în situații anume, bine știute. Apelăm, pentru aceasta, în primul rând, cum e și firesc, la *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* (ÎOOP), ediția a IV-a, 1983, București, Editura Academiei, unde, la pagina 82, se afirmă – doar atât: “marchează absența accidentală în rostire a unor sunete” și se dau aceste exemple: *Las’pe mine, Un’te duci?* Desigur, ceea ce oferă, mai ales unui elev, ÎOOP – lucrare la care apelează, pentru o bună și rapidă informare, publicul cel mai larg – este numai pe jumătate din ceea ce ar fi de spus; este, adică, insuficient, cel puțin din două motive: pe de o parte, propoziția “marchează absența accidentală a...” nu reprezintă, propriu-zis, o... definiție, iar, pe de altă parte, apostroful marchează nu numai absența unor *sunete* (în scris a unor *litere* – n. n.), ci și altceva. Deschidem, deci, și *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM), București, Editura Academiei, 1982, p. XXXVIII (*Introducere*)[1] și găsim ceva mai consistent. Citățm:

“*Apostroful* (‘) marchează *grafic* [s. n.]:

* Apărut în revista “Limbă și literatură română”, Anul XXIX, nr. 3, București, 2000, p. 15-17.

[1] Redactor responsabil, *Cuvânt înainte. Introducere I* și *II*, revizie (literele) A – M, Q, T, Ț, V, W, X, Y – Mioara Avram.

Scanned with OKEN Scanner

(a) Căderea accidentală în rostire a unor sunete de la începutul, de la mijlocul sau de la sfârşitul unui cuvânt: *'neaţa* în loc de *bună dimineaţa; sal'tare!* în loc de *salutare!; dom'le!* în loc de *domnule!; scoal'* în loc de *scoală; făr'de, pân'la.*

(b) Absenţa primelor cifre ale notaţiei unui an: *'78* în loc de *1978.*"

Nu ne oprim aici şi, curioşi, ne adresăm şi unei alte lucrări, nu mai puţin importante, şi anume *Ortografia actuală a limbii române*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1984, unde, la pagina 236, autorul, G. Beldescu, consemnează: "Apostroful ['] notează rostirea incompletă *a unui cuvânt* sau *a unui număr reprezentat cifric*" (s. n.). Referitor la această a doua parte a afirmaţiilor sale, G. Beldescu (*ibidem*, p. 241) precizează: "Apostroful poate marca absenţa primei sau a primelor cifre din notaţia unui numeral cardinal, de obicei un an cu semnificaţie istorică: răscoalele din '907, revoluţia de la '48, războiul din '916 sau cel din '77. Reprezentarea incompletă a numeralului corespunde modului de rostire (în limba familiară), abreviat în sensul larg al cuvântului".

Fără îndoială, aşa este (şi aşa ştiam şi noi) – cu observaţia că adaosul din paranteză ("în limba familiară") nu corespunde întrutotul realităţii lingvistice vii, căci la fel se abreviază şi s-au abreviat anumiţi ani şi în limba literară cu diversele ei stiluri funcţionale. În speţă, datăm evenimente importante,

Scanned with OKEN Scanner

documente, scrisori etc. menţionând cu cifre arabe – ziua, cu cifre arabe sau cu cifre romane ori cu litere – luna, iar cifra indicând anul poate fi, şi foarte adesea este, prescurtată prin înlocuirea primei sau a primelor două cifre cu semnul ortografic *apostrof*. Astfel, spunem şi scriem, ori auzim şi vedem scris, de exemplu: *24 Ianuarie '859* (Unirea Principatelor Române), *1 (Întâi) Decembrie '918* (Marea Unire cu Ţara), *15.12.'89* (Revoluţia anticomunistă şi anticeauşistă), *15 XII '99* (împlinirea unui deceniu de la aceasta) etc. De altfel, este ştiut că anumite evenimente memorabile din istoria neamului s-au impus şi au rămas în conştiinţa generaţiilor, până azi, cu cifra precedată de "apostrof" (abreviată) a anului în care au avut loc respectivele evenimente istorice (vezi exemplele menţionate în cele de mai sus).

S-ar putea spune chiar că până în 1999 inclusiv, prescurtarea numerelor (de ani) reprezentate cifric a fost (şi rămâne) un fapt obişnuit[2], un fapt, aşa-zicând, de brevilocvenţă (*brevis loquens*), firește cu precădere în cazul unor ani cu semnificaţie istorică, dar nu numai. Căci în mass-media scrise (cărţi, reviste, ziare etc.) şi vorbite[3] (radio,

[2] Un fapt obişnuit, de bună seamă, dar cu referire doar la ultimele două secole ale acestui mileniu aflat la finele lui.

[3] Precizare: substantivul, compus, *mass-media*, care trebuie scris în două cuvinte, cu cratimă, este la plural, aşa cum o arată partea a doua a compusului, *media*, formă de plural a substantivului neutru *medium, -ii* "mijloc", "intermediu". Prin urmare, *mass-media* înseamnă "totalitatea *mijloacelor* de comunicare (difuzare) în mase a informaţiilor (evenimente, ştiri, anunţuri etc.)". (DEX, 1975, s. v., p. 526, glosează, simplist şi cam

Scanned with OKEN Scanner

televiziune) vedem scris sau auzim spunându-se: *anul '38* (an de vârf şi de referinţă privind producţia, mai ales cerealieră, a României inter- şi postbelice), *anul '62* (an de tristă amintire, în care a fost decretată încheierea colectivizării agriculturii), "în '36 eram elev de liceu, iar în '40 am absolvit Facultatea de Drept la Cluj" (spunea, nu de mult, un invitat al unui post TV), cineva spune că s-a născut în '956, altul în '958 etc.

Bărbaţii aflaţi azi la vârsta a treia şi veteranii de război, când se întâmpină (şí fără să se cunoască) unul cu altul, simt aproape irezistibil nevoia şi curiozitatea, ambele fireşti, de a-şi adresa reciproc, fie şi numai două (însă mereu aceleaşi) întrebări: *ce contingent eşti?* şi *pe ce parte a frontului ai luptat?* La prima întrebare răspunsul (al cărui martor nu o dată am fost) vine (...venea) scurt, sec: '29, '32, '34, '35, '38 etc., evident în loc de 1929, 1932, 1934, 1935, 1938.

Ne găsim la începutul unui an electoral, desigur un an dificil, şi deja, retrospectiv, se fac foarte frecvent, aş spune chiar obsedant, referiri la trecutele alegeri din '92 (= 1992) şi '96 (= 1996).

De asemenea, în domeniul beletristicii, al criticii şi teoriei literare, al artelor plastice etc. s-a vorbit şi se vorbeşte

---

incorect: "Comunicaţii de masă" şi adaugă, restrictiv: "Cuv. engl."). Se înţelege, acum, de ce am scris "mass-media *scrise şi vorbite*", utilizând deci forma de plural a adjectivelor participiale subliniate aici. Şi adaug: expresia "mijloace mass-media", pe care o mai... reperăm în publicistica scrisă şi vorbită actuală, constituie un veritabil – dar şi regretabil – pleonasm. (Încă un adaos, util: în latină, substantivul neutru *medium, -ii* însemna nu numai, cum spuneam, "mijloc", ci şi chiar... "publicitate", "public", "lume").

Scanned with OKEN Scanner

de o generație a anilor '70,a anilor '80 (cu și fără apostrof), de fieare dată înțelegându-se anii dintre 1960 și 1970, dintre 1970 și 1980, dintre 1980 și 1990, respectiv cei de după 1990 până azi. Chiar mai mult, după modelul sintagmei "generația *paşoptistă*"[4] , s-a vorbit și se vorbește, relevându-se un adevăr incontestabil, despre o "generație *optzecistă*", de această dată abrevierea numeralului (1980) fiind dublată și de o derivare cu sufixul *-ist(ă)* (am întâlnit deseori și scrierea "generația *optzeci-istă*").

Iată, aşadar, în câte situații – și nu cred că le-am epuizat – se recurge, frecvent, și nu numai în limba familiară, la abrevierea[5] unui număr, de fapt a unui numeral cardinal, reprezentat cifric. Și acum, întrebarea care poate fi pusă: Este bine că se procedează aşa? În ceea ce ne privește, am răspunde, păstrând un coeficient de prudență: nu-i rău. Nu-i rău câtă vreme faptul în sine se subordonează și răspunde unei *tendințe* – aceea, cum spuneam, a brevilocvenței (a scurtării vorbirii), câtă vreme, recurgându-se la el, se păstrează o anumită măsură,

[4] O curiozitate ce nu poate scăpa unui ochi atent este că termenul (care s-a impus și a fost consacrat ca atare)**paşoptist(ă)** din această sintagmă este un derivat cu sufixul **-ist(ă)** de la numeralul **paşopt** (= patruzeci și opt), formă la fel de incorectă ca și alte forme de numerale compuse, precum sunt: **unşpe, doişpe, opşpe, nouăşpe, douăşdoi, douăştrei** etc. – pe care orice gramatică le condamnă și le respinge cu fermitate ca fiind forme profund greșite și deviante de la normele limbii literare.

[5] Pentru *abrevieri* și foarte numeroasele și feluritele situații (nu neapărat legate de cifre) în care ele sunt necesare, consacrate, uzuale, permise, chiar recomandabile pentru economie de timp și spațiu, sau, dimpotrivă, sunt nepermise nerecomandabile și respinse, vezi tratarea pe larg (s-ar putea spune: *exhaustivă*) la Mioara Avram, *Ortografia pentru toți*, București, Editura Academiei, 1990, p. 125-136.

Scanned with OKEN Scanner

nu se generează echivocuri şi nu se cade în manierism. Altminteri...

O dată cu intrarea în anul 2000 – an important pentru noi, avându-se în vedere că anul acesta a fost propus, acceptat şi decretat în cadrul UNESCO drept *Anul Mihai Eminescu* – se ridică, în chip firesc, întrebarea: cum vom putea prescurta (prin folosirea apostrofului) această cifră (acest numeral) indicând mileniul următor? Vom scrie, de pildă, "24 Ianuarie '000" sau, şi mai scurt, "24 Ianuarie '00"? Notând aşa, adică prescurtând în acest mod ar putea să rezulte că poporul român nu se află în anul 2000 de la naşterea mântuitorului Isus Christos, ci el se găseşte la începutul începuturilor lui, adică în anul zero-zero sau zero-zero-zero. Înţelegem (sau presupunem) că cineva (oricine) se îndoieşte şi se miră că fenomenul sesizat acum s-ar putea petrece în realitate. Îl (îi) asigurăm că el se petrece. Şi, mai mult, pentru a nu fi noi suspectaţi de niscaiva temeri şi afirmaţii nefondate, lipsite de vreo acoperire, semnalăm că în acest mod se operează pe ştampilele de datare a corespondenţei la oficiile poştale din ţară. Concret: subsemnatul a primit, în luna ianuarie 2000, trei scrisori din trei zone diferite, datate, adică ştampilate, precum urmează: *Motru 11.01.00, Craiova 17.01.00, Timişoara* (timbru sec) *27.01.00*. Ar mai fi necesar un alt argument? Presupunem că nu.

Ne găsim, după cum se vede, în faţa unui caz în care utilizarea apostrofului ca modalitate grafică de prescurtare sau

Scanned with OKEN Scanner

abreviere cifrică, pentru indicarea anului, devine inoperantă, fiind refuzată de un fapt aşa-zicând... aritmetic, adică tot cifric. Cu alte cuvinte, un semn ortografic – *apostroful* – pierde una dintre întrebuinţările şi raţiunile lui de a fi. Îi rămân totuşi multe altele, după cum am încercat să arătăm în aceste pagini.

Scanned with OKEN Scanner

DESPRE ACCENTUAREA UNOR NEOLOGISME*

O constatare deseori făcută în lucrările de specialitate este aceea că folosirea neologismelor a ridicat totdeauna câteva probleme specifice, ea reprezentând una dintre sursele de greşeli frecvente în limbă. Aproape de fiecare dată afirmaţia aceasta a avut în vedere cu deosebire faptul că, în procesul utilizării neologismelor, se comit numeroase abateri fie în privinţa formei, fie în aceea a sensului, fie chiar în ambele privinţe în acelaşi timp.

Dar aceeaşi afirmaţie poate şi trebuie să fie extinsă şi asupra unui alt aspect – nu mai puţin important, anume **accentuarea neologismelor**.

Un vorbitor al limbii române exigent cu sine în exprimare, deci prudent, dar nu neapărat şi pedant, pentru a şti cum se accentuează corect cutare sau cutare neologism, va consulta mai întâi lucrări normative existente în acest sens pentru limba română, în speţă *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie* (ÎOOP), ediţiile a IV-a, 1983 şi a V-a, 1995, *Dicţionarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române* (DOOM), Bucureşti, 1982, G. Beldescu, *Ortografie, ortoepie, punctuaţie*, Bucureşti, Societatea de Ştiinţe Filologice din

* Apărut în revista "Limbă şi literatură română", Anul XXX, nr. 2, Bucureşti, 2001, p. 10-12.

Scanned with OKEN Scanner

România, 1982, *Dicționarul de neologisme*, ediția a III-a, 1978, sau unul dintre dicționarele explicative, spre exemplu chiar *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), (ambele ediții: 1975, 1995),– toate, după cum se știe, marcând grafic accentul cuvintelor pe care le cuprind. Întrebarea care se pune este însă: în urma acestei operații va fi el, vorbitorul, de fiecare dată și întru totul, edificat în ceea ce voia să afle? Un răspuns categoric afirmativ ar fi, poate, pripit și nu peste tot în deplin consens cu faptele. Căci un atare vorbitor va putea observa – nu fără a fi întrucâtva surprins – două lucruri. În primul rând, că în cazul unor neologisme indicațiile de accentuare găsite în lucrările normative consultate, indicații ce țin cont, desigur, și de accentuarea în limba din care provine împrumutul, diferă de modul în care neologismele respective sunt accentuate în vorbirea curentădin limba care a împrumutat. Să ne referim la câteva exemple. Astfel, *Îndreptarele* amintite indică să se accentueze: **ánost, bitúm, butélie, cobált, cratér, epócă, notés, palmarés, penuríe, plexiglás, radár, trafíc**, în timp ce în exprimarea obișnuită – chiar și în emisiunile de radio și televiziune – sunt cu mult mai frecvente, chiar uzuale, accentuările: **anóst, bítum, butelíe, cóbalt, cráter, épocă, nótes** (mai ales în combinația **bloc-nótes**), **penúrie, pléxiglas, rádar, tráfic**.

Este greșit *uzul* în aceste cazuri? În loc de răspuns vine cel de al doilea lucru pe care același vorbitor este chemat să-l observe, anume că în situația câtorva dintre neologismele

Scanned with OKEN Scanner

menționate indicațiile din lucrările normative nu concordă unele cu altele și provoacă, prin aceasta, o anumită derută. Concret: *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* propune accentuarea **cratér**, iar *Dicționarul de neologisme,* **cráter**; ambele propun accentuarea **epócă**, în timp ce *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958 (DLRM), recomandă să se accentueze **épocă**, menționând accentuarea **epócă** doar ca variantă; tot astfel, *Îndreptarul...* indică accentuarea **notés**, iar DLRM **nótes**. Mai mult decât atât, o anumită neconcordanță sau oscilație există nu numai de la o lucrare la alta, ci și de la o ediție la alta a aceleiași lucrări. De exemplu, ediția din 1965 a *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație* recomandă accentuarea **penurie**, iar cea din 1971 –**penúrie** (genitiv **penúriei**), pentru ca în celelalte două ediții următoare (din 1983 și din 1995) să se revină la forma accentuală **penurie** (genitiv **penuríei**). Ediția din 1965 notează numai accentuările: **ánost, cratér, epócă,** în vreme ce ediția din 1971, alături de acestea, menționează în paranteză, ca fiind corecte, și accentuările: **anóst, cráter, épocă**. Pe care dintre acestea le va reține o ediție viitoare a *Îndreptarului...*? De asemenea, paralel cu accentuările **translatór** și **tranzistór** (acesta din urmă necuprins în *Îndreptar...*), există și circulă la fel de frecvent formele accentuale: **translátor, tranzístor** – fiind greu de precizat în momentul de față care dintre ele sunt cele corecte. Factorul "timp" nu este, așadar, un element de neglijat. Oricum, ținând

Scanned with OKEN Scanner

seama de oscilațiile semnalate mai sus în legătură cu modalitatea de accentuare a unor astfel de neologisme, se pare că în chestiunea de față un rol preponderent revine *uzului*, uzului conștient și controlat, acesta având să decidă, în cele din urmă, asupra formelor accentuale ce trebuie menținute. În câteva dintre cazurile discutate aici, faptul acesta este mai mult decât evident, căci – și credem că aceasta nu e nicidecum doar o simplă impresie – accentuări ca: **anóst, bítum, cráter, épocă** sau **penúrie** au devenit azi generale, pe când celelalte, **ánost, bitúm, cratér, penuríe** sunt cu totul sporadice sau nu se mai întâlnesc deloc. Să adăugăm că lucrările normative propun accentuarea **vestibúl** (pl. **vestibúluri**) "antreu", "încăpere", iar în exprimarea curentă auzim **vestíbul** (pl. **vestíbuluri**) sau că, aproape cu șase decenii în urmă, Iorgu Iordan, în *Limba română actuală. O gramatică a "greșelilor"* (ediția întâi, București, 1943, p. 50), recomanda accentuarea **cumúl** (pl. **cumúluri**), în timp ce toate lucrările normative ulterioare (inclusiv uzul actual) indică forma accentuală **cúmul** (pl. **cúmuluri**).

La capătul acestor rânduri și observații socotim că, drept concluzie, pot fi citate aceste cuvinte ale cunoscutei cercetătoare Mioara Avram: "Dacă pentru problemele de scriere lucrările normative sunt, în general, consultate, se constată că aspectele pur ortoepice sunt mai neglijate și, în mod special, că sensibilitatea *față de accent* [s. n.] este scăzută. Faptul este regretabil, întrucât accentul, ca element de bază

Scanned with OKEN Scanner

al pronunțării, poate contribui la marcarea exprimării corecte sau incorecte a unui vorbitor, având implicații semantice și totdeauna implicații prozodice" (cf. Mioara Avram, *Probleme ale exprimării corecte*, București, Editura Academiei, 1987, p. 44).

Scanned with OKEN Scanner

TOT ÎN LEGĂTURĂ CU ACCENTUAREA UNOR NEOLOGISME*

În seria cuvintelor (în speță a neologismelor) cu dublă accentuare se înscriu, fără îndoială, și acestea două: *regizor* și *profesor*, asupra cărora ne vom opri în cele ce urmează.

Primul dintre ele (pe care, desigur, *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație*, ediția a V-a, București, 1995, s. v., îl înregistrează), a pătruns la noi din franceză: *régisseur*, unde el are (sau a avut) – așa cum menționează dicționarele – o frecvență redusă și înseamnă "administrator" (de moșie). *Îndreptarul ortografic...* al limbii noastre mai sus citat recomandă pentru acest cuvânt pronunțarea cu accentul pe ultima silabă, **regizór**, în conformitate, desigur, cu norma de accentuare a majorității neologismelor asemănătoare ca formă și preluate tot din franceză, cum ar fi, de pildă, **decoratór** sau **operatór**, ca să nu mai amintim altele, proprii, și ele, aceluiași domeniu de activitate pentru care este specific *regizór*, adică teatrului și cinematografiei.

Paralel, însă, cu modul de accentuare recomandat, circulă – și pe zi ce trece câștigă tot mai mulți adepți – și varianta accentuală **regízor**, cu accentul, adică, pe silaba penultimă, variantă pe care același *Îndreptar* o respinge, ca nefiind în acord cu norma de accentuare recomandată de limba literară.

---

* Apărut în revista "Școala Mehedințiului", Serie nouă, anul IX, nr. 19 din anul 2001, p. 11-12.

Scanned with OKEN Scanner

Cauza apariţiei acestui al doilea mod de accentuare a cuvântului în discuţie trebuie căutată în interiorul limbii noastre, şi anume în atracţia foarte puternică, în ceea ce priveşte accentul, exercitată asupra substantivului **regizor** de un altul din aceeaşi familie: e vorba de substantivul **regíe**, accentuat pe silaba penultimă: **gí**. Relaţia dintre ele, atât de strânsă, existentă în permanenţă în conştiinţa vorbitorului, a creat şi creează sentimentul că accentuarea amândorura trebuie să fie aceeaşi, în acelaşi punct, pe silaba penultimă, deci: **regíe – regízor**. În felul acesta, s-a ajuns la dubla accentuare de care vorbim:**regizór - regízor** şi, având în vedere – cum spuneam – larga ei răspândire în exprimarea de azi, nu este deloc exclus ca această a doua variantă (**regízor**), respinsă acum de norma literară, să învingă şi să devină, în cele din urmă, formă uzuală.

În privinţa celuilalt cuvânt: **profesor**, *Îndreptarul* amintit nu ne oferă nimic despre felul cum trebuie accentuat, pentru simplul motiv că nici nu-l menţionează. (În paranteză fie zis, în ediţia a III-a, din 1971, a acestui *Îndreptar*, cititorul are surpriza să-şi odihnească privirea pe nu mai puţin de 16 pagini... albe.)

Drept sursă pentru substantivul **profesor**, dicţionarele noastre (să amintim aici doar două: *Dicţionarul explicativ al limbii române* (DEX), ediţia întâi, 1975, s. v., şi *Dicţionarul limbii române moderne* (DLRM), 1958, s. v.) indică în primul rând limba franceză: *professéur* (cf. în DLRM este menţionat şi germanul *Proféssor*) şi recomandă accentuarea pe ultima

Scanned with OKEN Scanner

silabă: **profesór**. *Dicţionarul de neologisme*, însă, care, alături de francezul *professéur*, face trimiterea şi la italianul *professóre*, recomandă totuşi – şi faptul este surprinzător – pronunţarea **profésor**, cu accentul pe silaba penultimă. Cititorul este, aşadar, derutat sau, mai exact spus, lui nu-i rămâne decât să aleagă între aceste două variante.

Adevărul este că, de multă vreme, ambele modalităţi de accentuare se întâlnesc şi se confruntă la tot pasul.

Ţinându-se seama de proveniența lui – franceză – cuvântul la care ne referim ar fi de aşteptat să cunoască numai această accentuare: **profesór**, ca şi, de exemplu, *compresór, concasór, extensór, propulsór* şi altele similare.

Cum însă acest cuvânt a putut intra în română, cel puţin în anumite regiuni, şi din germană, mai ales în zonele de nord-vest ale ţării, sau prin exprimarea celor care cunosc limba germană, pronunţarea lui avea să fie, în modfiresc, cea specifică în această limbă, deci **profésor**, ca şi germanul *Proféssor*. Şi este interesant, dacă nu chiar curios, să constatăm că accentuarea **profésor** e azi cu mult mai frecventă şi chiar generalizată, decât cealaltă: **profesór**. Am crede chiar că pentru vorbitori există convingerea că a spune *profésor* est mai... "elevat", "mai cult" decât a zice *profesór*. Răspândirea atât de largă – încât tinde să devină generală – a acestei variante accentuale, **profésor**, îşi are, totuşi, ca şi în cazul cuvântului discutat mai înainte, o explicaţie tot de ordin intern. În speţă,

Scanned with OKEN Scanner

este vorba de raportarea – tacită, dar permanentă – a acestui substantiv, la substantivul din aceeaşi familie: **profésie**, cu accentul pe **-é-**, ceea ce a făcut şi face să se creadă – şi de această dată – că ambele trebuie să aibă o accentuare uniformă, adică: *profésie/profésor*. S-a ajuns astfel ca alături de forma accentuală **profesór** să se răspândească tot mai mult varianta **profésor**.

Din cele arătate până aici s-a putut vedea cum anumite cuvinte ajung să cunoască un al doilea fel de accentuare datorită atracției puternice exercitate asupra lor de către altele din aceeaşi familie: *regizór* dar şi *regízor* – prin relație cu *regíe*, respectiv *profesór* dar şi *profésor* – prin relație cu *profésie*.

De reținut, totuşi, că formele accentuale de pe prima poziție: **regizór, profesór** rămân cele literare, căci corespondentele lor feminine nu pot fi decât **regizoáre**, respectiv **profesoáră**, nicidecum **regízoare* sau **profésoară*.

Scanned with OKEN Scanner

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Mioara Avram,*Gramatica pentru toți*, Editura Academiei, București, 1986.

Mioara Avram,*Probleme ale exprimării corecte*, Editura Academiei, București, 1987.

Mioara Avram,*Ortografia pentru toți*, Editura Academiei, București, 1990.

Dumitru Bejan,*Gramatica limbii române. Compendiu*, Cluj-Napoca, 1995.

Gh. Beldescu,*Ortografie, ortoepie, punctuație*, Societatea de Științe Filologice din România, București, 1982.

Gh. Beldescu,*Ortografia actuală a limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

Doina Dascălu,*Dicționar de pleonasme*, Editura Vox, București, 1997.

Gh. Constantinescu-Dobridor, *Morfologia limbii române*, Editura Științifică, București, 1974.

Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*, Editura Albatros, București, 1988.

I. A. Candrea, Ovid Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine*, București, 1907-1994.

x x x,*Dicționarul limbii române moderne* (DLRM), București, 1958.

x x x,*Dicționarul limbii române literare contemporane* (DLRLC), vol. I-IV, București, 1955-1957.

Scanned with OKEN Scanner

x x x,*Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), București, 1975, ediția a doua, București, 1995.

x x x,*Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM), Editura Academiei, București, 1982.

Sergiu Drincu,*Ghid ortografic și ortoepic*, Editura Mirton, Timișoara, 1996.

Ovidiu Frînculescu, *Dicționarul verbelor franceze cu construcțiile lor specifice*, Editura Albatros, București, 1978.

x x x,*Gramatica limbii române*, ediția a doua, vol. I-II, Editura Academiei, București, 1963 (citată mai scurt: *Gramatica Academiei*).

Alexandru Graur, *Limba corectă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1962.

Alexandru Graur, *Tendințele actuale ale limbii române*, Editura Științifică, București, 1968.

Alexandru Graur, *Gramatica azi*, Editura Academiei, București, 1973.

Alexandru Graur, *Mic tratat de ortografie*, Editura Științifică, București, 1974.

Alexandru Graur, *Cuvinte înrudite*, Editura Științifică, București, 1980.

Alexandru Graur, *Dicționar de cuvinte călătoare*, Editura Albatros, București, 1978.

Alexandru Graur, *Dicționar al greșelilor de limbă*, Editura Academiei, București, 1982.

Scanned with OKEN Scanner

Gh. Guțu, *Dicționar latin-român*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Valeria Guțu Romalo, *Corectitudine și greșeală (Limba română de azi)*, Editura Științifică, București, 1972.

Theodor Hristea, *Probleme de etimologie. Studii, articole, note*, București, 1968.

Theodor Hristea (autor și coordonator), *Sinteze de limba română*, ediția a 3-a, Editura Albatros, București, 1984.

Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a "greșelilor"*, ediția a doua, București, 1947.

Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, ediția a doua, București, 1956.

Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Al. Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1967.

Dumitru Irimia, *Structura gramaticală a limbii române. Numele și pronumele. Adverbul*, Editura Junimea, Iași, 1987.

x x x, *Indreptar ortografic, ortoepic și de punctuație* (ÎOOP), edițiile a III-a, (1977), a IV-a (1983) și a V-a (1995), toate în Editura Academiei.

x x x, *Limba română corectă* (coordonator Vasile Breban), Editura Științifică, București, 1973.

N. Mihăescu, *Abateri de la exprimarea corectă*, București, 1963.

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE **5**
ADVERBUL... ACORDAT 9
ELEMENTE DE COMPUNERE NEOLOGICE ŞI MOŞTENITE .. 13
TOPICA ATRIBUTULUI SUBSTANTIVAL 17
PRONUMELE PERSONAL DE ÎNTĂRIRE 21
ÎNTREBUINȚAREA CORECTĂ A UNOR CONJUNCȚII 25
CUVINTE CU GRAFIIDIFERITE 29
INTENȚIE ŞI CORECTITUDINE 35
DOUĂ NEOLOGISME 40
FORME HIPERCORECTE (I) 43
FORME HIPERCORECTE (II) 47
LOCUL ADJECTIVULUI FAȚĂ DE SUBSTANTIV 50
ASIMILAREA NEOLOGISMELOR 54
SUFIXE DIMINUTIVALE (I) 58
SUFIXE DIMINUTIVALE (II) 62
VERBE CARE ÎŞI SCHIMBĂCONJUGAREA 66
ÎN LEGĂTURĂ CU ACORDUL ATRIBUTULUI 70
ADAOSURI INUTILE 74
CONSTRUCȚII SINTACTICE 77
CUVINTE INADECVATE (Cuvinte... "căutate") 80
COMPARAȚIA UNOR ADJECTIVE CARE... NU SE COMPARĂ 84
FLEXIUNEA UNOR ADJECTIVE, LA PLURAL, ANTEPUSE SUBSTANTIVULUI 89
EFECTIV, PRACTIC, REALMENTE 92
CONSIDERAȚII ASUPRA LIMBAJULUI PUBLICITAR ACTUAL 97
CAZUL DATIV CU PREPOZIȚIA "LA" (observații asupra exprimării actuale) 106
FOLOSIREA UNOR PREPOZIȚII ÎN LIMBA DE AZI 111
CORECTITUDINE LITERARĂ ŞI FORME VERBALE REGIONALE 114
CUM SCRIEM ŞI CUM PRONUNȚĂM LA INIȚIALĂ: CU "I" SAU CU "Î"? 120

Scanned with OKEN Scanner

CONSTRUCȚII ȘI EXPRIMĂRI PLEONASTICE 130
TENDINȚE ÎN FLEXIUNEA UNOR VERBE DIN CONJUGĂRILE I ȘI A IV-A 140
PROPOZIȚII SUBORDONATE RĂU CONSTRUITE (I) 150
PROPOZIȚII SUBORDONATE RĂU CONSTRUITE (II) 157
CUM SUNT FOLOSITE ANUMITE NEOLOGISME 163
DIN NOU DESPRE FOLOSIREA UNOR NEOLOGISME 170
ACORDUL ATRIBUTULUI ADJECTIVAL 174
OBSERVAȚII PRIVIND ÎNTREBUINȚAREA UNOR LOCUȚIUNI PREPOZIȚIONALE 179
DESPRE FOLOSIREA ADJECTIVELOR PRONOMINALE "NICI UN", "NICI O" 187
IARĂȘI DESPRE FOLOSIREA UNOR PREPOZIȚII ÎN PRESA VORBITĂ ACTUALĂ 192
DESPRE APOSTROF ['] 206
DESPRE ACCENTUAREA UNOR NEOLOGISME 213
TOT ÎN LEGĂTURĂ CU ACCENTUAREA UNOR NEOLOGISME 218
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ 223

Scanned with OKEN Scanner

N. Mihăescu, *Limba noastră. Probleme de lexic şi construcţii gramaticale*, Bucureşti, 1963.

Ştefan Munteanu, *Introducere în stilistica operei literare*, Editura de Vest, Timişoara, 1995.

Ştefan Munteanu, *Studii de lingvistică şi stilistică*, Editura Pygmalion, Piteşti, 1998.

G. G. Neamţu, *Teoria şi practica analizei gramaticale*, Editura Excelsior, Cluj-Napoca, 1999.

Gabriela Pană Dindelegan, *Teorie şi analiză gramaticală*, Ediţia a II-a, Bucureşti, 1994.

Flora Şuteu, *Influenţa ortografiei asupra pronunţării literare româneşti*, Editura Academiei, Bucureşti, 1976.

G. I. Tohăneanu, *Cuvinte româneşti*, Editura Facla, Timişoara, 1986.

G. I. Tohăneanu, *Dicţionar de imagini pierdute*, Editura Amarcord, Timişoara, 1995.

G. I. Tohăneanu, *"Viaţa lumii" cuvintelor*. Vechi şi nou din latină, Editura Augusta, Timişoara, 1998.

Dorin N. Uriţescu, *Noutăţi în ortografie*. Corectitudine şi greşeală, Editura Procion, Bucureşti, 1995.

Scanned with OKEN Scanner